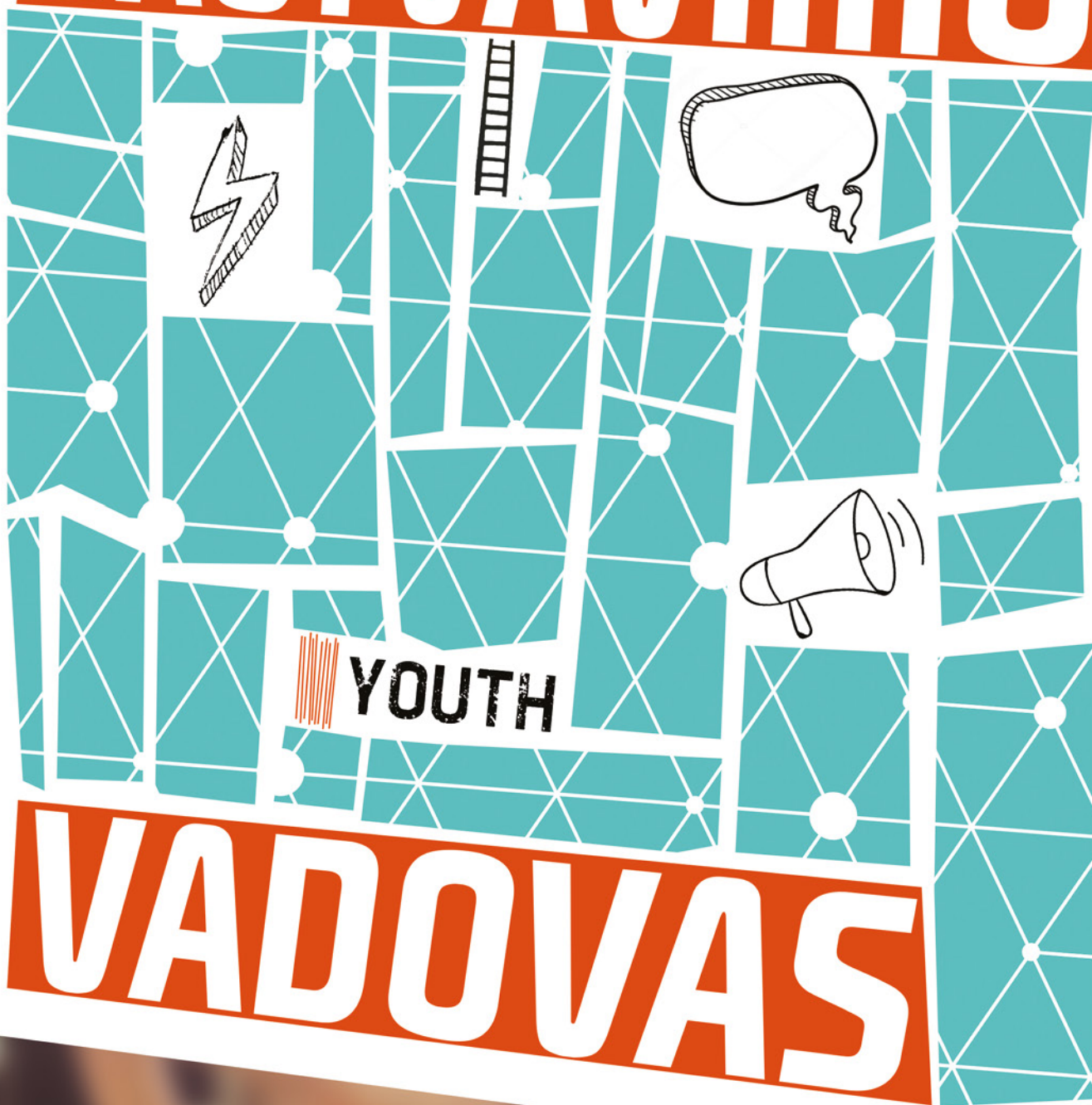
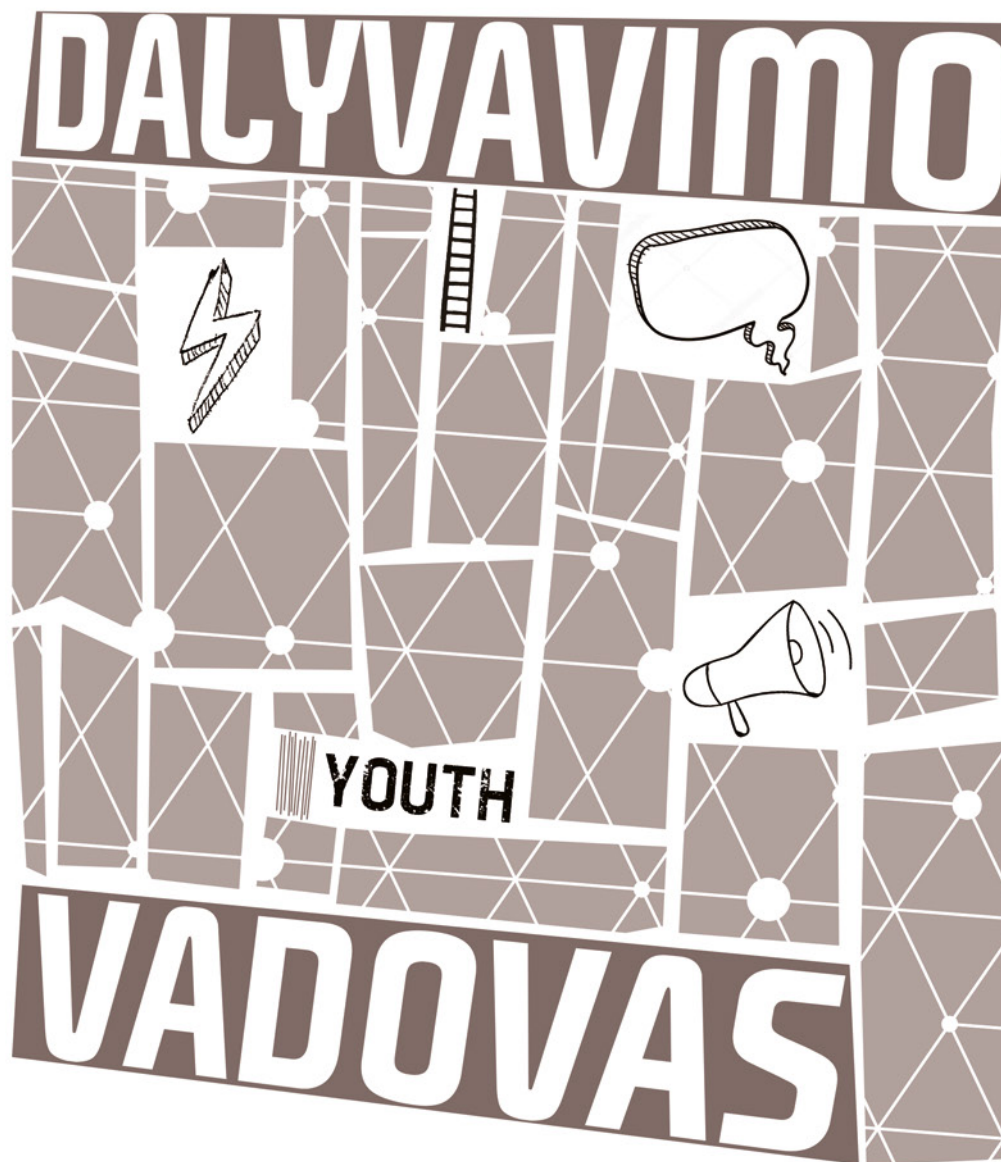

DALYVAVIMO

YOUTH

VADOVAS

John Grace & Pauline Grace

TURINYS

004

įvadas

008

kas tai yra dalyvavimas?

016

dalyvavimo modeliai

017 Arnstein / Hartas / kiti – Dalyvavimo kopėčios

029 Tresederis – Dalyvavimo laipsniai

032 Shieras – Keliai į dalyvavimą

035 Europos Taryba – RMSOS sistema

038 White – Interesų tipologija

040 Daviesas – Dalyvavimo matrica

042 De Backeris ir Jansas – Dalyvavimo trikampis

044 Europos Taryba – Šešių žingsnių modelis

050

atvejų analizė

052 Brighton and Hove, Jungtinė Karalystė

056 Lewishamas, Jungtinė Karalystė

059 Vietinis jaunimo klubas

062

360° dalyvavimo žaidimas

068

bibliografija

074

metodai

25 metodai, kuriuos galite naudoti tyrinėdami dalyvavimą

/// ĮVADAS

4

“ Jaunimo dalyvavimas nėra tikslas, tai yra priemonė pasiekti teigiamų pokyčių jaunų žmonių gyvenime ir sukurti geresnę visuomenę ”

Žaneta Goździk-Ormel

Europos šalys, priklausančios tiek Europos Sąjungai, tiek Europos Tarybai, yra išsikėlusios tikslą plėtoti priemones, kuriomis skatinamas aktyvus jaunų žmonių dalyvavimas visuose lygmenyse. Šių priemonių įvairovė yra gan plati ir apima įsitraukimą tarptautiniu, nacionaliniu, regioniniu, vietiniu lygiu ir netgi kaimynystę: finansavimą, skirtą aktyvinti tarptautinį dalijimąsi gerąja patirtimi; mokymus, padedančius gerinti pačių jaunų žmonių veiklas ir darbą su jais; tyrimus, įgalinančius efektyviai įvertinti įvairias sistemas; politinį įsipareigojimą mažinti atskirtį ir skatinti įtrauktį.

Įvado pradžioje pacitavome Puikaus Europos Tarybos leidinio „Tark savo žodį!“ autorės perspėjimą (Goździk-Ormel, 2008: 5). Šie paprasti žodžiai aprėpia itin sudėtingą projektą: jie paaiškina, kad „dalyvavimas“ pats savaime nėra tikslas, tai nėra ir principinis siekis, tai paprasčiausiai procesas. Ir šis procesas yra ir sudėtingas, ir tikslingas – jis keičia gyvenimus, keičia visuomenę. Ir iš tiesų, ko gero, nebus pernelyg įžūlu pasakyti, kad tokia ambicija yra radikali: kas gi yra girdėję apie jaunus žmones, keičiančius visuomenę, ir dar skatinamus tai daryti?

„Tark savo žodį!“ viršelyje skelbiama, kad tai yra „Peržiūrėtos Europos chartijos dėl jaunimo dalyvavimo vietos ir regioniniame gyvenime vadovas“; šią chartiją priėmė Europos Tarybos Vietos ir regionų valdžių kongresas 2003 metais. Tad chartija turi aukšto lygmens politinį palaikymą visame žemyne. Svarbu pastebėti, kad tai nėra teisinis instrumentas – chartijos rekomendacijos turėtų būti priimanamos kaip principų rinkinys, kaip gerosios praktikos pavyzdys, kaip gairės patikimam dalyvavimo užtikrinimui, ypač vietiniu ir regioniniu lygmeniu.

Per įvairius Europos jaunimo fondo ir ES finansuojamos programos „Erasmus+“ mechanizmus dalyvavimo projektams suteikiamas finansinis palaikymas tarptautiniu, nacionaliniu, regioniniu ir vietiniu lygmeniu. Ši svari parama įgalina jaunus žmones įsitraukti į kritišką savo vietinės realybės analizę, tyrinėti politikos kryptis, vertinti praktikas ir planuoti naujas iniciatyvas. Neišvengiama tai, kad bus labiau kryptama koncentruoti pastangas į „minkštuosius“ jaunų žmonių poreikius – mokyklą ir jaunimo reikalų tarybas, butaforinį jaunuolių įtraukimą, kai to reikia vietos politikams, konsultacijas dėl įvairių mažai svarbių „jaunimo problemų“, skatinimą dalyvauti sportinėse ir sveikatinimo iniciatyvose ir bendresnį įsitraukimą į mobilumo projektus. Nors toks koncentravimasis yra suprantamas, išlieka susitelkimo prie „kietųjų“ problemų, esančių kitame jaunimo poreikių sekos gale, trūkumas. Pavyzdžiui, aukštas jaunimo nedarbas, netolygus išteklių paskirstymas tarp miestų ir kaimiškųjų bendruomenių, besitęsianti nelygybė, susijusi su tokiais aspektais kaip rasė, tautinis tapatumas, lytis, geografija, pražūtingas tarptautinis kai kurių religinių grupių demonizavimas, auganti ekonominė nelygybė, agresyvėjanti tarptautinė politika ir plintantis militarizmas. Nė vienas iš pastarųjų klausimų nėra paprastai sprendžiamas, tiesą sakant, jie yra be galo sudėtingi ir pačioms nacionalinėms valstybėms ar tarptautiniams aljansams. Nepaisant to, šie klausimai gali būti svarstomi kartu su jaunais žmonėmis; pagrindinis iššūkis čia yra sukurti kūrybiškus ir patikimus mechanizmus jaunimo dalyvavimui. Pavyzdžiui, Jungtinės Tautos (JT) įtraukė jaunus žmones į Darnaus vystymosi tikslų svarstymus mikro- ir makrolygmenyse.

Šio „**Dalyvavimo vadovo**“ siekis – skaitytojui patogiu būdu pristatyti dalyvavimo, o konkrečiau – jaunimo dalyvavimo idėją; mes tikimės, kad jis paskatins jaunas žmones ir jaunimo darbuotojus įsitraukti į šį procesą.

Vadovo dalis „**Kas tai yra dalyvavimas?**“ skirta apibrėžti dalyvavimo procesą ir praktikas įvairiuose kontekstuose tam, kad iliustruotume jo esminį vaidmenį bendruomeninėse struktūrose ir bendrosios gerovės idėjose. Aprėpianti nuo globalios JT Vaiko teisių konvencijos perspektyvos iki vietinio konsultavimosi formų, dalyvavimo koncepcija matoma kaip lanksti ir kintanti kartu su kontekstu.

Tyrinėdami mokslinius šaltinius šiam „**Dalyvavimo vadovui**“, atradome per penkiasdešimt modelių pavyzdžių. „**Dalyvavimo modelių**“ skyriuje aprašėme tik nedidelę modelių pavyzdžių dalį; suvokdami laiko ir erdvės apribojimus, atkreipiame jūsų dėmesį į modelius, kurie vienas kitą papildo ar prieštarauja, kurių sudėtingumo lygis skirtingas ir kurie siūlo variantus, priklausančius nuo vietinės realybės. Didžiausias šio skyriaus poskyris yra apie kopėčių pavidalo ar tokius modelius, kurie yra vaizduojami struktūruotu ir galimai hierarchiniu būdu. Likusi skyriaus dalis mažiau sudėtinga: modeliai, kuriais dažnai remiasi Europos Taryba, yra atspindėti per RMSOS ir Šešių žingsnių sistemas; modeliai, kuriuos išplėtojo Tresederis ir Daviesas, remiasi Arnstein / Harto kopėčių metafora; tuo tarpu White tipologija pasiūlo įrankį, kurį galima naudoti tyrinėjant subtilius interesus, slypinčius kiekviename dalyvavimo procese; modelis, kurį siūlo De Backeris ir Jansas, gali apgaulingai pasirodyti paprastas, kadangi jį sudaro tik trys elementai, tačiau iš tiesų jis suformuoja gražius pagrindus veikti grupei, kuriai dalyvavimas dar yra nauja patirtis; ir nors Shiero modelis buvo sukurtas vaikams, jis nesunkiai gali pasitarnauti bet kuriai kitai interesų vienijamai bendruomenei, tereikia pritaikyti vartojamus žodžius. Pasirinkti pavyzdžiai suteikia pasirinkimo galimybę praktikams, pradedantiems dalyvavimo projektą, tačiau jie nėra statiški, nekeičiami ar neatliepiantys realios situacijos poreikių; pritaikykite juos taip, kaip jums patogu, maišykite juos tarpusavyje, netgi sukurkite naują modelį, kuris atitinka jūsų vietines realijas – efektyvus ir prasmingo dalyvavimo branduolys yra „naudoti tai, kas veikia“. Ir jei jūs sukursite naują modelį, prašome atsiųsti jį mums el. paštu: galbūt mes įtrauksime jį į kitas publikacijas.

Skyrius „**Atvejų analizė**“ apima tris pavyzdžius iš Jungtinėje Karalystėje vykdytų projektų, kiekvieno kurių mastas yra skirtingas. Brighton and Hove miestas yra Anglijos pietinėje pakrantėje, jo istorija atspindi, kaip jaunų žmonių vadovaujama iniciatyva, bendradarbiaujant su kitais partneriais (jaunimo darbuotojais, gyventojais, panašių tikslų siekiančiomis organizacijomis), suformavo neformalią koaliciją, kad pasipriešintų siūlomoms biudžeto mažinimams, kurie būtų turėję žymų neigiamą poveikį vietinėms jaunimui skirtoms paslaugoms; užsidegimas ir protestas panaudoti pokyčiams pasiekti. Kaip priešingybė šiam yra aprašomas miestietiškas Londono Lewishamo savivaldybės atvejis, kai teikiama aukšto lygmens politikų parama jaunų žmonių dalyvavimui, kasmet renkant Jaunąjį merą ir Jaunimo patarėjų grupę, kuri yra struktūruota, formali, reaguojanti ir atsakinga bei remiama profesionalių jaunimo darbuotojų. Trečiasis pavyzdys yra anonimiškas, kad būtų išlaikyta paslaptis jaunųjų ir jaunimo darbuotojų tapatybė; aprašoma situacija tobulai iliustruoja būdus, kaip jauni žmonės yra suaugusių žmonių nesunkiai marginalizuojami, o jie įsisąmonina tokią atskirtį ir ši tampa norma – kol profesionalus jaunimo darbuotojas

neįsikiša ir nesutrikdo esamos padėties, pasitelkdamas, atrodytų, paprastą būdą – kalbėjimąsi. Dėkojame mūsų draugams Jungtinėje Karalystėje, kad pasidalino savo istorijomis.

Mes sukūrėme „**360° dalyvavimo žaidimą**“ mokymo kursams, kurie praeitais metais vyko Lietuvoje ir įtraukė jaunimo darbuotojus, bendruomenės menininkus, valstybės tarnautojus ir profsąjungų atstovus iš Lietuvos, Norvegijos ir Jungtinės Karalystės. Dalyviai atstovavo skirtingoms tradicijoms, dėl to mes skyrėme ypatingą dėmesį tam, kad žaidimas nesuteiktų vienai interesų grupei pirmenybės kitos grupės atžvilgiu. Žaidimas gali sukelti daug aistrų, dėl to mes siūlome naudoti efektyvų įvertinimo metodą, kuris padėtų pastebėti subtilų kiekvieno asmeninį ir grupinį įsitraukimą. Tai mums patiems buvo ypatingas mokymosi aspektas ir mes esame dėkingi savo tarptautiniams draugams, kad prisidėjo prie žaidimo tolimesnio plėtojimo. Nuoširdžiai jums dėkojame!

Paskutinis skyrius, „**Metodai**“, yra rinkinys ugdomųjų veiklų, skirtų tyrinėti kai kurias labai sudėtingas temas. Pavyzdžiui, „Balsavimas taškais“ gali pasirodyti labai paprastas, tačiau kaip įrankis jis gali būti plėtojamas ir padėti giliau tyrinėti balsavimo metodų problematiką, naudojant jį išsamiau pilietiškumą ir įsitraukimą nagrinėjančioje programoje. Panašiai yra ir su plačiai naudojamu „Pasaulio kavinės“ metodu: jis gali būti vienodai kryptingai panaudojamas jaunimo projekte tyrinėjant vietinį potencialą jaunimo įgalinimui arba kaip priemonė aiškinantis galimybes įsitraukti į Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą. Visi metodai gali būti lanksčiai pritaikomi bet kokiam kontekstui ar realijoms. Taip pat, kaip ir su aukščiau aprašomais modeliais, jūs galite laisvai juos pritaikyti taip, kaip jums patogiau. Neišvengiamai sukursite ir naujų būdų užfiksuoti idėjas, sėkmingai planuoti ir sukurti pokytį.

Šis „**Dalyvavimo vadovas**“ tegali iš dalies prisidėti prie temos nagrinėjimo. Jei skaičiuotume, kiek laiko mes, autoriai, esame įsitraukę į jaunimo ir bendruomenines veiklas, susidarytų 75 metai darbo, ir mes vis dar mokomės. Iš tiesų galima teigti, kad „darbas su jaunimu yra tam tikra mįslė“ (Jeffsas ir Smithas, 1988: 1). Dalyvavimo praktikos turi turtingas šaknis visoje Europoje, ir jūsų įsitraukimas yra svarus indėlis į kitą dalyvavimo etapą – ar tai bus darbas su bendruomene, vietinis, regioninis ar tarptautinis lygmuo. Mes tikimės, kad jums ši kelionė taip pat patiks.

Už finansinę paramą šio „Dalyvavimo vadovo“ išleidimui esame dėkingi ES programai „Erasmus+“. Be jos leidinys nebūtų išvydęs dienos šviesos.

Mes skiriame šį leidinį nesuskaičiuojamai daugybei jaunų žmonių, jaunimo darbuotojų ir draugų, kurie prisidėjo prie mūsų mokymosi. Ir jums, mieli skaitytojai. Ačiū jums visiems.

/// KAS TAI YRA DALYVAVIMAS?

Keliems jauniems žmonėms, jaunimo darbuotojams, valstybės tarnautojams ir kitiems žmonėms iškėlėme klausimą: „Kas tai yra dalyvavimas?“ Štai, ką jie atsakė:

8

ĮVADAS

Nėra vieno lengvai suprantamo dalyvavimo apibrėžimo. Kadangi nėra jokios universalios sampratos, savo skaitytojus skatiname priimti tą faktą, kad dalyvavimo prasmė yra užginčijama, kad nuomonės kartais skiriasi kardinaliai, teorija ir praktika taip pat gali viena kitai prieštarauti. Čia svarbi jūsų patirtis ir tie, su kuriais jūs kartu įsitraukiate į dalyvavimo projektą. Jei kurdami šį gidą būtume apklausę įvairius jaunimo darbuotojus, aktyvius bendruomenių narius, valstybės tarnautojus, politikos formuotojus, politikus ar netgi jaunas žmones, kaip, jų nuomone, reikėtų apibrėžti dalyvavimą, taip atspindėtume tik dalį viso turtingo Europos paveldo ir įvairovės, kurią sudaro vietinės realijos, kultūriniai niansai, patirtis ir politiniai bei socialiniai kontekstai. Mes siūlome trumpą dalyvavimo koncepcijos apžvalgą, remdamiesi Europos ir kaimyninių šalių pavyzdžiais, atkreipdami dėmesį tiek į teigiamus, tiek į neigiamus aspektus. Mes norime paskatinti ir sustiprinti diskusijas, apmąstymus apie dalyvavimo praktikas, matomas jūsų vietiniame kontekste, tyrinėdami principus, pripažindami kritiką, reflektuodami apie įsitraukimo kaip protesto vaidmenį ir tyrinėdami dalyvavimo praktikas.

Šis leidinys nėra koks nors baigiamasis pareiškimas apie dalyvavimą, jis greičiau yra įnašas į jau esamą literatūrą, o apie dalyvavimą tikrai yra gerokai daugiau šaltinių. Žinoma, skaitymas apie dalyvavimą gali duoti tam tikros naudos, bet galiausiai jums teks imtis veiksmų. Skaitydami šį gidą rasite įvairių citatų, nuomonių apie dalyvavimą, tačiau jie nėra visa apimantys; ką pridėtumėte jūs?

PRINCIPAI

Priimta manyti, kad JT Vaiko teisių konvencija (JTVTK) yra plačiausiai ratifikuota pasaulyje. Apibrėždama, kad „vaikai“ yra visi žmonės, kurie neturi 18 metų, Konvencija pateikia nedviprasmišką tarptautinį minimalių standartų, susijusių su vaikų pilietinėmis, ekonominėmis, kultūrinėmis ir socialinėmis teisėmis, apibrėžimą. Esminė Konvencijos prielaida yra ta, kad valstybės turėtų naudoti šį dokumentą kaip gaires, kurias taikant vertinamos sudarytos struktūrinės sąlygos: tiriamas visų teisės aktų, politikos formavimo ir praktikos poveikis, kadangi jie paveikia visų vaikų ir jaunuolių teises. Pagrindinis Konvencijos principas yra šis:

Imantis bet kokių vaikų liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai (JTVTK, 1991: 3.1 straipsnis).

Visos Europos mastu į dalyvavimą žiūrima rimtai, jis laikomas integralia socialinės politikos dalimi:

Dalyvavimas demokratiname bet kokios bendruomenės gyvenime yra daugiau nei vien tik balsavimas ar kandidatavimas rinkimuose, nors tai –

taip pat svarbūs jos elementai. Dalyvavimas ir aktyvus pilietiškumas reiškia teisės, priemonių, erdvės ir galimybės ir, kur reikia, paramos turėjimą, kad būtų galima dalyvauti ir paveikti sprendimus, įsitraukti į veiksmus ir veiklą siekiant prisidėti prie geresnės visuomenės kūrimo.
(Europos vietos ir regionų valdžių kongresas, 2003: 7)

Šis apibrėžimas nepatologizuoja jaunų žmonių ir nepaverčia jų problema, atvirkščiai – jis žiūri į juos kaip į privalumų bendruomenei suteikiančią grupę, kuri turi teisę būti išgirsta tais klausimais, kurie ją paveikia; keliamas lūkestis, kad bus sukurtos atitinkamos struktūros, kurios jaunos žmones įgalintų įsitraukti visais lygmenimis. Dar gerokai anksčiau Europos Taryba buvo priėmusi dokumentą, kuris pateikia tokį dalyvavimo apibrėžimą:

Jaunų žmonių teisė būti įtrauktiems ir kasdieniame gyvenime prisiimti atsakomybes bei įsipareigojimus vietiniu lygmeniu (...), teisė demokratinio būdu paveikti savo gyvenimo procesus (Boukobza, 1998: 10).

Dažnai cituojamam Hartui (žr. šio leidinio skyrių „Dalyvavimo kopėčios“) dalyvavimas gali būti apibrėžiamas nesunkiai:

Tai procesas, kai dalinamasi sprendimais, paveikiančiais asmens gyvenimą ir gyvenimą tos bendruomenės, kurioje jis gyvena. Tai demokratijos kūrimo priemonė ir standartas, kuriuo turėtų būti matuojamos visos demokratijos. Dalyvavimas yra fundamentali piliečio teisė (Hartas, 1992: 5).

Atrodytų, kad tai paprastas apibrėžimas, tačiau iš tiesų jame slypi sudėtingas prasmų tinklas, kurį verta panagrinėti detaliau. „Dalijimasis sprendimais“ reiškia galios santykį, o tai savo ruožtu veda prie poreikio nustatyti, kas turi galią, kaip jie ją įgijo ir kodėl. Pati „bendruomenės“ samprata yra tarsi minų laukas, kadangi ja nusakoma, kas yra įtraukiamas, tačiau kartu kyla klausimas dėl sampratos kūrėjų dinamikos, o tai veda prie diskusijos apie galimybes įsitraukti tiems, kurie bendruomenės neturi. „Demokratijos“ apibrėžimas turi daugybę aspektų, dėl to terminologijos aiškumas yra itin svarbus. Kažkokio dalyko aprašymas kaip „fundamentalios teisės“ tarsi teigia, kad kitos teisės yra mažiau svarbios, taip kuriama hierarchija. Terminu „pilietiškumas“ taip pat gali būti abejojama, kadangi dauguma žmonių, kurie jaučiasi atskirti nuo visuomenės, gali būti nepasiekiami tiems agentams, kurie nori juos įtraukti į „dalyvavimą“ – o šis terminas, savo ruožtu, kaip parodys šis skyrius, ne taip paprastai apibrėžiamas. Harto teiginiai suteikia naudingą atspirties tašką, nuo kurio galima leistis į tokią paiešką; viliamės, kad reflektavimas apie apibrėžimo neapčiuopiamumą galiausiai padės pasiekti daugiau aiškumo suprantant, apibrėžiant ir nusakant dalyvavimo tikslą. Dalyvavimas nėra panacėja, greičiau tai papildanti veikla, su kuria reikėtų elgtis atsakingai.

Žvelgiant paprastai, „dalyvavimas“ gali būti suprantamas kaip „prisijungimas prie kažko“. Tačiau jei pažiūrėsime į šį žodį atidžiau, pamatysime, kad jis turi sąsajų su žodžiu „dalis“: būti dalimi kažko reiškia įeiti į sąrangą ir bendrą tikslą, būti didesnio dalyko dalimi, veikti bendradarbiaujant su kitais, darant kažką didesnio nei tu pats,

būti partneriu dalinantis atsakomybe (susijusia ir su sprendimais, ir su veiksmais), būti aktyviam, o ne pasyviu. Sėkmingas įsitraukimas į bendruomenės veiklą reikalauja aktyvumo iš visų šalių: priimant sprendimus, kuriant nuoseklią strategiją, nustatant realius tikslus, pasiekiant prasmingus rezultatus. Tie, kurie yra įsitraukę į dalyvavimo procesą, keičia savo būseną iš buvimo pasyviu vartotoju ar paslaugų gavėju į tapimą sprendimų priėmėju ir bendraautoriumi. Jų asmeninės kelionės ir bendruomeninė patirtis jau savaime yra pasiekimas. Įtraukimas į sprendimų priėmimą ir veiksmą, pasidalinimas galia stiprina bendruomenės narių tarpusavio saitus: tikslų pasiekimas kartu su kitais plėtoja socialinį kapitalą. Ši stiprybės ir galios kombinacija kelia grėsmę šiuolaikinėms hegemonijoms, dėl to galima tikėtis pasipriešinimo, kurį reikėtų priimti rimai.

Dalyvavimas reiškia galios santykių keitimą: vieni turi galią, ją valdo, kiti jos nori įgyti daugiau. Valdymas paprastai susitelkia mažos elitinės grupės rankose; tuo tarpu dalyvavimas yra pagrįstas platesne, kolektyvine, bendradarbiavimu pagrįsta dinamika. Jei kažkas suvokia, kad turi galią, jos nėra taip lengva ar netgi nenorima atsisakyti; kaip teigia Cooke ir Kothari, „galios raiška labai dažnai yra mažiau pastebima, kadangi ji labai glaudžiai susijusi su socialine ir kultūrine praktika“ (2001: 14). Autoriai pažeria gausios kritikos dalyvavimo praktikoms, ypač vystomojo bendradarbiavimo srityje, ir siunčia pamokomą žinutę:

Taip pat pastebima, kad dalyvavimo veiksmai ir procesai (...), dalijimasis žiniomis, derybos dėl galios santykių, politinis aktyvumas ir taip toliau (...) gali savyje slėpti ir įvairiomis formomis stiprinti priespaudą ir neteisybę (2001: 13).

Teigiama, kad egzistuoja atotrūkis tarp retorikos apie dalyvavimą ir realybės, ir kad dalyvavimas turėtų turėti tikslą (Cairns, 2006). Jungiamoji grandis tarp teorijos ir praktikos yra politinė veikla – fizinis žodžių ir idėjų, sujungtų su jų įgyvendinimu realiu laiku, pasireiškimas. Šiame leidinyje mes apsiribojome tuo, kad tyrinėjame dalyvavimą daugiausia iš dirbančiųjų su jaunimu kaip su lygiaverčiu partneriu perspektyvos, tačiau skaitytojus kviečiame pritaikyti jį ir kitoms interesų grupėms, kurioms tam tikrose galios kaitos situacijose yra reikalingas pripažinimas – pavyzdžiui, vietos gyventojams, vartotojams, klientams – pakeičiant žodį „jaunimas“ kitos grupės pavadinimu.

Darbo su jaunimu ir bendruomene kontekste žodžio „dalyvavimas“ vartojimas yra labai specifinis: filosofiniame ir politiniame darbo su jaunais žmonėmis ir bendruomenėmis pagrinde yra įsišaknijusi galios santykių keitimo idėja: priėjimas prie galios ir jos struktūrų, tokių tikslų, kuriais siekiama vardan didesnio gėrio ginčyti ir keisti mus supantį pasaulį (ar jis būtų lokalus, ar globalus) apsvarstymas ir vykdymas. Toks kritiškas požiūris neišvengiamai susijęs su vidinių įtampų, konfliktų ir prieštaravimų, egzistuojančių tarp politinių siekių ir praktikos, įvardijimu ir tyrinėjimu. Dalyvavimas reikalauja aktyvaus įsitraukimo į procesus, o ne buvimo nekritiškai vertinančiu ir pasyviu organizuotos veiklos dalyviu ar vartotoju. Tai gerokai daugiau nei paprasčiausias prisijungimas.

Dalyvavimui darbo su jaunimu ir bendruomene kontekste vienodai svarbūs yra ir procesas, ir pasiekiami rezultatai. Šis procesas kelia nemažai iššūkių, jis sudėtingas ir kartais keblus, bet galiausiai įvykus realiam pokyčiui, jis teikia didelį pasitenkinimą. Šie pokyčiai nebūtinai bus išoriniai, jie gali lygiai taip pat būti susiję su grupių ar asmenine raida.

Dalyvavimu nesiekama sukurti tik „patogiai“ aktyvių ir su viskuo sutinkančių piliečių, kurie padeda politikams siekti savo tikslų; tai jautrus procesas, kuris ugdo ir įgalina jaunus žmones ir jų bendruomenes kritiškai analizuoti ir suprasti socialinę galios struktūrų sąrangą, nustatyti, kaip su šiomis struktūromis, procesais ir žmonėmis kritiškai bendrauti; per tinkamą žinių ir įgūdžių įgijimą bei taikymą dalyvavimas įgalina realių ir tvarių visuomenės pokyčių kūrimą.

Dalyvavimas pats savaime nėra tikslas, tai procesas, kuris įtraukia, ugdo, kelia iššūkius ir keičia. Taip pat nėra priimtina sakyti, kad tai savaime yra gėris; jei jis nėra lydimas kritiškos refleksijos tiek apie jo tikslą, tiek apie funkcijas, jis išlieka įkvepiantis, tačiau netenka konteksto. Taip pat jis reikalauja analizuoti tą visuomenę, kurioje jis, politika, procesas ir praktika egzistuoja. Jei didžiausiu visuomeniniu gėriu yra laikomas dalyvavimas pilietiniame gyvenime, bet kokia savanoriško apsisprendimo idėja gali nebūti matoma kaip įmanoma, ji netgi gali būti laikoma prieštaraujanti kultūrai ar dar blogiau – kaip ardomoji veikla.

KRITIKA

Atidžią dalyvavimo studiją iš darbo su jaunimu perspektyvos siūlo Farthing (2012); ji analizuoja teiginius, kurie daugybei jaunimo darbuotojų buvo tapę beveik šventenybe. Analizuodama dalyvavimą, Farthing pateikia pateisinimų ir kritikos sąrašą:

Dalyvavimas gali būti matomas kaip trokštamas dalykas, nes jis suteikia galimybių įgyvendinti žmonių teises, jis geba įgalinti jaunus žmones, pasiekti geresnio paslaugų efektyvumo ir remia jaunimo augimą. (...) [Tačiau yra] trys dalyvavimo kritikos kryptys: radikali kritika, kuri teigia, kad dalyvavimas yra nepageidaujama socialinės kontrolės forma, konservatyvi kritika, kuri mano, kad tai neprotinga, ir sekuliari kritika, kurios teigimu, dalyvavimas yra nepateisinama ir neskaidri misionieriška tendencija (2012: 72).

Farthing apibendrina, kad vietoje to, kad įgalintų, dalyvavimas „sustiprina tuos pačius galios santykius, kuriuos jis teigia laužantis, tik imamos naudoti sudėtingesnės, mažiau pastebimos manipuliacijos“ (2012: 79). Yra ir kitų tokių pat aštrių kritikų, tačiau čia yra **gidas**, o ne vadovėlis!

PRAKTIKA

Jei mes priimame tai, kad dalyvavimas yra daugiau nei paprastas buvimas, kad jis būtina turi apimti aktyvų įsitraukimą, mes neišvengiamai susiduriame su klausimu: „o kaip gi jis pasireiškia?“ Iš esmės dalyvaujama yra žmonių grupėje, procese, judant link trokštamo tikslo, jis taip pat suteikia socialinių privalumų (žr. Lewishamo jaunimo patarėjų pavyzdį, aptartą šio leidinio „**Atvejų analizės**“ skyriuje). Šiame trumpame sakinyje sutelpa keletas sudėtingų ir tarpusavyje susijusių dinamikų: tarpasmeniniams santykiams reikalingas puoselėjimas ir derybiniai įgūdžiai, sudėtingų procesų valdymui būtini nuoširdumas, tvirtumas ir strateginis mąstymas, lygiateisiškumą užtikrinančių rezultatų pasiekimas remiasi konsensuso paieška, o bet kokio socialinio gėrio kaupimas yra nulemiamas nuoširdumo ir nuolankumo. Ši nemateriali nauda paprastais būdais yra nepamatuojama: susitikimai ir sprendimai gali būti protokoluojami, lankomumas gali būti suskaičiuojamas, politikos kryptys gali būti aprašomos, tačiau kokybinė analizė yra gerokai mažiau stabili. Dėl įvairių veiksnių įtakos žmonių ir idėjų sąjungų veiksmingumas turėtų būti vertinamas iš tam tikros laiko perspektyvos, o ne tiesiog trumpuoju laikotarpiu.

Mes manome, kad sėkmingo pilietinio dalyvavimo pagrindas yra bendruomenės kapitalo panaudojimas: visų jos narių patirtys, žinios, įgūdžiai, sumanumas ir kūrybingumas. Įsitraukimas į bendruomenės veiklas kai kurių asmenų gali būti priimtas kaip protestas. To nereikėtų bijoti, greičiau derėtų priimti kaip iššūkį. Brighton and Hove pavyzdys (žr. šio vadovo dalį „**Atvejų analizės**“) atskleidžia, kokią galią gali turėti jaunų žmonių, jaunimo darbuotojų ir vietinių grupių neformali sąjunga, kai sėkmingai užginčijami sprendimai dėl paslaugų jaunimui teikimo.

Šią dalį mes specialiai rašėme trumpai, kadangi pati svarbiausia praktika yra jūsų praktika.

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Būtų paprasta dalyvavimą laikyti savaiminiu tikslu, manyti, kad tiesiog jaunų žmonių atvykimas į veiklas yra viskas, ko reikia. Tačiau dalyvavimo procesas yra ir siekio, priėjimo, augimo, progreso, pasiekimo procesas; pradėdamas nuo troškimo ar lūkesčio, asmuo juda per sėkmingas pakopas, kol pasiekia norimą rezultatą.

Mūsų darbo su jaunimu patirtis, kuri bendrai sudėjęs tęsiasi daugiau nei 75 metus, rodo, kad projektai, kurie realiai nori būti dalyvaujamojo pobūdžio, turi būti realistiški ir nuoširdūs, turi turėti požymius, rodančius, kad jie yra tikri; jie negali būti apgaulingi. Turėtų būti matomas nuoširdus rūpestis jaunų žmonių aktyviu įsitraukimu, noras išgirsti jų balsus, įsipareigojimas pozityviems pokyčiams. Nei rezultatas, nei procesas nėra paprastai apibrėžiami ar įgyvendinami, tačiau kritiškas įsitraukimas gali nulemti esminius pokyčius.

Įsitraukimas į dalyvavimo procesus reikalauja laiko ir gali tapti nemenku išbandymu visiems su šiais procesais susijusiems asmenims. Jis siūlo mokytis visą gyvenimą ir nuolat abejoti. Dėl šių priežasčių mes primygtinai patariame taikyti kritišką refleksiją ir superviziją – procesus, kurie gerai pažįstami profesionaliems jaunimo ir bendruomenės darbuotojams.

Mes baigiame šią dalį savo gero draugo Tony Tayloro citata: „Paprastai tariant, darbas su jaunimu yra demokratijos mokymasis (...); demokratija yra vilties politika, tikėjimas žmogiškojo kūrybingumo potencialu“ (Taylor, 2012: 125).

Kad ir kur ar koku būdu jūs esate įsitraukę į dalyvavimo veiklas, svarbiausia yra tai, ką darote; tik nepamirškite dar ir pasimėgauti tuo!

KLAUSIMAI

1. Ar dalyvavimas pats savaime yra iš esmės etiška praktika, kuri pripažįsta savo politinį pamatą ir kurios ugdomasis vaidmuo paremtas pokyčių siekiu?
2. Ar dalyvavimas (nesvarbu, vietiniu, regioniniu, nacionaliniu ar tarptautiniu lygiu) įgalina jaunas žmones ir jaunimo darbuotojus spręsti nelygybės, identiteto, socialinio teisingumo ir vystymosi problemas?
3. Kiek nuoširdžiai įsitraukia politikos formuotojai? Kiek realu yra tikėtis, kad jie gali iš kitų žmonių norėti tikro dalyvavimo?
4. Jei jūs jau esate įsitraukę į dalyvavimo projektą, ar jis yra savarankiškas ir nuoširdus ir ar jis yra veiksmingas?
5. Kaip dalyvavimas atrodytų iš jūsų perspektyvos, jei užduotumėte šiuos klausimus sau asmeniškai?
6. Ką jūs su šiomis problemomis nuveiksite per ateinančius tris mėnesius?

„kiekvienas
turi galimybę
situaciją keisti
į gerąją pusę“

**Siobhan,
JK**

© by Freepik

/// DALYVAVIMO MODELIAI

- 017 Arnstein/Hartas/kiti – Dalyvavimo kopėčios**
- 029 Tresederas – Dalyvavimo laipsniai**
- 032 Shieras – Keliai į dalyvavimą**
- 035 Europos Taryba – RMSOS sistema**
- 038 White – Interesų tipologija**
- 040 Daviesas – Dalyvavimo matrica**
- 042 De Backeris ir Jansas – Dalyvavimo trikampis**
- 044 Europos Taryba – Šešių žingsnių modelis**

ARNSTEIN / HARTAS / KITI - DALYVAVIMO KOPĖČIOS

ĮVADAS

Pastaraisiais dešimtmečiais net keletas autorių naudojo kopėčių metaforą, iliustruodami savo idėjas apie dalyvavimo procesą. Arnstein (1971) buvo pirmoji iš jų; sumanyta kaip priemonė piliečių dalyvavimui sprendimų priėmimo procese, ši metafora pasitarnavo kaip aktyvaus piliečių įsitraukimo į politinį procesą galimybių kritika. Praėjus daugiau nei dvidešimčiai metų, Hartas (1992) paskelbė peržiūrėtą Arnstein „Piliečių dalyvavimo kopėčių“ versiją; šįkart dėmesys buvo sutelktas į vaikų ir jaunimo vaidmenis. Po jų sekė kitos panašios teorijos; nors jos ir nebuvo pavaizduotos kaip kopėčios, tačiau, siekiant palyginimo patogumo, mes kai kurioms iš jų suteikėme kopėčių formą.

Yra keletas priežasčių, dėl kurių naudinga naudoti kopėčių vizualinę metaforą dalyvavimo procesui pavaizduoti:

- Norint pasiekti sunkiai prieinamą tikslą, reikalingas planas.
- Visiems planams reikalingi ištekliai – šiuo atveju juos atspindi kopėčios.
- Jos parodo siekį, aukštesnės perspektyvos troškimą.
- Kopėčios suteikia galimybę pasiekti kažką, kas nėra pasiekama tiesiog taip.
- Naujos pakopos pasiekimas sukelia jausmą, kad pakilai aukščiau.
- Kiekviena aukštesnė pakopa yra progresas, padedantis siekti tikslo.
- Atsidurti viršuje yra pasiekimas, tačiau ar tai padeda pasiekti tikslą?

Bendras visų kopėčių, ar, tiksliau sakant, tipologijų, bruožas yra progresavimas iš pasyvaus į aktyvų: nuo situacijos, kai žmonės (geriausiu atveju) yra tiesiog informacijos gavėjai, iki kritiškai svarbaus piliečių dalyvavimo ir bendruomeninio veiksmo.

ARNSTEIN

KAS TAI?

Tikriausiai vienas iš geriausiai žinomų dalyvavimo modelių yra Sherry Arnstein sukurtos „Piliečių dalyvavimo kopėčios“, publikuotos 1969 m. Amerikos Planavimo asociacijos žurnale (angl. *Journal of the American Institute of Planners*). Šis modelis yra vienas iš dažniausiai cituojamų, kai kalbama apie dalyvavimo procesą, nors jis dažniausiai minimas Rogerio Harto gerokai vėlesnės versijos kontekste. Modelis suteikė žinių ir paveikė labai įvairias mokslo ir praktikos sritis. Tiems, kurie dirba viešajame, privačiame, verslo sektoriuje, ar tiems, kurie tiesiogiai įsitraukę į bendruomeninės veiklos plėtrą, Arnstein modelis yra nesunkiai suprantamas ir suteikia aiškumo, kaip įgyvendinti paprastus žingsnius, padedančius parodyti aktyvų piliečių dalyvavimą.

Tačiau tam, kad suprastume modelį, pirmiausia turime suvokti, ką Arnstein vadino „piliečių galia“. Esminis aspektas yra tai, kad šis modelis buvo kuriamas 7-ojo dešimtmečio Amerikoje, ir tame slypi keletas su šiuo specifiniu kontekstu susijusių prielaidų: tai laikotarpis, kai piliečiai kvestionavo savo šalies įsitraukimą į Vietnamo karą, Pilietinių teisių judėjimas išskėlė lygių rinkimų teisių suteikimo afroamerikiečiams siekį, alternatyvus politinis naratyvas kvestionavo vyrų dominavimą iš feministinės perspektyvos, vyravo bendras nerimas dėl svarbių politinių veikėjų, tokių kaip Dr. Martino Lutherio Kingo, taip pat Johno ir Roberto Kennedy nužudymo.

Arnstein savo teoriją formuluoja remdamasi teiginiu, kad piliečių dalyvavimas *ir yra* piliečių galia. Jos modelis įgalina dalyvius nustatyti, kas turi galią priimant svarbius sprendimus, o įsitraukimas į šį procesą reiškia, jog dalyvaujantieji gali tapti sprendimų priėmimo bendraautoriais, kas iliustruoja Arnstein argumentą, jog dalyvavimas negali būti užtikrinamas, jei galia nesidalinama ir ji neperskirstoma.

“PILIEČIŲ DALYVAVIMAS YRA PILIEČIŲ GALIA”

Dalyvavimo supratimas taip, kaip jį apibrėžia Arnstein, yra susijęs su galios supratimu: iš esmės tai yra skirtingų šalių gebėjimas pasiekti tai, ką jos iškelia savo tikslu. Esminis pilno dalyvavimo modelio faktorius yra galia: kas ją turi ir kas nusprendžia, kam prie jos suteikti priėjimą. Be to, dalyvavimas priklauso nuo dviejų priemonių: informacijos ir pinigų. Jis taip pat priklauso nuo žmonių pasitikėjimo ir įgūdžių. Daug organizacijų gali nenorėti „leisti“ piliečiams dalyvauti, kadangi jos klaidingai bijo prarasti kontrolę (šį argumentą vėliau plėtojo Pretty): jos tiki, kad galia yra baigtinė, dėl to ja dalintis galima ribotai, nes šioje lygtyje galios suteikimas kitam gali reikšti savo pačių galios praradimą. Naudodami Arnstein modelį, mes teigiame, kad daugybėje situacijų veikimas kartu kiekvienam padeda pasiekti daugiau nei jie būtų galėję pasiekti atskirai.

Iš esmės šis modelis yra galingas procesas, siekiantis įgalinti žmones priimti atsakomybę už savo gyvenimus ir aplinkas. Savo ruožtu mes tikimės pademonstruoti modelio pritaikomumą visiems praktikams, kurie tiki, kad jų darbas galėtų ir turėtų užtikrinti aktyvų dalyvavimą.

MODELIS

Kopėčios veikia kaip gidas, padedantis identifikuoti, kas turi galią vykstant svarbių sprendimų priėmimui. Jo kaip praktinio modelio ilgaamžiškumas yra liudininkas suinteresuotoms bendruomenėms, norinčioms apsvarstyti alternatyvas, prieštaraujančias visų priimtai esamai situacijai, ir mesti iššūkį procesams, kai atsisakoma priimti netgi idėją apie kieno nors galimybę kilti aukščiau žemutinių pakopų.

Žemiau pateikiame trumpą aštuonių dalyvavimo pakopų / lygmenų aprašymą:

1. Manipuliacija ir 2. Terapija. Abu būdai reiškia nedalyvavimą. Jų tikslas yra gydyti ar mokyti dalyvius. Atspirties taškas yra manymas, kad siūlomas planas yra akivaizdžiai geriausias, ir dalyvių įtraukimo tikslas yra įgyti publikos palaikymą per viešuosius ryšius. Deja, šis kopėčių aspektas gali būti pažįstamas ir daugybei bendruomenių ar jaunimo grupių, kadangi prie šio lygmens jie buvo pratinami ankstesnėse situacijose.

3. Informavimas. Mes manome, kad tai yra pirma svarbi pakopa / lygmuo, kai siekiama tikro dalyvavimo. Tačiau pernelyg dažnai akcentuojamas vienpusis informacijos pateikimas. Jei procesas nepagrįstas dialogu, jis nukrypsta nuo tikslo ir tampa tik grįžtamojo ryšio pateikimo kanalu, bet ne tikru dalyvavimu. Abipusis dalinimasis informacija gali atrodyti paprastas, tačiau jei šis procesas bus priimtas rimtai ir dalyviai bus įtraukiami dažnai, jie jausis išklaustyti, išgirsti ir dėl to vertinami: tai turi potencialo atverti juos aktyvesniam įsitraukimui į būsimus projektus ir kitas veiklas.

4. Konsultavimasis. Tai esminis lygmuo / pakopa, peržengiantis dalinimąsi informacija ir pasiekiantis piliečių įsitraukimą: ši pakopa gali apimti apklausas (žodžiu ar raštu), kaimynų susitikimus, vis svarbesniais tampančius socialinių tinklų projektus, viešas konsultacijas. Konsultavimąsi dažnai mėgsta rinktis organizacijos, kurios jaučia pareigą ar yra įsipareigojusios parodyti piliečių įsitraukimą, kadangi tai atrodo ir ganėtinai lengvai įvykdomas procesas. Tikriausiai todėl Arnstein visgi teigia, kad tai tik „butaforija“, ritualas, kuris atliekamas, siekiant sudaryti įspūdį, kad dalyvavimas yra užtikrinamas, tačiau iš tikrųjų procesui nesuteikiamas pakankamas gylis.

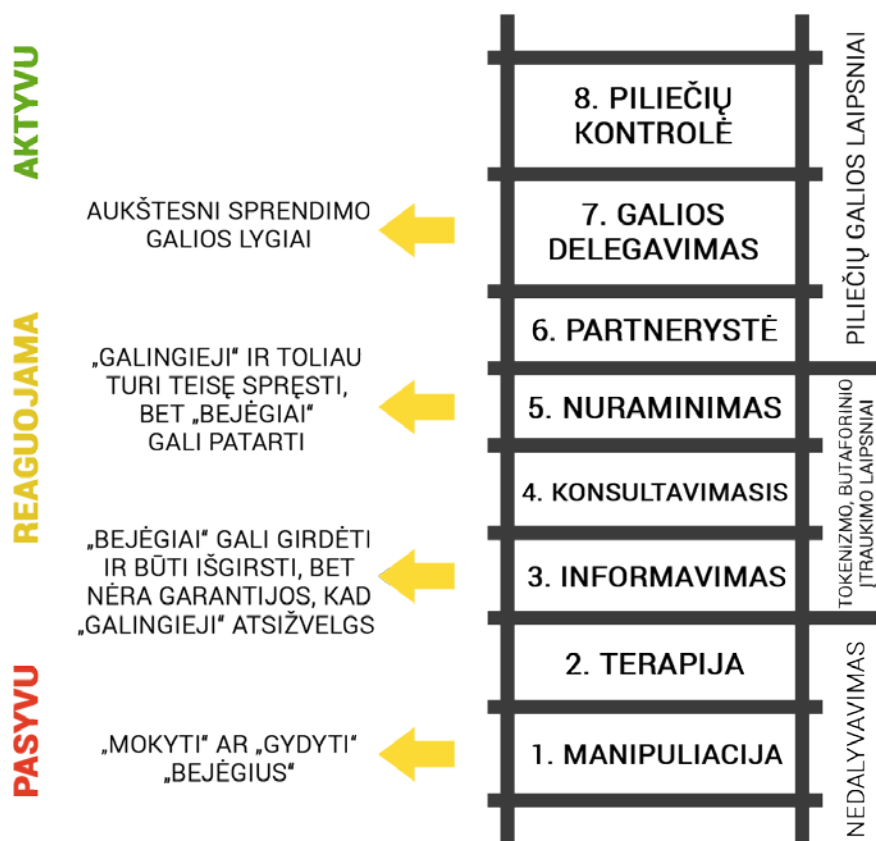
5. Nuraminimas. Šis lygmuo / pakopa atpažįstamas daug kam, kas buvo įsitraukę į bendruomeninių veiklų plėtrą ir jaunimo veiklas. Jis itin stipriai remiasi į mažą nuolat besikartojančių veikėjų grupę – į tuos visuomenės ar interesų grupės narius, kurie pasirinkti dėl to, kad yra matomi kaip „saugūs“. Jie dažnai būna atsirinkti pačių organizatorių, o ne suinteresuotos grupės atstovų, ir kaip „pasyvūs aktyvistai“ kviečiami į įvairius komitetus. Šis lygmuo / pakopa leidžia „pasyviai aktyviems“ piliečiams išsakyti patarimus ar planuoti iki begalybės, tačiau, kaip teigia Arnstein, galia ir toliau išlieka galingųjų rankose, ir jie pasilieka sau teisę spręsti, ar dalyvavusių asmenų patarimai yra pakankamai legitimūs ar tinkami.

6. Partnerystė. Šioje pakopoje / lygmenyje galia yra paskirstoma per derybų tarp piliečių ir galios turėtojų procesą. Partnerystė reiškia ilgalaikį įsipareigojimą nuolatiniam dialogui ir siūlo aiškų ir skaidrų planavimo, sprendimų priėmimo procesą. Ji demonstruojama apibrėžiant aiškius vaidmenis ir atsakomybes, pats mažiausias reikalavimas yra jais dalintis, pvz., dirbant bendrose darbo grupėse. Tačiau kadangi šis procesas gali labai išsitęsti, jis labai dažnai nenoromis eliminuoja tokias grupes kaip jaunimas.

7. Delegavimas. Šiame lygmenyje aiškiai įtraukiami aktyvūs piliečiai, jie iš tikrųjų sudaro daugumą įvairiuose organuose – tokiuose kaip komitetai, darbo grupės – su deleguota galia priimti sprendimus. Sprendimai dėl biudžeto akivaizdžiai yra be galo svarbūs, ir matoma, kad ten, kur tai vyksta, daug laiko ir jėgų buvo skirta visuomenės narių įtraukimui, ir dabar jie turi galią užtikrinti projekto atskaitomybę.

8. Piliečių kontrolė. Tai galios (ar kontrolės) lygmuo, kai užtikrinama, kad dalyviai ar gyventojai patys galėtų valdyti programą ar instituciją, būti atsakingi už politikos ir vadybinius aspektus ir derėtis dėl sąlygų, kuriomis „pašaliniai“ gali juos keisti. Dažniausiai skatinamas piliečių kontrolės modelis apima tiesioginį, be tarpininkų, grupės priėjimą prie finansavimo šaltinių. Dėl priėjimo prie galios, išteklių ir pinigų, tai galimai pažeidžiamas statusas, tad siekiant apsaugoti bendruomenės išteklius turėtų būti nustatomos ir įgyvendinamos adekvačios kontrolės priemonės.

ARNSTEIN PILIEČIŲ DALYVAVIMO KOPĖČIOS

Arnstein, S. (1971) 'A Ladder of Citizen's Participation', Journal of the American Institute of Planners, no 35, July.

© by Freepik

Dabar apsvarstykime keletą vėlesnių kopėčių modelio variacijų.

HARTO DALYVAVIMO KOPĖČIOS

Hart, R. (1992) *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*, UNICEF Innocenti Essays No. 4, Florence: UNICEF.

HARTAS

Rogeris Hartas pripažino Sherry Arnstein modelį ir rėmėsi juo kurdamas dalyvavimo kopėčias, taikomas tiems, kurie dirba su vaikais ir jaunimu. Šis modelis dažnai vadinamas jaunimo dalyvavimo kopėčiomis. Didžiulę įtaką padariusį darbą šia tema Hartas skyrė gan plačiai publikai:

Šis straipsnis skirtas žmonėms, kurie žino, kad jauni žmonės turi ką pasakyti, bet norėtų toliau gilintis į šį procesą. Jis taip pat parašytas tiems žmonėms, kurie turi galios padėti vaikams įgauti balsą, tačiau kurie, netyčia ar ne, sumenkina jų dalyvavimą. (Hart, 1992: 4)

Iš pažiūros paprastame konstrukte užkoduotas sudėtingas, kai kurie netgi galėtų sakyti – radikalus – dalyvavimo procesas, skirtas įtraukti ir įgalinti visus bendruomenės narius.

Tam, kad galėtume gerai suvokti Harto kopėčias, pirmiausia svarbu susitarti dėl vaiko apibrėžimo. Pagal Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją, „vaikas“ – tai bet koks asmuo iki 18 metų. Šiame skyriuje „jauno žmogaus“ terminas bus vartojamas ta pačia reikšme.

Hartas teigia, kad valstybės sveikatą galima pamatuoti pagal tai, kaip ji įtraukia savo piliečius į demokratinius procesus, ypač vietos bendruomenių lygmeniu. Jis taip pat pabrėžia, kad tai yra tęstinis procesas, kuris turi būti patiriamas ir išmokstamas ankstyvame amžiuje, kad jo būtų galima tikėtis vyresniame amžiuje. Valstybė, kuri jau yra įsitikinusi dėl savo demokratinės pozicijos, turėtų gebėti nesunkiai identifikuoti, kaip ji išklauso ir dirba su savo vaikais ir jaunimu. Jis toliau rašo, kad „pasitikėjimas ir kompetencija dalyvauti turi būti įgyjama palaipsniui per praktiką“

„pasitikėjimas ir kompetencija dalyvauti turi būti įgyjama palaipsniui per praktiką“ (ten pat). Nepakanka tiesiog pakviesti jauną žmogų (ar suaugusįjį, jei jau apie tai prakalbome) į grupę ir tikėtis, kad jis iškart pasiūlys kompetentingų ir patikimų sprendimų.

Tačiau Hartas taip pat tikina, kad nors yra daug tvirtos demokratijos visuomenių ir valstybių, kur vaikų teisės yra užtikrinamos gerai, pernelyg dažnai jų įtraukimas yra „išnaudojamojo ar lengvabūdiško pobūdžio“ (ten pat).

Harto kopėčios kyla tam tikra tvarka: trys apatinės pakopos apibūdina jaunimo įtraukimą, kuris nėra tikras dalyvavimas, tuo tarpu penkios viršutinės pakopos apibūdina tikrą įsitraukimą ir aktyvų dalyvavimą.

8. Vaikų inicijuoti, su suaugusiais pasidalinti sprendimai yra pakopa, kai projektai ar programos yra inicijuojami vaikų, o sprendimų priėmimas pasidalintas tarp vaikų ir suaugusiųjų. Šie projektai įgalina vaikus, tuo pat metu suteikdami jiems prieigą ir leisdami mokytis iš suaugusiųjų turimos gyvenimiškos patirties ir išmanymo.

7. Vaikų inicijuota ir vadovaujama – kai jauni žmonės imasi iniciatyvos ir kuria bei vykdo projektus ar programas. Suaugusiųjų vaidmuo yra tik palaikomasis.

6. Suaugusiųjų inicijuoti, bendri sprendimai su vaikais – situacijos, kai projektus ar programas inicijuoja suaugusieji, bet sprendimų priėmimas pasidalinamas su jaunais žmonėmis.

5. Konsultavimasis ir informavimas vyksta, kai vaikai teikia siūlymus dėl projektų ar programų, kurias sukuria ir vykdo suaugusieji. Vaikai yra informuojami apie tai, kaip į jų nuomonę bus atsižvelgta ir kokios įtakos tai turės galutiniams rezultatams, tačiau sprendimus priima suaugusieji.

4. Paskirta, bet informuota – tai pakopa, kai vaikams yra paskiriamas specifinis vaidmuo ir yra informuojama apie tai, kaip ir kodėl jie yra įtraukiami.

3. Tokenizmas – situacija, kai teigiama, kad jauniems žmonėms suteikiamas balsas, tačiau iš tiesų jų laisvė spręsti, ką daryti ar kaip dalyvauti, yra labai ribota ar jos nesuteikiama visai.

2. Dekoracija – pakopa, kai jaunuoliai pasitelkiami į pagalbą ar „palaikyti“ kokį nors

tikslą santykinai netiesioginiu būdu, nors ir suaugusieji neapsimeta, kad šis tikslas įkvėptas vaikų.

1. Manipuliacija – suaugusieji pasinaudoja vaikais, kad šie paremtų tikslą, ir apsimetama, kad tai buvo inicijuota pačių vaikų.

Harto kopėčių modelis aptaria jaunimą, kai jis dalyvauja viešajame gyvenime, leidžia laiką jaunimo grupėse, mokyklose, bendruomenės grupėse, jaunimo tarybose ir t.t., – visos šios veiklos vyksta ne šeimoje. Galima teigti, kad modelis kartu yra ir įkvėpimas, ir siekiamybė.

PRETTY

Jules Pretty tipologija – tai dar vienas pavyzdys, kai dalyvavimo procesas laikomas progresavimu per atskiras stadijas nuo tokenizmo iki nepriklausomo veikimo:

- 1. Manipuliatyvus dalyvavimas** – apsimestinis, nerinktų ir galios neturinčių individų dalyvavimas.
- 2. Pasyvus dalyvavimas** – žmonės tiesiog informuojami apie sprendimus, kuriuos priimant jie visiškai nedalyvavo.
- 3. Dalyvavimas per konsultavimą** – jokio pasidalinimo problemos apibrėžimu ar atliepimo į ją būdais.
- 4. Dalyvavimas dėl materialinių paskatų** – paskatinimas pinigais ar kitomis premijomis, veikia tik trumpa laiką.
- 5. Funkcinis dalyvavimas** – nėra tikro pasidalinimo galia; atrodo gerai, bet sprendimus priima žmonės „iš išorės“.
- 6. Interaktyvus dalyvavimas** – dalinamasi atsakomybe apibrėžiant ir pasiekiant tikslus, analizuojant, bendrasavininkų ugdymas.
- 7. Savimobilizacija** – iniciatyvos nepriklausomos, pakviečiami išoriniai veikėjai, vykdoma vietinė išteklių ir rezultatų kontrolė.

Pretty pripažįsta egzistencinę grėsmę, kurią vyraujantiems veikėjams kelia poslinkis link savimobilizacijos ir autonomijos; nors tai aiškiai neįvardijama, galima numanyti,

jog iš išorinių profesionalų yra reikalaujama kuklumo, supratimo, kad jie žino ne viską ar ne viską gali kontroliuoti, ir neturėtų bandyti pasisavinti kitų žinojimo. Iš esmės Pretty pateikia nuomonę, kad išorės agentai, įtraukti į dalyvavimo procesą, turi pripažinti ir vertinti vietinius žmones kaip sau lygius. Kai tai buvo parašyta, toks požiūris kėlė iššūkį, ypač „vystymo bendruomenei“, nors Arnstein (1971) darbas buvo parašytas beveik ketvirčiu amžiaus anksčiau. Jaunimo darbuotojams ir dirbantiems su bendruomenės įgalinimu veikla partnerystėje su jaunais žmonėmis ir bendruomenės grupėmis yra fundamentalus principas, į kurį atsiremia jų darbas.

Pretty nušvietė dalyvavimo idėjai būdingas įtampas ir dilemą, kuri kyla galios atstovams: jiems „žmonių dalyvavimas ir reikalingas, ir kelia baimę“ (1995: 1252). Žiūrint iš reikalingumo perspektyvos, klausimai, susiję, pavyzdžiui, su išteklių paskyrimu, vietiniu planavimu, reikalauja piliečių palaikymo, kad pasiūlymai įgytų patikimumo. Kita vertus, žvelgiant iš baimės perspektyvos, piliečių įsitraukimas, žmonių įgalinimas yra sunkiau kontroliuojamas, kai tai susiję su jų priimamais sprendimais ir su laiko valdymu. Šios įtampos ir dilemos atspindi dalyvavimo proceso vidinius prieštaravimus: galios panaudojimas galimas arba kaip globėjiškumas, arba kaip įgalinimas.

Pretty įspėjo darbuotojus, įsitraukusius į dalyvavimo procesus, kad jie neturėtų „išsigąsti dialogo ir veiksmo sukeltų sudėtingų ir neužtikrintų situacijų“ (1995: 1258). Taip pat reikia prisiminti, kad ne visų balsas yra išgirstamas: dėmesys turi būti telkiamas į šališkumą, dėl kurio gali būti išstumiami jau ir taip marginalizuoti balsai. Norint, kad procesas būtų įtraukus, reikalingas nuoširdumas ir principingumas numatant suinteresuotų asmenų įvairovę ir sudėtingumą; atskirtį didinantys kriterijai turi būti kvestionuojami ir keičiami.

PRETTY DALYVAVIMO TIPOLOGIJA

Pretty, J.N. (1995) 'Participatory Learning for Sustainable Agriculture', *World Development*, Vol. 23 (8), 1247 – 1265.

KANJI IR GREENWOOD

Nazneen Kanji ir Lauros Greenwood kopėčios nevaizduoja progreso, kai grupė juda nuo „paklusnumo“ iki „bendro veiksmo“ kaip mokomojo dalyvavimo proceso dalių, tai greičiau analitinis įrankis, padedantis įvertinti, kokioje stadijoje konkreči grupė yra analizės metu (dėl daugiau pavyzdžių žr. Kanji ir Greenwood, 2001: 51 – 62). Nepaisant to, modelis pasiūlo naudingą atskirų įsitraukimo ar jo trūkumo fazių įvardijimą.

Supaprastinimo dėlei Kanji ir Greenwood tipologijos paaiškinimą pateikiame kopėčių pavidalu :

- „paklusnumas“ – kai užduotys su paskatinimu yra priskirti, bet darbotvarkę ir procesą kontroliuoja išoriniai veikėjai;
- „konsultavimasis“ – kai vietinių žmonių nuomonės yra klausama, išoriniai veikėjai ją analizuoja ir nusprendžia dėl tolimesnių veiksmų;
- „bendradarbiavimas“ – kai vietiniai žmonės dirba kartu su išoriniais, kad nustatytų prioritetus; atsakomybę dėl proceso valdymo prisiima išoriniai veikėjai;
- „mokymasis vieniems iš kitų“ – kai vietiniai ir išoriniai žmonės dalinasi žiniomis, kuria naują supratimą ir dirbdami kartu kuria veiksmų planus;
- „bendras veiksmas“ – kai vietiniai žmonės patys nustato savo siekius ir mobilizuojasi, kad juos pasiektų be išorės veikėjų.

Kanji ir Greenwood (2001: 5) savo tipologijos pagrindu laiko ankstesnius Andrea Cornwall (data nenurodoma) ir Sherry Arnstein (1971) darbus. Tačiau Andrea Cornwall ir Rachel Jewkes (1995) akademinio tyrimo apimtyje taip pat analizuoja atskirus dalyvavimo modelius ir pabrėžia Stepheno Biggso (1989) identifikuotus keturis dalyvavimo būdus, kurie neįtikėtinais panašūs į Kanji ir Greenwood aprašytuosius:

- *samdomas* – tyrėjai samdo žmones dalyvauti projektuose – apklausose ar eksperimentuose;
- *konsultacinis* – tyrėjai žmonių klausia, kokia jų nuomonė, su jais konsultuojasi prieš atlikdami intervencijas;
- *bendradarbiaujantis* – tyrėjai kartu su vietiniais žmonėmis įgyvendina projektus, kuriuos inicijavo, sukūrė ir kuriems vadovauja tyrėjai;
- *kolegialus* – tyrėjai ir vietiniai žmonės dirba kartu kaip kolegos, pasitelkdami skirtingus turimus įgūdžius, abipusio mokymosi procese, kurį kontroliuoja

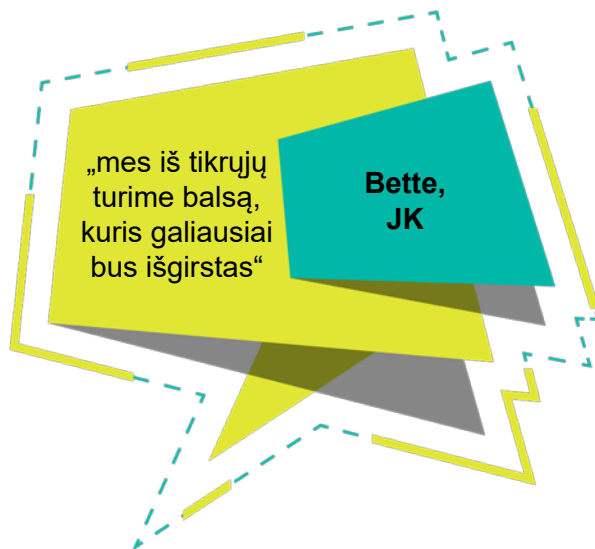
vietiniai žmonės.
(Cornwall ir Jewkes, 1995: 1669)

Cornwall ir Jewkes teigia, kad Biggso apibrėžimai apibrėžia „kontrolės kontinuumą“ (1995: 1669) – pabrėžiamas progresavimas iš „paviršutiniško“ (samdomas) iki „gilus“ (kolegialus) įsitraukimo, išryškinant galios balanso pokytį. Analizė toliau plėtojama remiantis Farringtonu ir Bebbingtonu (1993), kurie pristato masto idėją kaip „siaurą“, apibūdinanti nedidelės žmonių grupės įsitraukimą, ar kaip „plačią“, nusakydami didelę grupę – tiesiogine to žodžio prasme išplėsdami dalyvavimą.

Nors Biggsas nepasirinko kopėčių kaip idėją atspindinčios metaforos, mes neabejotinai galėtume nupiešti keturių pakopų kopėčias ir pateikti jas kartu su kitomis, aprašytais anksčiau. Galima manyti, kad Kanji ir Greenwood ekstrapoliacija iš Cornwall gali būti kilusi iš kritikos, kurią Cornwall ir Jewkes (1995) išsakė Biggso būdų atžvilgiu.

KANJI IR GREENWOOD: KOPĖČIOS

Kanji, N. and Greenwood, L. (2001)
Participatory Approaches to Research
and Development in IIED: Learning from
Experience, London: International Institute
for Environment and Development.

BENDROS PASTABOS DĖL KOPĖČIŲ

KRITIKA

Šios dalyvavimo formos kritikai teigia, kad ji:

Yra brangi ir ilgai užtrunka;

Neefektyvi ir sunkiai įgyvendinama;

Yra įrankis manipulavimui ir tiesiog veidmainystė;

Niekam nerūpi dalyvavimas, visi pametę galvas dėl VEIKSMINGUMO;

Skirta tik „baltiems, vyresnio amžiaus vyrams“;

Tik viešųjų ryšių įrankis galios turėtojams;

Niekas neturi pakankamai laiko ar motyvacijos dalyvauti.

DĖL KO VERTA JĄ NAUDOTI?

Ji sustiprins bendruomenes;

Ji padės ugdyti demokratiškus ir aktyvius piliečius;

Ilguoju laikotarpiu tai sustiprins demokratiją;

Ji gali būti matoma kaip sprendimas kai kurioms problemoms;

Vyrauja nepasitikėjimas procesu „iš viršaus į apačią“, todėl bet kas, kas vyksta principu „iš apačios į viršų“, bus sveikintina;

Ji skirta visiems bendruomenės nariams, atsižvelgia į įvairovę;

Visuomenės nariai tapo apatiški, nepasitikintys, įtarūs galios elito atžvilgiu, jiems nuobodu, jie jaučiasi neturintys teisių;

Ir jiems, ir mums kaip visuomenei reikia aktyvaus dalyvavimo, kad galėtume gyvuoti sėkmingai.

Ką manote Jūs?

IŠVADOS

Kaip paprastas būdas iliustruoti labai sudėtingą procesą, kopėčių metafora grafiškai atspindi prieštaravimą: galios neturinčiųjų siekį įgyti priėjimą prie galios ir statuso iš vienos pusės ir galią turinčiųjų potencialą apribojimams ir kontrolei – iš kitos. Tai veda prie neišvengiamo klausimo: ar kopėčios pasiekia viršūnę ir kas nutinka, jei tarpai tarp pakopų yra pernelyg dideli?

Pripažįstant Freire (1972), būdai, nusakyti Biggso bei Kanji ir Greenwood, atskleidžia sąmoningumą, įvertinimą ir supratimą apie giliau slypinčius sudėtingus aspektus: paprastai tarant, problematiką, susijusią su galia, elgsena ir intencija. Iš čia mes galime brėžti paraleles su dalyvavimo būdais ir modeliais, kurie svarbūs jaunimui ir bendruomenės grupėms, kai mokymasis yra abipusis, supratimas bendras, o naujas žinojimas kuriamas kartu.

Apžvelgę šiuos kopėčių modelius, norėtume išryškinti vieną svarbų elementą, kurio,

mūsų manymu, visuose juose trūksta: panašu, kad nėra svarstoma apie kritinės refleksijos vaidmenį ir paskirtį. Galima ginčytis, kad, kaip kontekstas, refleksija yra neatsiejamas viso ko komponentas, dėl to nėra būtinas atskiras jos paminėjimas; tačiau, su visa pagarba, mes norėtume su tuo nesutikti. Nepriklausomai nuo to, kurią pakopą iš bet kurio iš aprašytų kopėčių modelių jaunimo grupė ar bendruomenė yra pasiekusi, tas indėlis, kurį kritinė refleksija suteikia praktikos analizei, yra svarbus, o gal netgi esminis mokymosi faktorius, dėl to, mūsų nuomone, ji turi būti aiškiai aprašyta – galbūt netgi kaip papildoma pakopa kopėčiose ar kaip eilutė tipologijoje.

Ir galiausiai, kadangi dalyvavimas yra toks potencialiai galingas procesas, norėtume įspėti: jei siekis yra nepatenkinamas, kopėčios gali būti panaudotos ir citadelės šturmui.

TRESEDERIS – DALYVAVIMO LAIPSNIAI

KAS TAI?

Philo Tresederio (1997) modelis yra Harto kopėčių interpretacija penkiais Dalyvavimo laipsniais. Jis skiriasi nuo pastarojo dviem svarbiais aspektais. pirma, Tresederis atsitraukia nuo kopėčių metaforos, tad jis gali laisviau kritikuoti kopėčių sąrangą; jis teigia, kad tokiu būdu dalyvavimas gali būti suvokiamas kaip linijinė ar hierarchinė pakopų seka, kurios reikia laikytis, kad pasiektumei kopėčių viršų. Antra, jis akcentuoja, kad vaikų ir jaunimo dalyvavimui neturėtų būti ribų: jis teisingai pabrėžia, kad tam, kad jauni žmonės galėtų įgyti pilnam įsitraukimui į procesą reikalingų įgūdžių ir supratimo, būtina investuoti daug laiko ir darbo.

Tresederis pripažįsta, kad jo darbui, kartu su Hartu, įtakos turėjo Davido Hodgsono „Vaikų ir jaunimo dalyvavimas socialiniame darbe“ (1995). Hodgsonas įvardija penkias sąlygas, kurios, jo manymu, turėtų būti pasiektos, norint užtikrinti sėkmingą įsitraukimą aktyviam dalyvavimui:

1. Priėjimas prie turinčiųjų galią;
2. Priėjimas prie aktualios informacijos;
3. Galimybė realiai rinktis tarp skirtingų galimybių;
4. Patikimo, nepriklausomo asmens parama;
5. Galimybė pateikti apeliaciją ar skundą, jei kažkas vyksta netinkamai.

MODELIS

Tresederis pateikia penkis atskirus Dalyvavimo laipsnius, kuriais iliustruoja tarpusavyje susijusias įsitraukimo stadijas. Jis pabrėžia, kad modelyje nėra hierarchijos, kiekvienas elementas yra vienodai svarbus. Kuri stadija ar laipsnis yra pasirenkamas, priklauso nuo siūlomo projekto ir į jį įsitraukusių vaikų norų. Vien šios stadijos pasiekimas jau yra rafinuotas procesas. Nors Tresederis akcentuoja

hierarchijos nebuvimą, neišvengiamai skirtingos stadijos bus interpretuojamos kaip progresinis procesas; vaikams įgyjant daugiau galių, suaugusiųjų galia mažės. Kiekvienos stadijos tikslai yra itin panašūs į nurodytuosius ankstesnių praktikų darbuose, ypač į Arnstein ir Harto.

Priskirta, bet informuota

Taip apibūdinamas suaugusiųjų sukurtas ir vadovaujamas projektas, kuriame vaikai ir jaunimas gali savanoriškai dalyvauti ar kitaip įsitraukti, bet projekto krypties nustatymas ir valdymas priklauso suaugusiems. Vaikai ir jaunuoliai aiškiai žino, kad projektas yra suaugusiųjų nuosavybė, ir supranta, kokius reikalavimus turi atitikti, kad galėtų jame dalyvauti. Taip pat svarbu pastebėti, kad jie taip pat žino, jog jų išsakomi požiūriai, idėjos ir įspūdžiai bus išgirsti ir į juos bus atsižvelgta.

Suaugusiųjų inicijuoti, bendri sprendimai su vaikais

Nors suaugusieji kuria pirmines idėjas, tolimesnės planavimo ir įgyvendinimo fazės aktyviai įtraukia vaikus. Šiame lygyje į vaikų požiūrius atsižvelgiama, jie yra vieni iš priimančiųjų sprendimus.

Konsultuojamasi ir informuojama

Kai projektas ar programa sukurti ir įgyvendinami suaugusiųjų, tik konsultavimasis tampa būdu įtraukti vaikus. Konsultavimuisi būtinas pasiūlymų suvokimas ir lūkesčio, kad į išsakytas mintis bus rimtai atsižvelgta, atliepimas. Konsultavimasis skiriasi nuo dalyvavimo; jis pagrįstas paklausimu, o ne įtraukimu.

Vaikų inicijuota ir vadovaujama

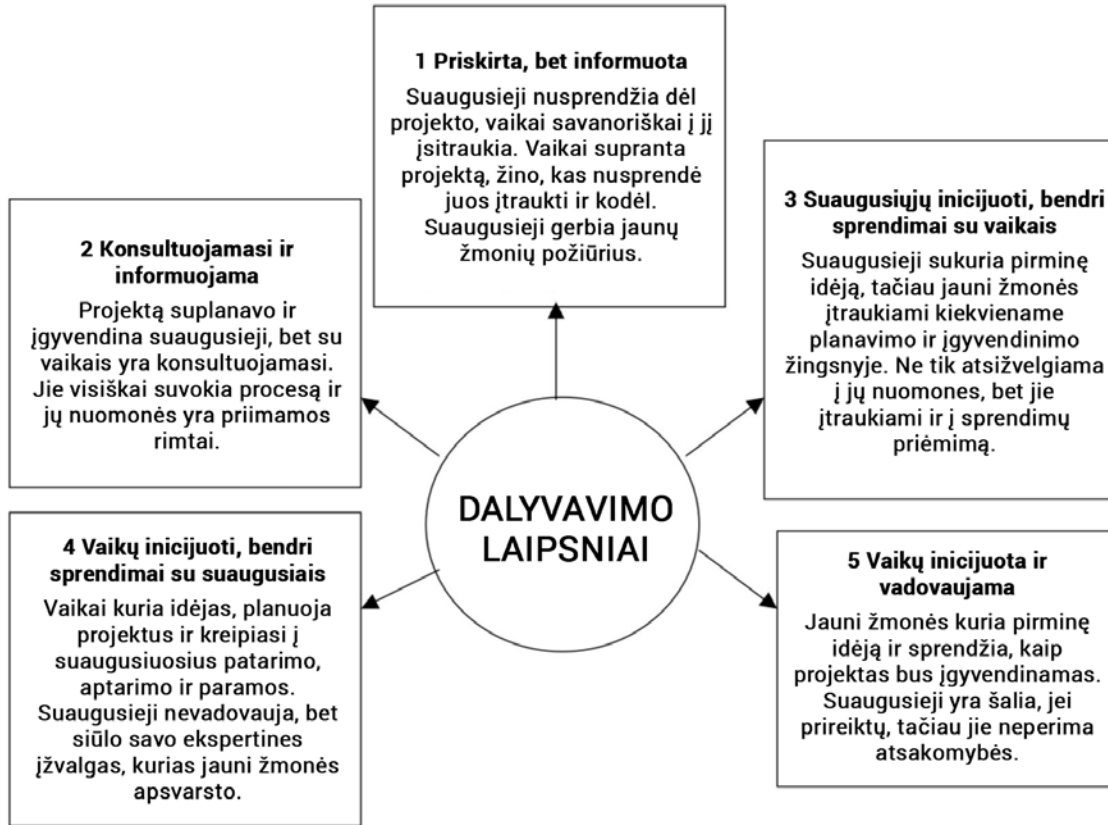
Šis laipsnis žymi pokytį galios balanse; vaikai kuria pirminę idėją ir apibrėžia, kas, kada ir kaip įvyks. Suaugusieji yra pasiekiami, jei prireiktų, tačiau jie nekontroliuoja proceso.

Vaikų inicijuoti, bendri sprendimai su suaugusiais

Šioje stadijoje būtent vaikai kuria idėjas, planuoja projektą ir nusprendžia, kada ieškoti paramos, patarimo ir konsultacijų, bet ne krypties nurodymo iš suaugusiųjų.

Nors mes žemiau pateikiame modelio iliustraciją, žymiai detalesnį vaizdą galite rasti Tresederio originaliame darbe (žr. šaltinius).

Tresederis – Dalyvavimo laipsniai

ŠALTINIAI

Hodgson, D. (1995) *Participation of Children and Young People in Social Work*, New York: UNICEF.

Treseder, P. (1997) *Empowering children and young people training manual: promoting involvement in decision-making*, London: Save the Children.

SHIERAS – KELIAI Į DALYVAVIMĄ

KAS TAI?

Harry Shieras sukūrė savo modelį (2001) kaip papildomą balsą augančiame literatūros apie aktyvų dalyvavimą „chore“, tačiau ne kaip pakeitimą viskam, kas buvo sukurta iki jo, ypač turint omenyje tokius svarbius autorius kaip Arnstein ir Hartas. Jo „Keliai į dalyvavimą“, parodyti žemiau, parodo, kokias raidos stadijas pereina sprendimų priėmimo procesas, kai dirbama su vaikais; nesunkiai įmanoma pakeisti žodį „vaikai“ į „jaunimas“ ar „pilietis“, ir matysite, kad šis procesas gali būti pritaikomas platesnėms auditorijoms.

Shieras apibrėžia penkis dalyvavimo lygmenis (2001: 110):

1. Vaikų yra klausoma.
2. Vaikai palaikomi, kai išreiškia savo požiūrius.
3. Į vaikų požiūrius atsižvelgiama.
4. Vaikai yra įtraukiami į sprendimų priėmimo procesus.
5. Vaikai dalinasi galia ir atsakomybe už sprendimų priėmimą.

Jo modelis taip pat pripažįsta, kad žmonės ir organizacijos gali būti skirtingi: kai kuriems tai gali būti susiję su įsipareigojimu; organizacijose gali būti struktūrinių problemų, kurios gali sutrukdyti efektyviam dalyvavimui; gali būti etinių ar ideologinių apribojimų; arba tai gali būti grynai galios klausimas, nenoras jos atsisakyti. Modelis padeda nustatyti šiuos galimus skirtumus, žvelgdamas per skirtingų įsipareigojimo lygmenų prizmę – per *atsivėrimus*, *galimybes*, *įsipareigojimus*.

MODELIS

Atsivėrimai – tai paprasti atspirties taškai, tačiau be jų progresas gali būti neįmanomas: yra įsipareigojimas, tačiau kažko kito trūksta ar dar nėra parengta. *Galimybės* atsiranda tada, kai būtini elementai yra parengti ir prieinami: Shieras nurodo, pavyzdžiui, žmogiškuosius ir kitus išteklius, poreikį įgyti tinkamus įgūdžiams ir žinojimą, būtinus mokymus, galimą poreikį gerinti procedūras ar paslaugas. *Įsipareigojimo* stadija pasiekama, kai asmenys ir organizacijos sutelkia pastangas, kad sukurtų ir įgyvendintų vaikams pritaikytas įtraukimo strategijas kaip savo politiką.

Žvelgiant į modelį galima matyti, kad jis kelia 15 klausimų. Juos turėtų užduoti tiek asmenys, tiek organizacijos, kad apibrėžtų savo vietą. Yra įmanoma, kad atskiri asmenys savo praktiką vertins vienaip, o organizacijos – kitaip, ir tai yra gerai, kadangi tai siūlo *Atsivėrimą*, kuris sudaro prielaidas dialogui apie *Galimybes* ir nubrėžia kelią galimų *Įsipareigojimų* sukūrimui.

Savo vietos apibrėžimo procesas pagal „Kelių į dalyvavimą“ modelį gali būti gan emociingas, todėl jį organizuojant reikėtų būti jautriems. Prireikia laiko pripažinti skirtumus, įsipareigoti pokyčiams ir sudaryti sąlygas jiems įvykti. Visi pokyčiai reikalauja pripažinti asmeninius ir organizacinius požiūrio taškus, taip pat supratimo ir susitaikymo su mintimi, kad teks derėtis ir pasiekti konsensuą.

Analizuodami modelį pamatysite, kad kiekvienas lygmuo turi tris atskiras stadijas (langeliai iš dešinės į kairę). Kiekviena stadija juda per skirtingą įsipareigojimo lūkestį ir kelia aukštesnius reikalavimus personalui bei organizacijai.

Judėjimas aukštyr lygmenimis didina įsipareigojimo intensyvumą ir vis stipriau keičia galios balansą. Shieras pataria kiekvienam lygmeniui ir kiekvienai stadijai parinkti amžiaus tarpsniui tinkamas technikas ir atpažįstamą kalbinę raišką. Jis taip pat primena, kad dirbantiems su bendravimo sunkumų patiriančiomis grupėmis reikės atlikti tam tikras korekcijas, kad būtų užtikrinamos sąlygos visaverčiam įsitraukimui.

Nors vaikai turi teisę būti išgirsti, tai automatiškai nereiškia, kad kažkas turi keistis vien todėl, kad jie taip pasakė. Galios neturinčiųjų balsai turi būti išklausomi, tačiau po to jie turi būti subalansuojami su žymiai sudėtingesne „didesnio gėrio“ samprata, ir neišvengiama, kad kažkas gali likti nusivylęs. Niekas nesakė, kad bus lengva!

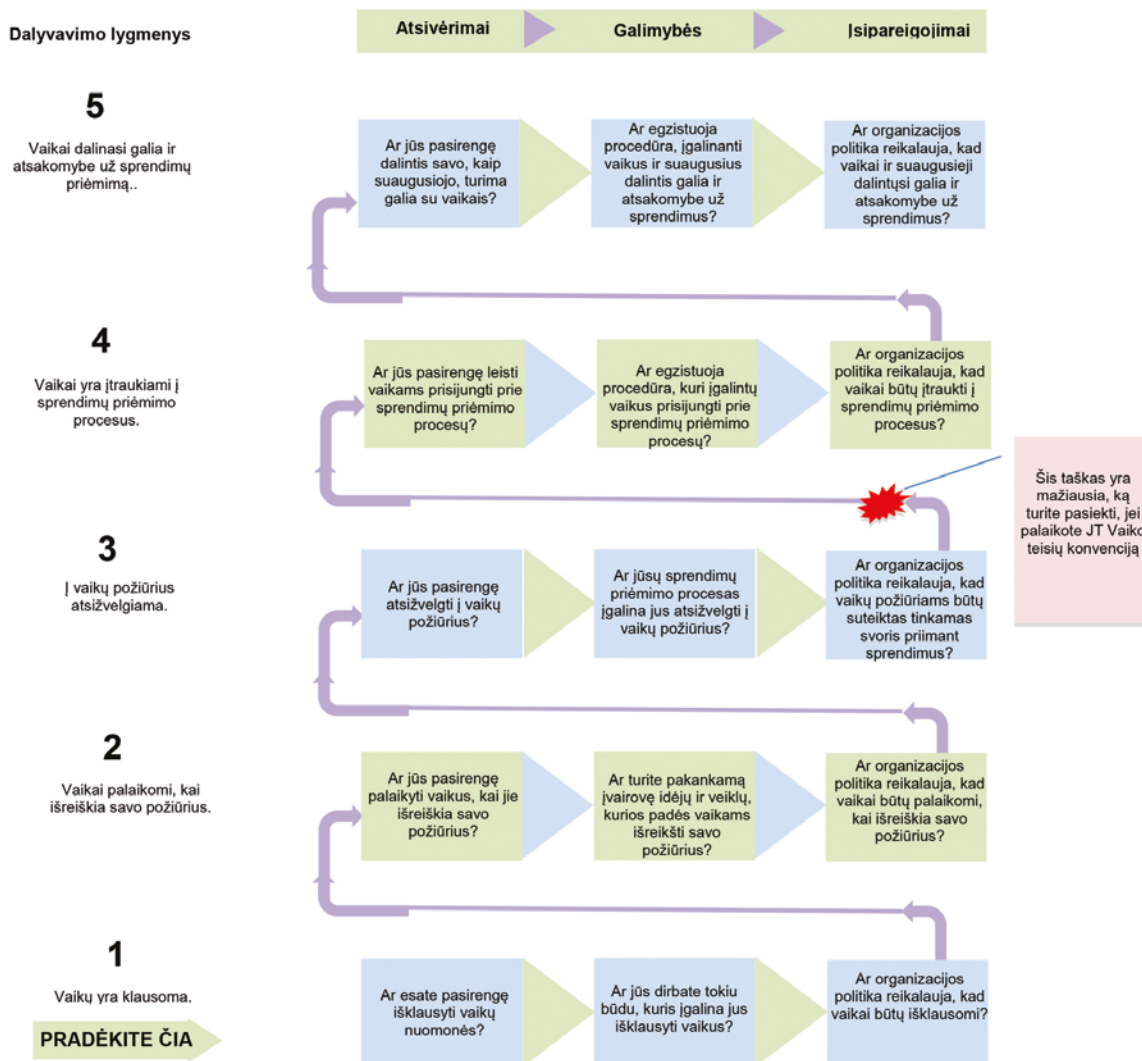
Įsitraukimas, ar jis apima vaikus, jaunos žmones, ar vyresnius piliečius, yra laikomas naudinga. Pasak Shiero, nauda apima šiuos aspektus (2001: 114):

Gerėja paslaugų teikimo kokybė, auga vaikų priklausymo grupei ir savininkiškumo veiklos atžvilgiu jausmas, pasitikėjimas savimi, empatiškumas ir atsakomybė, padedami pamatai pilietiškumui ir dalyvavimui demokratinuose procesuose, tokiu būdu padedama saugoti ir stiprinti demokratiją.

Tai gan didelių atsakomybių sąrašas, ir nors vaikai nebūtinai gali norėti jų siekti, tikėtina, kad vyresnės grupės norės. Shieras išmintingai pataria, kad visas dalyvavimas, ypač ten, kur kuriamos praktikos inovacijos, būtų stebimos ir peržiūrimos. Mes prie to pridėtume ir trečią komponentą – reflektavimą tiek asmeniniu, tiek organizaciniu lygmeniu.

Daugumai organizacijų toks procesas gali būti nelengvas, bet pasinaudodami **METODŲ** rinkiniu, kurį mes sudarėme šiam leidiniui, galite komandinį darbą padaryti efektyvesnį ir pradėti keisti savo organizacijos kultūrą. Taip pat skatiname jus perskaityti visą H. Shiero straipsnį, kad susidarytumėte išsamesnį modelio vaizdą.

Shieras – Keliai į dalyvavimą

ŠALTINIAI

Shier, H. (2001) 'Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations', Children & Society, Volume 15, 107-117.

EUROPOS TARYBA – RMSOS SISTEMA

KAS TAI?

Peržiūrėta Europos chartija dėl jaunimo dalyvavimo vietos ir regioniniame gyvenime buvo priimta 2003 metų gegužę. Chartija yra tik viena iš Europos Tarybos jaunimo politikos apraiškų: pradedant nuo įsipareigojimo lygių galimybių sudarymui, Taryba siekia suteikti patirčių, kurios plėtoja žinias, įgūdžius ir kompetencijas, kad įgalintų visus jaunos žmones formuojant savo ateitį vaidinti tiek aktyvų vaidmenį, kiek jiems patiems norisi. Viena iš Chartijos įgyvendinimui remti skirtų iniciatyvų yra „Tark savo žodį“ – praktinis vadovas, kuris tyrinėja daugybę dalyvavimo aspektų; jį tikrai rekomenduojame perskaityti (skyriaus pabaigoje pateikiame nuorodą į leidinį).

Europos Tarybos RMSOS sistema (RMSOS pavadinimą sudaro sistemos dėmenų anglų kalba pirmosios raidės: *Rights, Means, Space, Opportunity, Support* – vert. past.) naudoja tuos esminius elementus, kurie buvo įvardinti kaip būtini jaunų žmonių įsitraukimui ir dalyvavimui vietiniame ir regioniniame lygmenyje. Nėra sudėtinga numatyti, kaip ši filosofija ir praktika galėtų būti pritaikoma nacionaliniame ir tarptautiniame lygmenyse. Chartijos požiūris į dalyvavimą paremtas penkiais raktažodžiais, kurie suformuoja bazinį konstrukta: teisė, priemonės, erdvė, galimybė ir palaikymas. Nors kiekvienas elementas aprašomas atskirai (žr. žemiau), modelio sėkmę nulemia sąmoningas šių veiksnių tarpusavio jungimas ir ryšys; veiksniai atspindi atskirus reikalingo palaikymo elementus, kurie susijungia, kad įgalintų jaunos žmones įsitraukti į procesą ir pasiekti pokytį.

MODELIS

RMSOS sistema – tai vertinimo priemonė, kuria nustatoma, koks yra mūsų asmeninis ir organizacijos supratimas apie aktyvų dalyvavimą, įsipareigojimas jo siekti ir praktinis jo taikymas.

TEISĖ

Kaip esminį dalyką Chartija pripažįsta, kad jauni žmonės turi teisę kalbėti ir būti išgirsti. Kaip tai pasireiškia – priklauso nuo konteksto: tai gali būti užfiksuota nacionalinio, regioninio ar vietinio lygmens teisės aktuose; tai gali būti tam tikros grupės praktikų – pavyzdžiui, jaunimo ar bendruomenės darbuotojų – susitartas darbo principas; arba tai gali būti paprasčiausiai neoficialus supratimas ir priėmimas idėjos, kad lygiavertis jaunų žmonių įsitraukimas yra bendruomeninė gėrybė.

PRIEMONĖS

Priemonių sąvoka yra labiausiai politiškai angažuota iš visų kitų RMSOS sistemos dalių: tai susiję su pakankamu socialinės apsaugos sistemos teikiamu palaikymu, kokybiško ir tinkamo išsilavinimo prieinamumu, aprūpinimu būstu, savalaikė sveikatos apsauga, saugia ir patrauklia kaimynyste, tinkamomis ir įperkamos viešojo transporto paslaugomis, prieinamumu prie šiuolaikinių technologijų. Šios sąlygos gali būti laikomos pagrindinėmis teisėmis, tačiau jos neabejotinai dažnai yra ginčijamos, ir skirtingose Europos teisinėse sistemose vyrauja skirtingas reguliavimas. Ekonominė atskirtis yra tikra, ir dalyvavimo procesas praranda patikimumą, jei kai kurios jaunimo grupės neturi galimybių jame dalyvauti. Ir iš tikrųjų – ji gali atspindėti atskirtį tarp klasių, o nuoskauda brandina nepasitenkinimą.

ERDVĖ

Nors paprasčiausia būtų galvoti, kad erdvė reiškia fizinę vietą, ji taip pat reiškia pakankamą laiką, įgalinantį nuveikti tai, kas reikalinga; vis dažniau erdvė reiškia ir virtualų pasaulį. Visuomeninės paslaugos – tokios kaip mokykla, dažniausiai finansuojamos mokesčių mokėtojų lėšomis – jauniems žmonėms ir bendruomenės grupėms dažnai yra neprieinamos pasibaigus pamokoms. Kalbant apie dalyvavimą, svarbus erdvės aspektas yra ir institucijų geba sukurti erdvę, reikalingą autentiškam jaunų žmonių įsitraukimui. RMSOS sistemos naudojimas grupėms gali sukurti galimybę vertinti visuomeninių paslaugų panaudojimą ir institucijų atsidavimą – taip prasideda kampanijos!

GALIMYBĖ

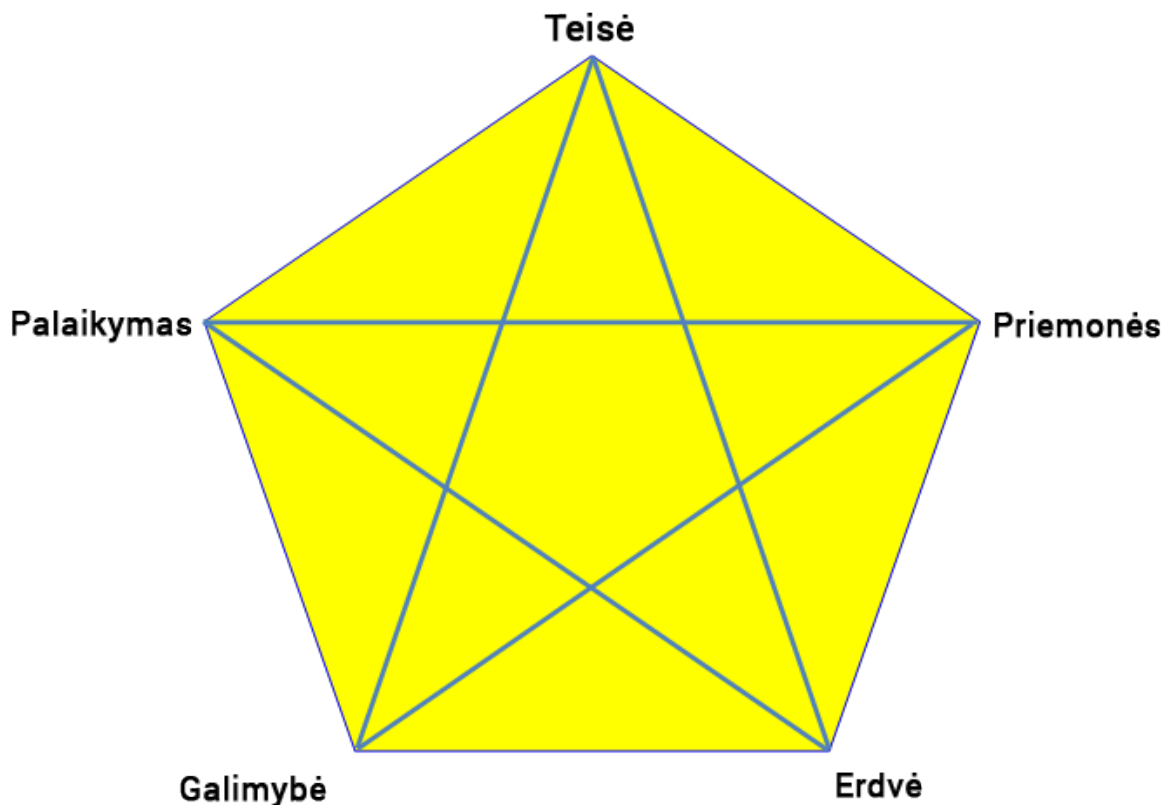
Nors tam tikru konkrečiu momentu ne visi jauni žmonės norės aktyviai įsitraukti, kliūtys dalyvavimui turėtų būti nustatomos ir pašalinamos. Jei norime jaunų žmonių dalyvavimo, turime suplanuoti tam tinkamą laiką ir vietą; transporto klausimai, ypač kaimiškose vietovėse, taip pat turėtų būti apsvarstomi, galvojant apie vietos prieinamumą. Galimybės samprata taip pat apima galėjimą gauti tinkamai parengtų ir atsakingų jaunimo darbuotojų paslaugas. Bet kokios struktūrinės kliūtys, pavyzdžiui, sunkiai suprantamos sprendimų priėmimo procedūros, archajiška, sudėtinga kalba ar netgi paprasčiausias kietakaktiškumas, turėtų būti išsiaiškinamos ir pašalinamos (kartais tam reikalinga suplanuoti konkrečias strategijas) – o šios užduotys tikrai nėra lengvos!

PALAIKYMAS

Prasmingas palaikymas aktyviam jaunimo dalyvavimui arba dalyvavimui vardan jo pasireiškia daugybe pavidalų: tai aukščiau minėtos struktūrinės iniciatyvos, politikų įsipareigojimas, bendruomenės iniciatyvos, kurios demonstruoja atvirumą ir įtrauktį, finansinis palaikymas, užtikrinantis lygias galimybes įsitraukti visiems to norintiems jauniems žmonėms, patyrusių ir apmokytų jaunimo darbuotojų pasiekiamumas. Savivaldybėse paprastai daug klausimų tarpusavyje varžosi, kuris yra svarbesnis, o resursai dažnai mažėja, bet yra naudinga kartu su jaunais žmonėmis išnagrinėti savivaldybės biudžeto sąmatą: išryškinkite bet kokius biudžeto paskirstymo netolygumus ir užduokite klausimus dėl tų dalykų reikalingumo ir sumos pagrįstumo, tada pakvieskite politikus susitikti pokalbio – tai dalyvavimas pilna to žodžio prasme!

Šie atskiri elementai yra visuminio požiūrio į jaunų žmonių dalyvavimą dalis. Tik kai bus pasiekta pusiausvyra, tada dalyvavimas taps autentiškas.

Europos Taryba – RMSOS sistema

ŠALTINIAI

Goździk-Ormel, Ž. (2008) *Have Your Say!*, Strasbourg: Council of Europe Publishing.
http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Coe_youth/Participation/Have_your_say_en.pdf
Vertimas į lietuvių kalbą: http://jtba.lt/wp-content/uploads/2015/09/35-tark_savo_zodi.pdf
(žiūrėta 2017 m. vasario 13 d.)

WHITE - INTERESŲ TIPOLOGIJA

KAS TAI?

Saros White (1996) Interesų tipologijos struktūra gali pasirodyti panaši į kopėčias, kurias aprašė Arnstein, Hartas ir kiti anksčiau aptarti autoriai. Tačiau ji, panašiai kaip ir Petty, siekia išplėtoti idėją, kad stebėdami dalyvavimo praktikas turėtume atkreipti dėmesį į motyvaciją tų, kurie turi galią. Ir iš tikrųjų – mes manome, kad Arnstein ir Harto kopėčių metafora klaidingai nuvedė kelias aktyvistų kartas prie to, kad jie matė tik atstovavimą, tačiau negalvojo apie jį lydintį naratyvą. White glaustai iliustruoja skirtingų žaidėjų, ar veikėjų, konkuruojančias motyvacijas; jų besikertančios ideologinės perspektyvos gali būti aiškiai apibrėžtos naudojant žemiau esančią schemą.

Dalyvavimo forma	Ką „dalyvavimas“ reiškia įgyvendinančiam organui	Ką „dalyvavimas“ reiškia priimančiajai pusei	Kam „dalyvavimas“ skirtas
Nominalus	Legitimizacija – parodyti, kad jie kažką daro	Įtrauktis – išlaikyti kažkiek priėjimo prie galimos naudos	Demonstracija
Instrumentalus	Efektivumas – apriboti finansuotojų įtaką, pasinaudoti bendruomenės įsitraukimu ir padaryti projektus labiau efektyvius ekonomiškai	Kaina – laiko, praleisto vykdant su projektu susijusius darbus ir kitas veiklas	Kaip būdas pasiekti finansinį efektyvumą ir sukurti reikalingas paslaugas vietos bendruomenei
Reprezentatyvus	Tvarumas – išvengti priklausomybės sukūrimo	Svertai – daryti įtaką projekto formai ir jo valdymui	Suteikti žmonėms balsą apibrėžiant savo pačių raidą
Transformatyvus	Įgalinimas – įgalinti žmones patiems priimti sprendimus, suplanuoti, ką daryti, ir imtis veiksmų	Įgalinimas – galėti spręsti ir veikti patiems	Ir kaip priemonė, ir kaip tikslas, nuolatinė dinamika

White schema iliustruoja konflikto tikimybę ir viena kitai prieštaraujančių motyvacijų keliamus iššūkius. Turintieji galią tikisi iššūkio, galbūt netgi nepaklusnumo iš tų, kurie galios neturi; tuo tarpu tie, kurie mano, kad yra bejėgiai, gali manyti, jog konfliktas yra sveikas ir neatsiejamas tokios dinamiškos situacijos komponentas. White pripažįsta, kad dalyvavimas yra politinė problema: jis atspindi sąsają tarp skirtingų idealų, kuriuos kursto savanaudiškumas, entuziazmas ir rezultatų laukimas; įsitraukimo sąlygos yra esminės, kadangi jos atspindi šalių interesus; pavieniai lūkesčiai dėl dominavimo išlaikymo konfliktuoja su lūkesčiu dėl galios santykių kaitos. White

baigia savo darbą teiginiu, kad konflikto nebuvimas turėtų kelti klausimų.

Jei dalyvavimo projekte trūksta įsitraukimo, aistros, netgi konflikto, tada ši įspėjanti White išvada turėtų lemti veiksmą; ji siūlo kritiškai išanalizuoti atskirų veikėjų veiklas ir ieškoti proceso pateisinimo. Jei pasitelktume automobilio variklio analogiją, kai visos dalys yra išdėliojamos ant stalo, atrodo, kad tai keistos formos metalo gabalų rinkinys; tačiau kai detalės surenkamos, paaiškėja, kad kiekviena jų atlieka konkrečią funkciją, kuri prisideda prie bendro tikslo teikti judėjimo galią automobiliui. Be to, varikliui reikalinga išorinė parama kuro pavidalu ir vairuotojas, kuris valdys mašiną. Kiekvienoje dalyvavimo projekto analizėje, ar ji būtų funkcinė, ar disfunkcinė, yra svarbu žvelgti už akivaizdžiai matomų dalykų ir veikėjų bei apsvarstyti išorinių, galbūt nematomų, jėgų poveikį. Ar tokie išorės veiksniai gerybiniai, ar piktybiniai, būtini ar primesti, nuolatiniai ar kintantys? Galbūt svarbiausia įsiminti pamoka iš šio modelio yra nuostata apsvarstyti, ar projektas manipuliuoja, ar įgalina, yra autentiškas ar padirbtas. White Interesų tipologija palieka mums daugiau klausimų nei atsakymų ir suteikia analitinę struktūrą pradžiai.

ŠALTINIAI

White, S. (1996) 'Depoliticising development: the uses and abuses of participation', *Development in Practice*, vol. 61, 6-15.

DAVIESAS - DALYVAVIMO MATRICA

KAS TAI?

Timo Davieso (2007) modelis pateikiamas matricos forma. Kaip pagrindą jai jis pasitelkia Harto Dalyvavimo kopėčias: kopėčių pakopos naudojamos kaip vertikaloji ašis, tuo tarpu įvairūs teiginiai horizontalioje ašyje padeda sukurti Matricą. Gauta struktūra yra įrankis, skirtas tirti tiek individualią, tiek organizacijos praktiką; langeliai gali būti užpildomi žodžiais ar teiginiais, iliustruojančiais dalyvavimo įrodymus kiekvienai pakopai. Modelis sudaro labai aiškų ir vizualų įspūdį apie sėkmes, kartu išryškindamas tas sritis, kurioms reikalingos papildomos pastangos.

MODELIS

Naudodami Matricą, dalyviai gali pasitelkti skirtingas spalvas, kad išryškintų vienkartinius, trumpalaikius ir ilgalaikius veikimo būdus ar perspektyvas. Ši seka prasideda kairėje pusėje, parodant vienkartinius ir trumpalaikius įvykius ar veiklas, ir juda link labiau struktūruotų, intensyvių ir ilgalaikių iniciatyvų dešinėje. Dirbant su skirtingais projektais ir įvairiomis grupėmis, kurių kiekviena yra savo raidos lygmenyje, Matrica padeda greitai susidaryti esamo konteksto vaizdinį. Tačiau tai yra tik „nuotrauka“, išėities taškas, kuris užsimena apie istorijas. Šios istorijos, parodančios sėkmes ir nesėkmes, pateikia detalų praktikos naratyvą, tuo tarpu Matrica tik pateikia antraštes.

Jei įsitraukimas pasiskirstęs per visą Matricą, jis tikriausiai atskleidžia dinamišką, aktyvią ir į jaunų žmonių poreikius reaguojančią organizacinę praktiką. Toks mišinys iliustruoja įsipareigojimą ilgalaikiai praktikai, kurioje atsakomybėmis dalijamasi su jaunais žmonėmis. Įsitraukimas į procesus veda prie pokyčių. Įsitraukimas į šias veiklas suteikia jauniems žmonėms visą spektrą galimybių: save išreikšti kūrybiškai, dalyvauti įvairiuose forumuose, planuoti, kalbėti, prisiimti atsakomybę, plėtoti bendravimo tinklus už bendraamžių grupės ribų, atrasti, kaip vyksta pokyčiai.

Pakeičiant kai kuriuos žodžius, Matrica gali būti pritaikoma kitoms grupėms – pavyzdžiui, gyventojų bendrijoms, profesinių sąjungų narystei, socialinio veiksmo grupėms ir daugeliui kitų. Įgudusio ir atsakingo jaunimo ar bendruomenės darbuotojo parama sustiprina šį procesą, lydint jį nuo planuoto reikalingų įgūdžių įgijimo iki bereikalingų spąstų išvengimo. Daviesas atkreipia dėmesį, kad Matrica neturėtų būti statiška, ji turi dirbti jums, ir nors nušviečia kai kuriuose jos ribotumus, jis teigia, kad modelis „yra iliustratyvus ir pagal poreikį gali būti pridedamos naujos kategorijos.“ (Badham and Davies, 2007: 91).

Daviesas - Dalyvavimo matrica

	A	B	C	D	E	F
	Individualus skundas ir grįžtamasis ryšys	Apklausa ir vienkartiniai renginiai ar konsultacijos	Iniciatyvų praktikavimas: laike apribota, sufokusuota veikla	Bendraamžių veiklos: mokymai, tyrimai, vertinimai	Jaunimo atstovai patariamose grupėse ir šešėlinėse valdybose	Jauni žmonės įtraukti į valdymą – kartu su suaugusiais ar be jų
8. Jaunų žmonių inicijuoti, bendri sprendimai su suaugusiais						
7. Jaunų žmonių inicijuota ir vadovaujama						
6. Suaugusiųjų inicijuoti, bendri sprendimai su jaunimu						
5. Konsultavimas ir informavimas						
4. Priskirta, bet informuota						
3. Tokenizmas						
2. Dekoracija						
1. Manipuliavimas						

DALYVAVIMO KOEFICIENSO

ŠALTINIAI

Badham, B. and Davies, T. (2007) The involvement of young people, in R. Harrison, C. Benjamin, S. Curran and R. Hunter (eds.) *Leading Work with Young People*, London: Sage.

DE BACKERIS IR JANSAS - DALYVAVIMO TRIKAMPIS

KAS TAI?

Pasak Marco Janso ir Kurto de Backerio (2002), yra trys esminiai jaunų žmonių dalyvavimą apibrėžiantys elementai, sudarantys jaunų žmonių dalyvavimo trikampį: Iššūkis, Gebėjimai ir Ryšys. Jie teigia, kad norint, jog jauni žmonės „aktyviai“ dalyvautų visuomenėje, šie trys veiksniai turi būti aiškūs, suprantami ir iškomunikuojami. Tada, ir tik tada, kai kiekvienas trikampio modelio aspektas yra atliepiamas, jauni žmonės galės dalyvauti pilna to žodžio prasme. Jie laikosi pozicijos, kad jauni žmonės supras ir interpretuos, ką tai reiškia būti „aktyviu piliečiu“, taip pat, kaip ir suaugusieji; tai nėra vieta aiškintis, ką šis pasakymas reiškia, tačiau šiuo modeliu remiantis galima užmegzti gyvą diskusiją, ką dalyvavimas reiškia jūsų veiklos kontekste.

Mūsų greitai besikeičiančios šandieninės visuomenės kontekste aktyvaus pilietiškumo sąvokos prasmė keičiasi. (...) Suaugusieji šiandien taip pat nuolat mokosi interpretuoti savo aktyvų pilietiškumą neformaliu ir asmenišku būdu. Šiame mokymosi procese yra trys atskiros dimensijos, kurios yra būtinos kaip esminės sąlygos, ir įvairiomis kombinacijomis bei akcentuojant skirtingus aspektus veda mokymosi procesą – tai yra iššūkis, ryšys ir gebėjimai. (Jansas ir De Backeris, 2002)

MODELIS

Iššūkis

Jansas ir Backeris teigia, kad jauni žmonės pirmiausia turi būti „užkabinti“ to iššūkio, kuriam reikalingas jų dalyvavimas. Šis iššūkis gali būti asmeninė, socialinė problema, interesas arba kontekstas, kuriuo jaunas žmogus yra aistringai susidomėjęs arba galbūt jis jau yra skyręs nemažai laiko kokiai nors problemai ar temai, ir tai jį skatina aktyviau įsitraukti. Tai atkartoja Saulo Alinsky darbą „Taisyklės radikalams“ (1971), skirtą bendruomenės organizavimui, kur jis svarsto, jog visų pirma žmonių motyvacija įsitraukti į bendruomenės veiklas siejasi su kokia nors asmeninio intereso forma. Kai interesas yra maksimalus, jauni žmonės mato iššūkį kaip asmeninio progreso formą, kuriai, tikimasi, jie bus atsidavę.

Gebėjimai

Antra (ir tai tinka ir suaugusiųjų pasauliui, ne tik jauniems žmonėms), jie turi jausti, kad gali ir bus pajėgūs susidoroti bei turės asmenines savybes, reikalingas įveikti iššūkį. Jei jauni žmonės jaučiasi priblokšti ir „ne savose rogėse“, mažiau tikėtina, kad jie aktyviai dalyvaus veiklose, kadangi jie patys atsiribos nuo to, kas vyksta, nes bijos, jog neturi reikalingų įgūdžių, brandos ar patirties, kad galėtų su šiuo

iššūkiu susidoroti. Be galo svarbu, kad jaunimas žinotų ir suprastų, kad jie gali lemti pokyčius savo dalyvavimu.

Abi dimensijos (iššūkis ir gebėjimai) geriausiai atsiskleidžia dinamiškoje pusiausvyroje. Gebėjimų trūkumas gali nulemti rutininį elgesį ir beprasmybės jausmą. Paskatų ir iniciatyvų, vedančių prie nesėkmės, seka yra nepageidautina, dėl jos gali rasti ir įsišaknyti bejėgiškumo ir beprasmybės jausmai. Tad mes norime pabrėžti sėkmingų patirčių svarbą.

(Jansas and De Backeris, 2002)

Darbas su jaunimu pagal Dalyvavimo trikampio modelį reiškia, kad yra svarbu, jog jauni žmonės atpažintų savo pačių gebėjimus ir galimybę kažką pakeisti. Šis požiūris siūlo naudoti mažas ir nesudėtingas „pergales“, kurios sukelia vis didesnės sėkmės pojūtį, ir tokiu būdu stengiasi įtraukti jaunuolius į veiklas kaip aktyvius dalyvius.

Ryšys

Jauni žmonės turi jausti, matyti ir suprasti, kad jų įsitraukimas turi kažkokį ryšį su kitais žmonėmis, kad jų dalyvavimas yra didesnio veiksmo ar scenarijaus dalis. Tai vienas iš pamatinių žmogiškų poreikių, ir jį svarbu pripažinti. Niekas nenori apie save galvoti kaip apie atskirtą žmogų, ir ryšio su kitais judėjimais, idėjomis, įvykiais pamatymas yra labai galingas. Tai paskutinė Dalyvavimo trikampio dimensija. Kaip pažymi Jansas ir Bakeris,

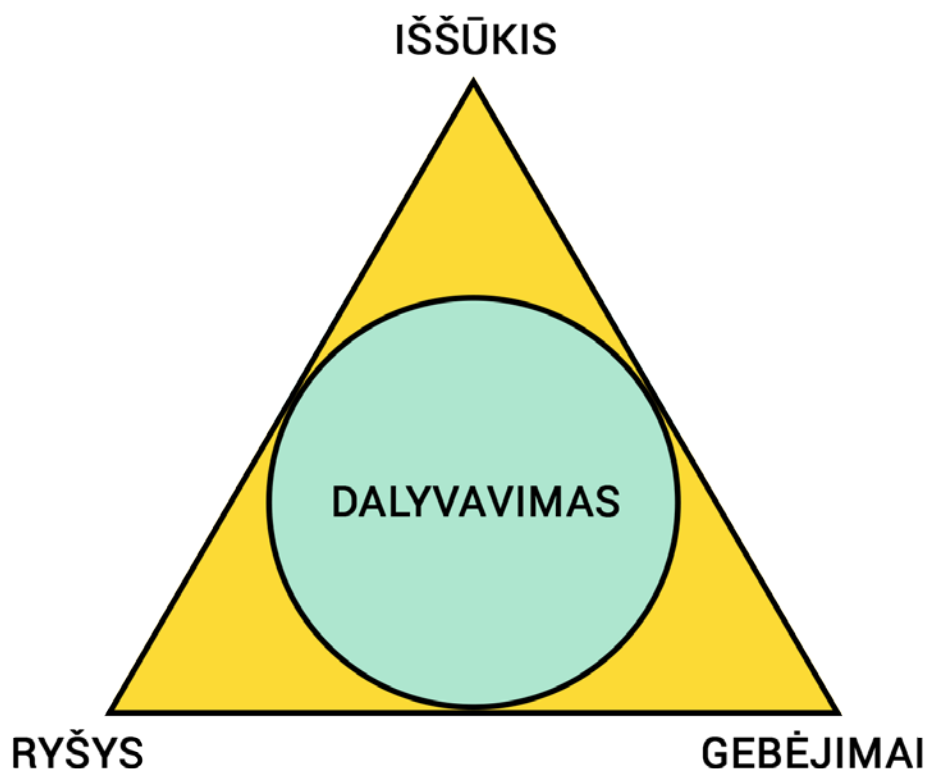
Jauni žmonės turi jausti ryšį su žmonėmis, bendruomenėmis, idėjomis ir judėjimais, minčių įvairove, organizacija bei jausti palaikymą (...) tam, kad galėtų kartu siekti įveikti iššūkį.“

(Jansas and De Backeris, 2002)

Nors kiekvienas iš Dalyvavimo trikampio elementų turi savitus bruožus, reikalauja skirtingos paramos, intervencijų, potencialiai gali sukelti konfliktus ir prieštaravimus, jie vienas su kitu sudaro simbiozinius ryšius. Jie yra vienodai svarbūs, bet jų įgyvendinimui, priklausomai nuo laikotarpio ir konteksto, gali būti reikalinga skirti nevienodos apimties išteklius.

De Backeris ir Jansas - Dalyvavimo trikampis

ŠALTINIAI

Alinsky, S. (1971) *Rules for Radicals*, New York: Random House.

De Backer, K. and Jans, M. (2002) *Youth (-work) and Social Participation: Elements for a Practical Theory*, Brussels: Flemish Youth Council.

EUROPOS TARYBA – ŠEŠIŲ ŽINGSNIŲ MODELIS

KAS TAI?

Šešių žingsnių modelis yra analitinis įrankis, kuris gali būti naudojamas daugybėje lygmenų: vietiniame projekte įvertinti vidinių struktūrų efektyvumą, kaip bendruomenės audito įrankis, padedantis nusistatyti prioritetus, kaip struktūra įvertinti savivaldybės nusiteikimą jaunų žmonių problemų atžvilgiu, arba kaip regioninio suinteresuotų šalių įsitraukimo vertinimo priemonė. Tai nėra modelis, pagrįstas principu „vienas dydis tiks visiems“, jis taip pat nėra statiškas. Tam, kad jis gerai veiktų būtent jūsų kontekste, jums gali reikėti koreguoti pagrindinius klausimus, pateikiamus prie kiekvieno žingsnio (žr. žemiau pateikiamą iliustraciją).

MODELIS

Kiekvienas modelyje įvardintas žingsnis kuria jauniems žmonėms galimybes kritiškai tyrinėti politikos kryptis, vertinti aplinkybes ir veiklos efektyvumą. Tam, kad būtų efektyvus, procesas turi atitikti keletą požymių:

- Nustatyti pagrindinius veikėjus ir suinteresuotąsias šalis;
- Išsiaiškinti jų ketinimus ir motyvacijas (apibrėžti skirtumus ir panašumus);
- Aiškiai nusakyti, kokie reikalavimai keliami informacijos išsamumui: kas, ką, kada, kur, kaip?;
- Būti realistiškiems dėl dalyvavimo kaip proceso, vykstančio esamame kontekste;
- Įvykdyti gebėjimų reviziją, kad būtų užtikrinta, jog kiekvienas dalyvaujantis galėtų suvaidinti savo vaidmenį;
- Išsiaiškinti vaidmenis ir atsakomybes;
- Nustatyti ir užtikrinti reikiamus išteklius: piniginius, erdvės, žmogiškuosius, laiko.

1 žingsnis

Kokia yra jaunų žmonių situacija jūsų bendruomenėje, savivaldybėje, regione?

Turėkite omenyje, kad visi turės savo požiūrį – ar jis būtų nulemtas asmeninių patirčių, priklausymo organizacijai, o gal pritarimo ideologijai. Net jei visi dalyvaujantieji kažkiek vieni su kitais sutaria, bus tam tikrų skirtumų; nusibrėžkite jų požiūrių žemėlapi. Gali būti naudinga pasitelkti išorės tyrėją, kuris galėtų objektyviai apžvelgti situaciją dar prieš jums imantis pokyčių.

2 žingsnis

Kokios yra jaunų žmonių galimybės, iššūkiai ir kliūtys, su kuriais jauni žmonės susiduria?

Šis procesas gali paskatinti susidūrimą su nepatogia realybe tiems, kurie yra galios pozicijoje. Gali būti, kad vietiniam įsitraukimui ir dalyvavimui bus sudarytos ribotos galimybės, jei trūktų politinės valios ar resursų; gali tiesiog trūkti erdvės (žr. komentarus RMSOS sistemos modelio aprašyme), gali būti, kad niekas neturės pakankamai ekspertinio išmanymo, kad galėtų dirbti su jaunimu. Šiam žinginiui bus reikalingas visiškas nuoširdumas, bet jo turėtų būti imamas laikantis nekaltinimo principo.

3 žingsnis

Kokie turėtų būti prioritetai?

Ši pakopa nebus paprasta: artimieji, trumpalaikiai ir ilgalaikiai prioritetai gali būti sunkiai išpainiojami. Pavyzdžiui, nors tinkamo viešojo transporto trūkumas gali būti artimiausia problema, jos sprendimas tikriausiai reikalaus užsispyrimo ir ilgalaikio įsipareigojimo. Bus reikalingi kūrybiški veikimo būdai, kad būtų užkirstas kelias šios proceso stadijos regresui į inerciją. Būkite kūrybingi, jūs tai galite!

4 žingsnis

Ką siūlo Chartija?

Taip, jums teks perskaityti Chartiją, kad nustatytumėte jos sąsajas su savo vietos situacija. Gali būti, kad po to, kai ją perskaitysite, nuspręsite, kad Chartija nėra tokia aktuali kaip kokia nors vietos lygmeniu svarbesnė situacija, o gal būsite nustebę, kokia ji aktuali. Būtent šioje stadijoje gali atsiverti galimybės tarpsektoriniam bendradarbiavimui. Tad pradiniame etape neribokite savo idėjų.

5 žingsnis

Kaip Chartija siejasi su prioritetais?

Būtent šioje stadijoje sudėtingi atskirų politikos iniciatyvų elementai turi galimybę susivienyti. Mes žinome, kad šis sakinytis tikriausiai nepajėgus įkvėpti aibės jaunų žmonių įsitraukti į dalyvavimo procesus, bet čia yra ir naudos. Atskiri veikėjai ir suinteresuotosios šalys savaip vertina vietos prioritetus, tad pradėkite nuo šių vertinimų žemėlapiu nubraižymo. Pirmiausia paieškokite persidengimų ir skirtumų ir užduokite klausimą, kaip pastarieji gali būti sprendžiami, kad pasisuktų pozityvia linkme. Antra, nustatykite susijusius teisinius ar politinius suvaržymus ir apsvarstykite, kaip jie gali būti išjudinami. Trečia, pripažinkite, kokie infrastruktūriniai susitarimai jau yra įgyvendinami – pavyzdžiui, jaunimo tarybos arba parlamentai, iš piliečių sudarytos vertinimo komisijos, konsultaciniai forumai – tada sprendkite, ko trūksta ir kas galėtų būti sukurta.

6 žingsnis

Kaip suplanuoti tolimesnius žingsnius, remiantis Chartija?

Čia yra geroji dalis! Perėję proceso žingsnius nuo 1 iki 5, apsvarstę politikos kryptis ir procedūras, supratę išteklių paskirstymą, pripažinę apribojimus ir aptarę galimybes, dabar gaunate galimybę planuoti! Kaip atrodo jūsų ateitis? Kiekvieno ji bus skirtinga? Bet kokie planai turėtų turėti kaip sudedamąsias dalis atsakymus į pagrindinius klausimus: kas, ką, kada, kur, kaip? Numatykite laiko ir erdvės vertinti, reflektuoti, perorganizuoti. Būkite sąžiningi, ne viskas suveiks tobulai, bet jauniems žmonėms, esantiems tame momente, gali būti svarbesnis procesas, o ne rezultatas; paveldo kūrimas sunkus, bet jis prasideda dabar!

Šešių žingsnių modelis yra viena iš iniciatyvų, skirtų pastiprinti Chartijos įgyvendinimą; „Tark savo žodį“ yra praktinis gidas, tyrinėjantis daugybę dalyvavimo veiksnių – nuoširdžiai rekomenduojame jį perskaityti (nuoroda pateikiama šio skyriaus pabaigoje).

Europos Taryba – Šešių žingsnių modelis

ŠALTINIAI

Goździk-Ormel, Ž. (2008) *Have Your Say!*, Strasbourg: Council of Europe Publishing.
http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Coe_youth/Participation/Have_your_say_en.pdf
 Vertimas į lietuvių kalbą: http://jtba.lt/wp-content/uploads/2015/09/35-tark_savo_zodi.pdf

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Visi aukščiau pristatyti aktyvaus dalyvavimo modeliai pateikia plačią pasirinkimo galimybę. Kai kurie iš jų sukurti konkrečioms grupėms, pavyzdžiui, jaunimui ar pilietinėms organizacijoms, bet juos galima pritaikyti savo, vietinėms aplinkybėms; modeliai turi atitikti jūsų tikslą, jūsų siekius. Tokioje trumpoje apžvalgoje nebuvo įmanoma aptarti visų sudėtingų aspektų, o tyrinėjant savo vietinius kontekstus, reikės atkreipti dėmesį į daugybę detalių. Reikia atkreipti ypatingą dėmesį į įvairovės problematiką, kad užtikrintumėte, kad niekas nėra nesąžiningai paliekamas be galimybės dalyvauti; turi būti atsižvelgiama į mūsų skirtumus, politinį, ideologinį, filosofinį, kultūrinį, religinį, seksualinį identitetą ir kitus aspektus. Ir nepamirškite džiaugtis tais dalykais, kurie mus suartina.

KELETAS KRITIŠKŲ KLAUSIMŲ

Kas turi galią, kai priimami svarbūs sprendimai?

Kai įgyvendinate projektus, ar galima aiškiai matyti, kad yra atsižvelgiama į žmonių nuomones dėl biudžeto išlaidų?

Ar jūs esate orientuoti į ilgalaikę perspektyvą, o ne tik ieškote greitų sprendimų?

Kokiomis priemonėmis jūs užtikrinate, kad nepakliūtumėte į tokenizmo spąstus?

Kokius klausimus pridėtumėte prie šio sąrašo?

**Iga,
Norvegija &
Lenkija**

„Jausmas, kad
tave priima ir
palaiko draugiškas
asmeninis ir
organizacinis
tiklas“

„galimybė... įtrauktis...
kultūrinis... socialinis...
atvirumas... skaidrumas“

**Evelina,
Lietuva**

„Įsiveli ir kitus
mobilizuoji, kad jie
padarytų tą patį“

**Alex,
JK**

/// ATVEJŲ ANALIZĖ

---

052 Brighton & Hove, Jungtinė Karalystė

056 Lewishamas, Jungtinė Karalystė

059 Vietinis jaunimo klubas

© Chanelle Manton Photography

Čia aprašomi trys atvejai, kurie atspindi skirtingas dalyvavimo galimybes.

Lewishamo, esančio Londone, pavyzdys parodo, kokį rimtą politinį įsipareigojimą gali priimti vietos politikai, kad įgalintų jaunos žmones įsitraukti ir veikti dėl savo bendruomenių. Savo ruožtu jauni žmonės kaip partneriai yra įtraukiami į savo dabartinių poreikių atstovavimą ir ateities kūrimą. Jaunuoliai ir vietos politikai dirba kartu, kad sukurtų bendrą gerovę.

Brighton and Hove miestelyje, esančiame Anglijos pietinėje pakrantėje, įvyko protesto kampanija. Vietiniai gyventojai protestavo prieš vietos valdžios (savivaldybės tarybos) sprendimą sumažinti finansavimą jaunimo tarnyboms, kadangi tai būtų sukėlę grėsmę šių paslaugų egzistavimui. Jauni žmonės mobilizavosi pasitelkdami socialinius tinklus, buvo suvienytos jaunimo darbuotojų, spaudos, politikų, interesų grupių, gyventojų ir draugų pastangos. Tai nuostabus politinio ugdymosi ir pozityvaus protesto panaudojimo darbo su jaunimu kontekste pavyzdys.

Trečiasis pavyzdys iliustruoja santykių svarbą ir kaip profesionali ir jautri darbo su jaunimu praktika gali įgalinti pokyčius. Šis pavyzdys neturėtų būti lyginamas su kitais šioje leidinio dalyje aprašomais atvejais: šiuo atveju svarbus yra ne mastas, o mikro lygmuo: tai, kaip mes gerbiame ir reaguojame vienas į kitą, ir kaip tai įgyja ypatingą prasmę.

Dėkojame jaunuoliams ir jaunimo darbuotojams, kurie pasidalino savo istorijomis su mumis.

BRIGHTON AND HOVE, JUNGTINĖ KARALYSTĖ

BRIGTON AND HOVE #APSAUGOKJAUNIMOTARNYBAS – TRUMPA KAMPANIJOS ISTORIJA

2016 m. spalį Brighton and Hove miesto taryba (valdoma mažumos, kas vėliau tapo labai svarbu) paskelbė, kad siūlo aštuoniais šimtais tūkstančių svarų mažinti jaunimo tarnyboms skiriamą biudžetą, iki tol siekusį milijoną svarų. Tarnybas sudarė vietinės valdžios vadovaujamas jaunimo paslaugų centras, kuris daugiausia laiko skyrė tiksliniam darbui su mažiau galimybių turinčiu jaunimu, ir aštuonių savanoriškos veiklos organizacijų grupė (žinoma kaip Brighthon and Hove jaunimo kooperatyvas – angl. *Brighthon & Hove Youth Collective*), kuri viso miesto mastu teikė atviro darbo su jaunimu paslaugas. Po tarybos sprendimo vykusį 3 mėnesių trukmės kampanija sugebėjo paveikti sprendimą, ir planuotas 80 proc. sumažinimas tapo apie 15 proc. siekusi sumažinimu. Toliau trumpai papasakosime, kaip mes tai padarėme.

ORGANIZAVIMAS IR BENDRAVIMAS

Tą dieną, kai sprendimas buvo oficialiai paskelbtas, jauni žmonės apie jį informuoti ir sutelkti buvo panaudojant socialinius tinklus. Jaunuoliai pradėjo naudoti grotažymę #ApsaugokJaunimoTarnybas (angl. #ProtectYouthServices) ir komentuoti, ką darbas su jaunimu jiems reiškia, ir ši grotažymė tapo visos kampanijos pavadinimu. Buvo sukurti Facebooko grupė ir puslapis, kad žmonės turėtų erdvę ir galėtų planuoti ir viešinti veiklas, gauti naujausią informaciją ir tiesiog turėtų bendruomenės susitelkimo erdvę. Tai tapo integraliu nuoseklios, paveikios ir efektyvios kampanijos vykdymo įrankiu.

Visuomenės informavimas taip pat buvo viena iš esminių kampanijos dalių, ir didžiulės pastangos buvo skiriamos tam, kad jauni žmonės ir kita visuomenės dalis sužinotų apie siūlomą biudžeto mažinimą. Jaunuoliai apie tai pasakojo savo draugams asmeniškai, jaunimo klubuose ar socialiniuose tinkluose. Skrajutės, lipdukai ir lengvai suprantami dokumentai apie tai, kaip žmonės gali paremti kampaniją, buvo dalinami mokyklose, jaunimo klubuose ir viešose vietose.

Strateginiai kampanijos susitikimai prasidėjo beveik iškart. Į juos buvo įtraukiami jaunuoliai ir kiti kampanijos rėmėjai. Kad galėtų eiti į susitikimus, jauniems žmonėms buvo teikiamas emocinis ir praktinis palaikymas. Kampanijos susitikimai suteikė erdvę dalintis naujausia informacija, kurti veiksmų idėjas ir juos planuoti. Pagarba pagrįstas dalinimasis išvalgomis ir žiniomis tarp jaunų žmonių ir suaugusiųjų buvo svarbus konstruktyviam bendravimui ir progresui pasiekti. Įgalinimas buvo kampanijos ašis: nors buvo malonu, kad be galo daug bendruomenės narių ir jaunimo darbuotojų nuoširdžiai įsitraukė į kampaniją, jos savininkai visada buvo jauni žmonės, jų balsai buvo svarbiausi.

SANTYKIAI

Mūsų organizacines galimybes labai sustiprino tai, kad Brighthon and Hove jaunimo kooperatyvo organizacijos jau nuo seno glaudžiai bendradarbiavo. Dėl to strateginis planavimas, darbų pasidalinimas ir resursų sutelkimas įvyko nedelsiant. Miesto mastu mūsų vykdyta jaunimo dalyvavimo skatinimo veikla reiškė, kad mes taip pat turėjome nedidelę „armiją“ gerai informuotų jaunų kampanijos palaikytojų ir dalyvių. Kitoms organizacijoms ar grupėms, susiduriančiomis su panašia situacija, mes norėtume pabrėžti, kad yra svarbu dirbti kartu, o ne pavieniui. Panašios įtakos turėjo ir tai, kad mes veikiamė bendruomenėje ir paslaugas orientuojame į išorę. Šeimos, bendruomenių nariai pasirašė mūsų peticiją, dalyvavo protesto eisenose, konsultavo ir rašė laiškus Tarybos nariams.

Kadangi jau anksčiau palaikėme santykius su spauda, kampanija įgavo dar didesnę mastą, į kurį politikams ir platesnei publikai tapo sudėtinga nekreipti dėmesio. Pirmi puslapiai, šokiruojančios antraštės ir palaikančių interviu, ypač su jaunais žmonėmis, gausa reiškė, kad mes turėjome pakankamai daug informacijos, kuria galėjome dalintis socialiniuose tinkluose, taip plėsdami palaikančiųjų ratą.

Mūsų kampanijos pobūdis lėmė, kad ja susidomėjo viena iš miesto opozicinių partijų. Jos nariai lankėsi susirinkimuose, aiškino politinius dokumentus, atsinešdavo skaičius į demonstracijas ir apskritai labai palaikė mus visos kampanijos metu. Tai neliko nepastebėta ir kitų politinių partijų, ir mums teko dėti papildomas pastangas, kad kaip įmanoma labiau taktiškai valdytume šiuos santykius, kad išlaikytume pozityvią įvairių politinių partijų paramą.

Prie mūsų beveik iš karto prisijungė ir jaunimo vadovaujama už lygybę kovojanti grupė, kuri laikosi itin tvirtos pozicijos prieš biudžeto mažinimus apskritai ir prieš finansavimo mažinimą jaunimo tarnyboms konkrečiai. Net ir nebūdami mūsų organizacijos dalimi, jie stipriai skatino diskusijas apie įvairias galimas kampanijos poveikio darymo formas, o kartais propagavo labiau tiesiogiai į politinį poveikį nukreiptą veiksmą. Tai taip pat reikėjo dažnai suvaldyti ir aptarti iš skirtingų pozicijų. Kaip ten bebūtų, nuo pat pradžių šis daugiasluoksniškumas buvo be galo svarbus mūsų kampanijos sėkmei.

VEIKSMAS IR UGDYMAS

Dalyvavimas veiksmė suteikė kampanijos dalyviams galimybes išlieti savo energiją ir užsidegimą. Tai, kad veiksmai buvo labai dažni ir įvairūs, suteikė jauniems žmonėms ir kitiems mūsų rėmėjams įsitraukimo būdų pasirinkimą ir suaktyvino diskusijas apie kampaniją, taip suteikiant jai daugiau pagreičio. Niekad nebuvo tokio laikotarpio, kad nevyktų vienas ar keli veiksmai: kampanija vyko nenutrūkstamai. Peticijos pasirašymas, elektroninių ir paprastų laiškų rašymas, jaunimo konsultacijos Tarybos nariams elektroniniu būdu, internetinės reklamos skydeliai galėjo būti sukurti jaunimo klubuose ir kituose „štabuose“; kitose miesto vietose vyko grupiniai veiksmai – tokie

kaip eisena, protestai ir viešas klausimų uždavinėjimas visuose susijusiuose miesto Tarybos posėdžiuose, laikinų informavimo stendų įrengimas ir laikino jaunimo klubo įkūrimas. Kūrybiškumas buvo pasitelkiamas ir skatinamas: jauni žmonės rašė ir skandavo šūkius, kalbas, repavo ir kūrė muzikinius vaizdo klipus.

Biudžeto atsikovojojimo galimybė nebuvo labai reali, dėl to mes stengėmės susilaikyti nuo aukštų lūkesčių išsikėlimo šia linkme, vietoje to skyrėme dėmesį dalyvavimui, kurį matėme ne tik kaip priemonę, padedančią pasiekti tikslą, bet kaip galimybę augti ir mokytis. Jaunų žmonių įsitraukimo ir įsipareigojimo lygis kito ir buvo nuolat palaikomas jaunimo darbuotojų. Kampanija suteikė galimybių jaunuoliams ugdytis planavimo, kūrybinius ir bendravimo gebėjimus, ugdė susidomėjimą bendruomenės reikalais, santykius ir įsitraukimą. Kai kam tai buvo galimybė pirmą kartą patirti

naujovišką mąstymą, išeiti iš komforto zonos, lankytis naujose aplinkose ir pažinti naujų žmonių, įsitraukti į politinius procesus. Jaunimas ne tik atgavo jaunimo tarnyboms reikalingas lėšas, bet jų įsitraukimas tapo įgalinančia, įkvėpiančia ir ugdančia patirtimi.

Nuoširdus jaunų žmonių kalbėjimas ir įsitraukimas į politinius procesus paveikė Tarybos narius, žiniasklaidą ir bendruomenę. Jis pasitarnavo kaip provokuojantis instrumentas, kuris jaudino žmones, juos įkvėpė ir lėmė pokyčius.

PROTESTAS KAIP POLITINIO UGDYMO ĮRANKIS

Janus žmones, įsitraukusius į kampaniją #ApsaugokJaunimoTarnybas, ši patirtis tarsi pažadino – ir ne tik dalyvavimui politiniuose procesuose, bet ir kritišku požiūriu pagrįstam įsitraukimui į juos supantį pasaulį. Pasipriešinimas yra jų teisė, bet ji retai skatinama formaliajame ugdyme. Šis patirtinis ugdymosi procesas su savo daugialypiais komponentais įrodė mūsų jaunuoliams, kad jie gali nesutikti su valdžioje esančių asmenų požiūriais ir kad yra daugybė būdų pasiekti, kad tave išgirstų. Dabar labiau nei bet kada yra reikalinga darbo su jaunimu metodikas naudoti tokiam jaunimo įsitraukimo į politinę veiklą skatinimui. Darbas su jaunimu yra politinė veikla.

„Aš buvau tokia šokiruota ir nustebusi, kad jauni žmonės realiai sugebėjo pasiekti pokyčių. Tai tikrai padidino mano pasitikėjimą savimi, nes aš supratau, kad mes iš tikrųjų turime balsą, kuris galiausiai bus išgirstas. Aš per šitą kampaniją sutikau tiek daug nuostabių žmonių ir tikrai labiau įsitrauksiu į kitus tokius judėjimus ateityje, nes žinau, kad mes nekalbame tiesiog į tuštumą, kad mes iš tikrųjų padedame įvykti pokyčiams.“

Bette Davies, 16 metų.

IŠVADOS

Mes jau pradėjome svarstyti, kokiais būdais galėtume kampaniją tęsti. Nors šįkart pasiekėme pergalę, mes labai gerai suvokiame, kad tiek vietiniu, tiek nacionaliniu lygiu darbo su jaunimu padėtis yra trapi, be to, biudžetas mažinamas ir kitoms sritims. Mes viliamės ir planuojame ir toliau remti savo jaunus žmones, kad jie būtų pakankamai informuoti ir įsitraukę tokiu lygiu. Jau aptarėme tolimesnį kampanijos susitikimų organizavimą: kaip pasirengti būsimiems biudžeto mažinimams, kaip išlaikyti jaunų žmonių vizijas kaip pagrindines, kai priimami sprendimai apie jiems skirtas paslaugas, kaip susijungti su platesniais vietiniais, nacionaliniais judėjimais. Visada lengviau sutelkti bendruomenę greitam pasipriešinimui nei ilgesniam, tęstiniam veikimui, bet mes jaučiamės įsipareigoję ir toliau dirbti kartu ir pabandyti tai pasiekti.

Kate Barker
Helen Bartlett
Adamas Muirheadas

LEWISHAMAS, JUNG TINĖ KARALYSTĖ

Tam, kad būtų skatinamas visų vietovės jaunų žmonių interesų atstovavimas, Londono Lewishamo savivaldybėje kasmet renkamas Jaunasis meras. Jį remia entuziastinga ir aktyvi Jaunųjų patarėjų grupė, kuri kas savaitę susitinka aptarti visiems savivaldybės jauniems žmonėms svarbių reikalų ir atitinkamai patarti Jaunajam merui bei vietos politikams. Inicijatyvos įsteigti Jaunojo mero poziciją ėmėsi Steve'as Bullockas (kuris vėliau tapo seru), kai 2002 metais jį išrinko Lewishamo meru. Būtent jis buvo įsitikinęs, kad vaikų ir jaunimo teisės geriausiai būtų atstovaujamos sukūriant Jaunojo mero ir Jaunųjų patarėjų institutus. Ši novatoriška iniciatyva, dabar skaičiuojanti 14 metus, užtikrina ne tik tai, kad Lewishamo jaunų žmonių balsai būtų išgirsti, bet ir tai, kad jie turėtų galimybes aktyviai prisidėti prie būsimos savo gyvenamosios vietos plėtros siekiant, kad ji būtų naudinga visiems gyventojams nepaisant jų amžiaus.

Lewishame jau beveik ketvirtį amžiaus jaunimo pilietiškumas buvo skatinamas per jaunimo įsitraukimą į įvairius savivaldybės forumus, mokyklų savivaldą, gyventojų bendrijas, neformalius bendruomenių lygmens tinklus, dalyvavimą jaunimo tarnybų projektuose, taip pat dalyvavimą savivaldybės teikiamų paslaugų planavime, įgyvendinime ir vertinime. Vykdamas šias veiklas, profesionalūs ir kvalifikuoti jaunimo darbuotojai, įdarbinti Lewishamo tarybos, padėjo užtikrinti visapusišką jaunuolių įsitraukimą į procesus, remdami juos per daugiau iššūkių keliančias veiklas ir tokiu būdu formuodami jų bei kitų jaunų žmonių ateitį.

Jaunasis meras ir Jaunieji patarėjai valdo ir tam tikrą metinį biudžetą, kurį yra panaudoję įvairioms iniciatyvoms paremti: organizuoti sveikatinimo veiklas, skirtingas kartas vienijančius darbus (kuriais laužomi stereotipai ir sumažinami kartas skiriantys barjerai), sudaryti galimybes įtraukti jaunus žmones į debatus ir sprendimų priėmimą, sukurti platformą, skirtą viešinti jaunų žmonių pasiekimus ir geruosius pavyzdžius, plėtoti mentorystės struktūras, remti kultūrinius, meninius ir sporto renginius, kad įvairi Lewishamo jaunimo bendruomenė būtų buriama bendriems tikslams.

Jaunojo mero rinkimų procesas yra pagrįstas įprastos rinkimų sistemos modeliu. Bet kuris jaunas žmogus, kuriam rinkimų dieną yra nuo 13 iki 17 metų, gali pasiskelbti kandidatu, jei tik jis gyvena, dirba ar mokosi Lewishame. Taip pat reikalingas formalus tėvų ar globėjų ir – atitinkamai – mokyklos, koledžo ar darbdavio sutikimas, kuris pridedamas prie kandidato paraiškos. Kandidatai turi surinkti ir po 50 juos palaikančių jaunų žmonių, atitinkančių aukščiau išdėstytus kriterijus, parašų.

Vėliau visi kandidatai yra kviečiami į mokymų dieną, kurią organizuoja profesionalūs jaunimo darbuotojai, įtraukdami esamą ir buvusius Jaunuosius merus ir patarėjus. Šalia to, kad tyrinėja šio posto suteikiamus vaidmenis ir atsakomybes, kandidatai gauna ir kitokio palaikymo: pagalbą formuluojant manifestą, kuriame išdėsto savo idėjas ir siūlymus, fotosesiją, skirtą iliustruoti kampanijos medžiagai, pagalbą kuriant vaizdo įrašą, skirtą Jaunojo mero YouTube kanalui, patarimų, susijusių su viešuoju kalbėjimu ir kitais kampanijos aspektais, taip pat pagalbą sudarant susitikimų ir

prisistatymų mokyklose, jaunimo klubuose, specialiai tam skirtuose renginiuose tvarkaraštį.

Perėjus kandidatavimo, mokymų, kampanijos procesus, išaušta rinkimų diena. Rinkimus organizuoja savivaldybės rinkimų komisija. Iš viso yra įsteigta per 40 balsavimo vietų Lewishamo mokyklose ir koledžuose. Jauni žmonės, kurie mokosi kitų savivaldybių teritorijose, gali balsuoti paštu. Balsavimo sistema pagrįsta reitingavimo principu: balsuojantieji gali atiduoti du balsus už norimus kandidatus (pirmą ir antrą vietas). Rinkimų rezultatus skelbia savivaldybės rinkimų komisijos pirmininkas. Iš viso yra keturi postai: pirmajai vietai skiriamas Jaunojo mero postas, antrajai vietai atitenka Jaunojo vicemero postas, o trečiąją ir ketvirtąją vietas užėmę kandidatai tampa Lewishamo atstovais JK Jaunimo parlamente. Ir tada prasideda sunkus darbas!

„Kai mane išrinko ir kol buvau mere, patyriau vienas iš pačių geriausių ir sudėtingiausių akimirklų savo gyvenime! Buvimas Jaunąja mere pakeitė mano požiūrį į gyvenimą. Aš supratau, kad kiekvienas turi galimybę Lewishamo jaunimo situaciją keisti į gerąją pusę.“

Siobhan Bell, 2006 m. Jaunoji merė (Lewisham Council, 2013: 9)

Neišrinkti kandidatai kviečiami ir skatinami būti aktyviais Jaunųjų patarėjų grupės, remiančios Jaunąjį merą, nariais. Nors daugumą Jaunųjų patarėjų sudaro kitų grupių atstovai – pavyzdžiui, iš vietos bendruomenių jaunimo grupių, gyventojų bendrijų forumų, mokyklų savivaldos ar jaunimo organizacijų, – jų susitikimuose gali dalyvauti visi norintys jauni žmonės. Jaunojo mero ir Jaunųjų patarėjų iniciatyvų sėkmė iš esmės priklauso nuo jų įsitraukimo į svarbiausių savivaldybės tarybos sprendimų projektų, planų ir strategijų peržiūrą ir komentavimą, bendradarbiavimą su paslaugų teikėjais, politikos formuotojais ir tarybos nariais, kad užtikrintų, jog jaunimo balsai prisidėtų prie platesnių, ne tik su jaunimu susijusių, paslaugų plėtros.

Jaunojo mero ir patarėjų darbas pasiekia ne tik Lewishamo gyventojus. Per paskutinius 14 metų jie buvo įsitraukę ir į regionines bei nacionalines iniciatyvas, tokias kaip Britanijos jaunimo taryba, JK Jaunimo parlamentas ir renginiai JK Parlamente.

Remiant Europos Sąjungai, jų darbas pasiekė ir tarptautinį lygmenį, buvo sukurti ryšiai visoje Europoje; jaunimo demokratiškumo skatinimo iniciatyvos apėmė mainus su jaunuoliais iš Norvegijos, Lenkijos, Švedijos, Danijos, Bulgarijos, Čekijos, Vokietijos ir Prancūzijos.

„Kai esi Jaunasis meras, patiri spaudimą, nes žmonės nuolat klausinėja, ką tu padarei jauniems žmonėms – turi būti kantrus, nes tam, kad kažkas įvyktų tinkamai, reikia laiko, ir aš žinau, kad kantrybė yra dorybė. Pats geriausias dalykas man buvo galimybė padėti žmonėms ir tai, kad galėjau susitikti ir kalbėtis su kitais jaunais žmonėmis mūsų šalyje ir užsienyje.“

Kieranas Langas, 2011 m. Jaunasis meras (Lewisham Council, 2013: 14)

Lewishamo Jaunojo mero iniciatyva dabar yra ilgiausiai veikianti tokio pobūdžio iniciatyva Jungtinėje karalystėje, ji ir toliau remiasi savo stiprybėmis, mokosi iš jaunų žmonių ir suteikia svarius galios ir galimybių įrodymus:

„Norėčiau pasinaudoti šia proga ir pagirti Lewishamo jaunus žmones, prisidėjusius prie to, kad ši struktūra einant metams tapo tokia sėkminga, kad ji ir valstybės, ir tarptautiniu lygmeniu yra laikoma išskirtiniu pavyzdžiu, kaip pasiekti, kad jauni žmonės aktyviai dalyvautų demokratijoje ir jų balsas būtų išgirstas.“

Seras Steve'as Bullockas, Lewishamo meras (Lewisham Council, 2013:2)

DAUGIAU INFORMACIJOS JUMS GALI SUTEIKTI:

malcolm.ball@lewisham.gov.uk

katy.brown@lewisham.gov.uk

ŠALTINIAI

Lewisham Council (2013) *Young Mayor of Lewisham: 10th anniversary commemorative book*, London: Lewisham Council.

VIETINIS JAUNIMO KLUBAS

Aš dirbu vietiniame, bendruomeniniame jaunimo klube, kuris įtraukia jaunus žmones, turinčius mokymosi sunkumų ir negalių. Tai gali apimti autizmo spektro sutrikimų turinčių jaunuolių – nuo visiškai nekalbančių iki tokių, kurie gali palaikyti pokalbį, bet stipriai susikoncentruoja tik į vieną temą, pavyzdžiui, riedučius, skalbimo mašinas ar Anime. Kai kalbu apie negalią, turiu omenyje jaunuolius, kuriems gali būti reikalingas vežimėlis ar kitos priemonės, kad galėtų judėti po klubą. Jiems taip pat gali būti reikalinga pagalba, kad galėtų atsigerti, pavalgyti ar nueiti į tualetą. Gan dažnai tam, kad galėtų bendrauti, šie jaunuoliai sukuria savo ženklų kalbą ar naudoja „Makaton“ bendravimo sistemą.

Aš noriu su jumis pasidalinti vienpusiško dalyvavimo pavyzdžiu, kai konsultavimas buvo inicijuotas jaunimo darbuotojų ir kai sprendimai, kokias veiklas plėtoti, buvo pagrįsti jaunų žmonių negalia, o ne jų poreikiais.

Prieš kurį laiką kalbėjau su jaunimo darbuotoju, kuris visada dirbo su šia jaunų žmonių grupe. Jis aistringai pasakojo apie savo idėją šalia jaunimo klubo įkurti sensorinį sodą: tai būtų vieta, kur jaunuoliai galėtų eiti pasiklaudyti vėjo varpelių, saugiai atsipalaiduoti gryname ore. Taip pat šiame sode būtų skirtingos tekstūros paviršiai, tinkami skirtingoms veikloms – o tai padėtų jų bendravimui. Ypatingų poreikių turintiems žmonėms toks sodas yra labai geras dalykas, nes jis įgalina tuos jaunuolius, kurių judėjimas apribotas, mokytis saugioje aplinkoje gryname ore.

Kol mes kalbėjomės, prie mūsų priėjo vienas iš jaunuolių ir smalsiai paklausė, apie ką mes kalbame. Darbuotojas entuziastingai papasakojo apie sodą ir privalumus, kurių jis suteiktų. Galiausiai darbuotojas paklausė: „Na, ką manai?“

Tas jaunas žmogus atsisuko ir paprasčiausiai pasakė: „Taigi nesvarbu, ką manau aš – juk jaunimo klubas priklauso jums“.

Darbuotojas šiam teiginiui nepaprieštaravo ir jo neužginčijo, jis taip pat nepaskatino jaunuolio pasijusti klubo bendrasavininkiu. Jis tęsė mūsų pokalbį, laikydamasis jaunuolio išsakyto požiūrio, palaikančio jo paties mąstymą: tai jaunimo darbuotojų klubas, o jauni žmonės jame tik lankosi; jaunuoliai neturi balso ar teisės prieštarauti ar diskutuoti dėl jaunimo darbuotojų priimamų sprendimų. Po mūsų pokalbio aš svarsčiau, ar gali būti taip, kad šio jaunimo darbuotojo mąstymas buvo pagrįstas tuo, kad jaunimas turi mokymosi sunkumų ir negalių?

Aš pasiryžau šį reikalą tyrinėti toliau ir pradėjau klausinėti jaunų žmonių, ar jie norėtų sudalyvauti jaunimo forume, kuriame ne tik būtų aptariama jaunimo klubo veiklos programa, bet ir būtų nagrinėjamos problemos, su kuriomis jie ar jų pažįstami žmonės susiduria, ir ieškoti šių problemų sprendimo. Su kolegomis taip pat diskutavome, kodėl, mūsų nuomone, tai svarbu, ir pasidalinome ir savo nerimu su jaunuoliais.

Pirmame susitikime jaunuolių susirinko nemažai: kalbantys ir nekalbantys, laisvai ir sunkiau judantys. Šie jauni žmonės susitarė, kad grupei turėtų vadovauti patys jauni žmonės, kadangi kas gi geriau supranta jų problemas nei patys jaunuoliai, asmeniškai patiriantys mokymosi sunkumus ir negalias.

Nors šis principas buvo geras ir darbuotojai su jaunuoliais pradėjo suprasti savo vaidmenis šioje grupėje, po pirmo susitikimo personalas suprato, kad jų ir jaunuolių pirminės pozicijos sutapo, susidūrėme su iššūkiu. Kadangi jaunuoliai buvo pratę, kad už juos ir jiems daug kas buvo padaroma (ar tai būtų namų aplinka, ar mokykla, ar koledžas), jiems buvo sunku suprasti, kodėl jie turėtų skirti laiko tokiam įsitraukimo lygmeniui, kai kurie jų netgi naudojo savo negalią kaip pasiteisinimą.

Mes susitarėme atsižvelgti į jaunų žmonių startinę poziciją. Pamažu stiprinome jų pasitikėjimą savimi formuluodami pozityvią žinutę, kad jaunimo klubas skirtas jiems ir kad jie yra neatsiejama visko, kas jame vysta, dalis. Dabar mes svarstome pavadinimą, dėl kurio jaunuoliai demokratiškai balsuos, o tai gali užtrukti arba 3 savaites, arba 6 mėnesius. Jaunuoliai kuria programą ir svarsto jos spausdinimo dizainą, pradeda vienas su kitu kalbėtis apie patiriamus sunkumus.

Tikras dalyvavimas prasideda nuo jaunų žmonių ir progresuoja jų tempu bei tokiu būdu, kuris kelia iššūkį ir darbuotojams, ir patiems jaunuoliams tęsti šią kelionę kartu. Taigi mes ieškome bendrumų ir norime suprasti vienas kito negalią, mes esame įsivardinę, kad ši grupė yra unikali būtent dėl to, kad kiekvienas jos narys turi sunkumų. Tai supratę, jaunuoliai pradėjo burtis ir į savivalbos grupes, kadangi gan dažnai jie yra skriaudžiami, tačiau neturi, į ką kreiptis ir su kuo apie tai pasikalbėti, o jiems reikia išsakyti kam nors, kas tikrai suprastų, kodėl jie taip jaučiasi ir koks yra jų mąstymo procesas.

Per personalo refleksijas ir supervizijas mes tyrinėjame ir savo baimes dėl dalinimosi savo asmeninėmis patirtimis su jaunuoliais, analizuojame pasitikėjimo savimi ir tikėjimo savo jėgomis trūkumą, ir pamažu suprantame, kad pokytis yra ne tik neišvengiamas, bet ir naudingas.

Tam, kad apsaugotume visų susijusių asmenų privatumą, darbuotojo vardas ir vieta, įskaitant šalį, yra neįvardijami.

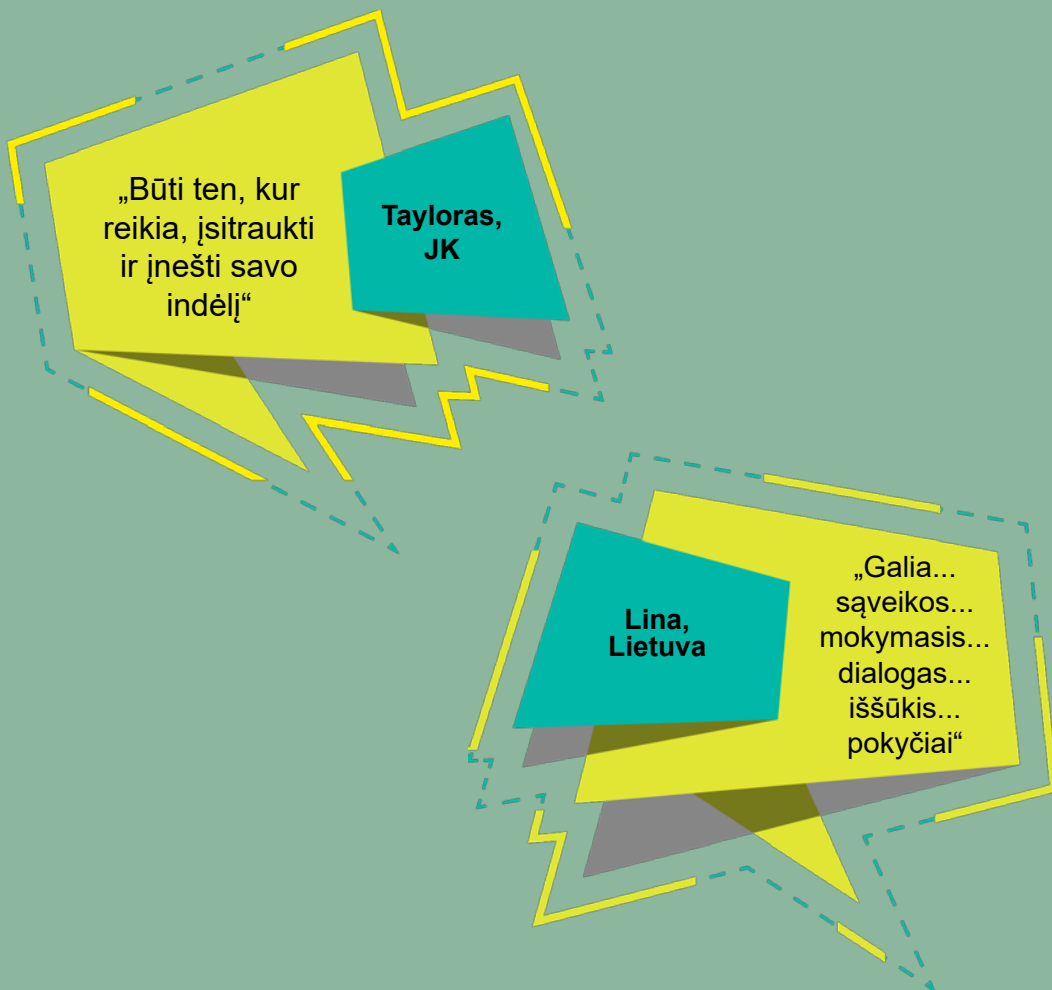

/// 360° DALYVAVIMO ŽAIDIMAS

62

Jūs visi domitės apleisto žemės sklypo panaudojimo galimybėmis ir susirinkote priimti reikalingų sprendimų.

A UŽDUOTIS

1. Bendrame dalyvių rate, salėje

Naudodami skaičiavimo 1-ais – 5-ais metoda, padalinkite dalyvius į 6 mažas grupes.

- Kiekvienai grupei duokite po žemės sklypo nuotraukos kopiją.
- Pakvieskite kiekvieną grupelę išsitraukti vaidmenų kortelę.
- Fasilitatorius paaiškina vaidmenų korteles.
- Mažose grupelėse aptariamos žemės sklypo panaudojimo galimybės žvelgiant iš tos perspektyvos, kuri nurodoma vaidmenų kortelėje.
- Apibendrinkite diskusiją, suformuluodami vieną pasiūlymą.
- Nupieškite paprastą jūsų pasiūlymą atvaizduojantį sklypo brėžinį [naudokite popieriaus konferencinei lentai lapą].

↳ **30 minučių**

2. Salėje

Sukurkite pasiūlymų galeriją [iškabinkite pasiūlymus plačiai ant salės sienų]

- Visa grupė vaikšto po salę ir apžiūri pasiūlymus.
- Kiekvienas asmeniškai užrašo pastabas dėl pasiūlymų ant lipnių lapelių ir priklijuoja juos ant pasiūlymų lapų.

 15 minučių

B UŽDUOTIS

3. Darbas mišriose grupelėse

Dabar perskirstykite į 5 grupes taip, kad į jas įeitų po atstovą iš kiekvienos vaidmenų grupelės.

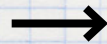
- Kiekvienas dalyvaujantis pristato pasiūlymą, kurį sukūrė vaidmenų grupelėse, kiti grupelės nariai gali užduoti klausimus patikslinimui [daugiausia 3 minutės kiekvienam dalyviui].
- Grupelė turi nustatyti kriterijus, kuriais vadovaujantis bus įvertintos pristatytos idėjos [naudokite popieriaus konferencinei lentai lapą].

 30 minučių

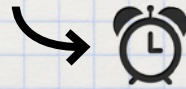

4. Salėje

Kiekviena grupelė pristato savo kriterijus [jie vėliau bus iškabinami ant sienos]

- Galima užduoti klausimus pasitikslinimui.

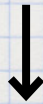
10 minučių

PERTRAUKA

C UŽDUOTIS

5. Mišriose grupelėse:

Vėl grįžkite į tas pačias mišrias grupes, kad peržiūrėtumėte kriterijus.

- Naudodami nusistatytus kriterijus, atrinkite 2 pasiūlymus, už kuriuos bus balsuojama.
- FASILITATORIUS** pasako, kiek balsų turi kiekvienas žmogus, ir išdalina balsavimo korteles.
- Grupelės nariai balsuoja už pasirinktus 2 pasiūlymus: jei turi 1 balsą, jie turi pasirinkti 1 pasiūlymą, už kurį balsuoja, o jei 2 ar daugiau, gali arba visus juos skirti 1 pasiūlymui, arba išdalinti abiem pasiūlymams; jei kas nors gauna 0 balsų, jis balsuoti negali.
- Gali prireikti derėtis.
- Nustatykite, kuris pasiūlymas laimėjo.
- Grupelė paskiria pasiūlymo advokatą.

 15 minučių

6. Salėje

Paskelbiami grupelių nustatyti laimėtojai

- Šioje stadijoje diskusijos neleidžiamos.

5 minutės

SUSIRINKIMAS SAVIVALDYBĖJE

7. Salėje

Visa grupė sėdi ratu

- Paeiliui kiekvienos grupelės advokatas atsistoja rato viduryje ir pristato savo grupelės pasiūlymą. [5 minutės kiekvienam kalbėtojui]
- Pasibaigus pristatymams, kiekvienas žaidimo dalyvis gali priėti ir atsistoti prie to pasiūlymo, už kurį jis balsuoja.
- Ar yra susilaikiusių?
- Paskelbiamas Žmonių pasirinkimas.

40 minučių

360° DALYVAVIMO ŽAIDIMAS

8. Salėje

Dabar
apibendrinkite

 20 minučių

- Kaip vykdydami A užduotį pasirinkote pasiūlymą?
- Kaip jautėtės gavę vaidmenį A užduotyje: ar buvo lengva įsijausti į vaidmenį?
- Kaip manote, kodėl jūsų buvo paprašyta vaidinti tam tikrą vaidmenį?
- Jei C užduotyje negavote teisės balsuoti, kaip jautėtės?
- Kaip jautėtės žinodami, kad kai kurie žmonės negavo balso teisės?
- Koks buvo jausmas, kai visi galėjo balsuoti?
- Kokias dar suinteresuotąsias šalis galėtumėte įvardinti?
- Ar turite klausimų?

VERTINIMAS

Kuri žaidimo dalis buvo sudėtingiausia ir kodėl?

Kuri buvo lengviausia ar maloniausia dalis žaidime ir kodėl?

Kai kuriems iš jūsų nebuvo leista balsuoti, kaip tada jautėtės?

Ko jūs išmokote?

KOMENTARAS

Nors animacinių filmukų personažų naudojimas gali pasirodyti keistas, tačiau balsai, kuriems jie atstovauja, priklausomai nuo vietinio konteksto, gali būti labai įvairūs. Išgalvoti veikėjai gali padaryti žaidimą linksmesnį, bet galite naudoti ir politikų ar vietos įžymybių nuotraukas. Išgalvotoje formoje jie atspindi tikrus ar menamus stereotipus apie suinteresuotąsias šalis, kai svarstomi bendruomenės infrastruktūros panaudojimo klausimai ar šiuolaikinės problemos. Dirbdami su savo grupėmis, galbūt nuspręsite, kad svarbu įvardinti kitas suinteresuotąsias šalis ir svarstyti, ar jie gali dalyvauti. Kituose kontekstuose, pavyzdžiui, kalbant apie paslaugų teikimą, vaidmenų kortelėse galima atspindėti skirtingas paslaugas, kai kovojama dėl biudžeto mažinimo jų teikimui. 360° DALYVAVIMO ŽAIDIMAS įgalina grupes tyrinėti sudėtingas temas, idėjas ir problemas aktyvaus dalyvavimo kontekste, kai siekiama įtraukti visas suinteresuotąsias šalis, bet tuo pačiu pripažįstama, kad realiame gyvenime kai kurios grupės lieka atskirtos, kai kurie balsai neišgirstami. Gali būti identifikuojami ir atstovaujami kitokie balsai, juk tai jūsų žaidimas.

PRIEMONĖS

Vizualinės priemonės (šiuo atveju – žemės sklypo nuotrauka); vaidmenų kortelės (animacinių filmukų personažai arba vietiniai / šalyje žinomi žmonės); popierius konferencinei lentai; žymekliai konferencinei lentai.

JAUNIMAS APLINKOSAUGININKAI GYVENTOJAI JAUNIMO DARBUOTOJAI STAMBUS VERSLAS VALDŽIA

BALSAVIMAS

Balsų paskirstymo grupelėms C užduotyje tvarka labai paprasta: kadangi visos grupės, vykdydamos Užduotį, gavo spalvą (nurodoma aukščiau), tai nustatyti padės išmaišytas Rubiko kubas. Skirtingų grupelių nariams balsų suteikiama tiek, kiek ant atsitiktinai pasirinkto kubo šono yra tos spalvos langelių. Balsų pasiskirstymas atsitiktinis ir galimai netolygus, o kai kurių vaidmenų atstovai gali negalėti balsuoti paprasčiausiai todėl, kad jų grupei priskirtos spalvos nėra ant to Rubiko kubo šono – tai nelengva, bet toks yra ir tikrasis gyvenimas. Ši atskirties tema turėtų būti išsamiau tyrinėjama įvertinimo metu.

Kviečiame jus prisitaikyti šį žaidimą pagal savo vietines aktualijas.

Ir smagiai praleiskite laiką!

Pauline ir Johnas, Youth Work Europe

/// BIBLIOGRAFIJA

- Adams, D. (1979) *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy*, London: Pan Books.
- Alinsky, S. (1989) *Rules for Radicals*, New York: Random House.
- Arnstein, S. (1971) 'A Ladder of Citizen's Participation', *Journal of the American Institute of Planners*, no 35, July.
- Baden-Powell, R. (1908, 2004) *Scouting for Boys*, Oxford: Oxford University Press.
- Badham, B. and Davies, T. (2007) The involvement of young people, in R. Harrison, C. Benjamin, S. Curran and R. Hunter (eds.) *Leading Work with Young People*, London: Sage.
- Bauman, Z., (2001) *The Individualised Society*, Cambridge: Polity Press.
- Beresford, P. and Croft, S. (1993) *Citizen Involvement: a Practical Guide for Change*, Basingstoke: Macmillan Press.
- Bessant, J. (2004) 'Mixed Messages: Youth Participation and Democratic Practice', *Australian Journal of Political Science*, Vol 39, No 2, pp. 387- 404.
- Biggs, S. (1989) Resource-poor farmer participation in research: a synthesis of experiences from nine national agricultural research systems. *OFCOR Comparative Study Paper 3*, The Hague: International Service for National Agricultural Research.
- Board of Education (1943) *Educational Reconstruction*, London: Her Majesty's Stationery Office.
- Boukobza, E. (1998) *Keys to participation: A practitioner's guide*, Strasbourg: Council of Europe.
- Cairns, L. (2006) Participation with purpose, in E. Tisdall, J. Davis, M. Hill and A. Prout (eds) *Children, Young People and Social Exclusion*, Bristol: Policy Press.
- Cohen, A. (1985) *The Symbolic Construction of Community*, London: Routledge.
- Congress of Local and Regional Authorities of Europe (2003) *Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life*, Strasbourg: Council of Europe.
- Cooke, B. and Kothari, U. (eds) (2001) *Participation: the New Tyranny?*, London: Zed Books.
- Cornwall, A. and Jewkes, R. (1995) 'What is Participatory Research?', *Soc. Sci. Med.* Vol. 41, No. 12, pp 1667-1676.

Council of Europe (2016) Youth Work Essentials, website of the Council of Europe, <http://www.coe.int/en/web/youth-portfolio/youth-work-essentials> accessed 12 August 2016

Croft, S. and Beresford, P. (1992) 'The politics of participation', *Critical Social Policy*, Vol. 12 no. 35, 20-44.

EACEA, (2013a) *Political Participation and EU Citizenship: Perceptions and Behaviours of Young People*, Brussels: EACEA.

EACEA, (2013b) *Youth Participation in Democratic Life*, Brussels: EACEA.

European Confederation of Youth Clubs (2016) Youth Work in the Council of Europe, European Confederation of Youth Clubs, <http://www.ecyc.org/sites/default/files/page/coe2.pdf> accessed 12 August 2016

Farthing, R. (2012) 'Why Youth Participation? Some Justifications and Critiques of Youth Participation Using New Labour's Youth Policies as a Case Study', *Youth and Policy*, No. 109, pp71-97.

Farrington, J. and Bebbington, A., with Wellard, K. and Lewis, D. (1993) *Reluctant Partners? Non-Governmental Organisations, the State and Sustainable Agricultural Development*, London: Routledge.

Flanagan, C. (2015) Epilogue: Youth and the 'social contract', in P. Thijessen, J. Siongers, J. Van Laer, J. Haers and S. Mels (eds), *Political Engagement of the Young in Europe: Youth in the crucible*, Abingdon: Routledge.

Freire, P. (1972) *Pedagogy of the Oppressed*, Translated from the Portuguese ms. by Myra Bergman Ramos. New York: Herder and Herder.

Furlong, A. and Cartmel, F. (1997) *Young people and social change: individualisation and risk in late modernity*, Buckingham: Open University Press.

Gittell, R. and Vidal, A. (1998) *Community Organizing: Building Social Capital as a Development Strategy*, Thousand Oaks, CA: Sage.

Goździk-Ormel, Ż. (2008) *Have Your Say!*, Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Harrison, O. (2008) *Open Space Technology: A User's Guide* (3rd edn), San Francisco: Berrett-Koehler.

Hart, R. (1992) *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*, UNICEF Innocenti Essays No. 4, Florence: UNICEF.

Hodgson, D. (1995) *Participation of Children and Young People in Social Work*, New

York: UNICEF.

hooks, b. (1990) *Yearning*, Boston, MA: South End Press.

Illich, I. and Verne, E. (1976) *Imprisoned in the Global Classroom*, London: Writers and Readers Publishing Cooperative.

In Defence of Youth Work (2009) *Open Letter*,
<http://indefenceofyouthwork.wordpress.com/2009/03/11/the-open-letter-in-defence-of-youth-work/> (accessed 10th October 2016)

Janis, I. (1971) 'Groupthink', *Psychology Today*, 5 (6): 43-46.

Jefferies, T. and Smith, M. (1988) *Welfare and Youth Work Practice*, Basingstoke: Macmillan Education.

Jones, H. (2014) 'The voluntary organisation forms...a unique feature of the British way of life': One voluntary organisation's response to the birth of the Youth Service', *Youth & Policy* 113, pp 60-75.

Kanji, N. and Greenwood, L. (2001) *Participatory Approaches to Research and Development in IIED: Learning from Experience*, London: International Institute for Environment and Development.

Klandermans, B. (2015) Demonstrating Youth: a comparison of younger and older demonstrators, in P. Thijssen, J. Siongers, J. van Laer, J. Haers and S. Mels, (eds), *Political Engagement of the Young in Europe*, Abingdon: Routledge.

Kothari, U. (2001) Power, Knowledge and Social Control in Participatory Development in B. Cooke, and U. Kothari (eds) *Participation: the New Tyranny?*, London: Zed Books.

Ledwith, M. and Springett, J. (2010) *Participatory Practice: Community-based Action*, Bristol: Policy Press.

Loader, B., Vromen, A. and Xenos, M. (2014) Introduction: The Networked Young Citizen, in B. Loader, A. Vromen and M. Xenos (eds) *The Networked Young Citizen: Social Media, Political Participation and Civic Engagement*, Abingdon: Routledge.

Lukes, S. (2005) *Power: A Radical View*, (2nd edn), London: Palgrave Macmillan.

Matthews, H. (2001) 'Citizenship, youth councils, and young people's participation', *Journal of Youth Studies*, 4 (3), 299-318.

Matthews, H., Limb, M., Harrison, L. and Taylor, M. (1998-99) 'Local Places and the Political Engagement of Young People; youth councils as participatory structures', *Youth and Policy: The Journal of Critical analysis*, 62:16-31.

Miller, S. and Rein, M. (1975) Community participation: past and future, in D. Jones and M. Mayo (eds) *Community Work Two*, London: Routledge & Kegan Paul.

Norris, P. (2003) *Young people & political activism: From the politics of loyalties to the politics of choice?* John F. Kennedy School of Government Harvard University. Report for the Council of Europe Symposium: 'Young people and democratic institutions: From disillusionment to participation', Strasbourg, 27-28 November 2003.

Pearse A. and Stifel, M. (1979), *Inquiry Into Participation – Research Approach*, Geneva: UNRISD.

Pimlott, N. (2015) *Embracing the Passion*, London: SCM Press.

Pretty, J.N. (1995) 'Participatory Learning for Sustainable Agriculture', *World Development*, Vol. 23 (8), 1247 – 1265.

Putnam, R. (2000) *Bowling Alone*, New York: Simon and Schuster.

Reddy, N. and Ratna, K. (2002) *A Journey in Children's Participation*, Bangalore: The Concerned for Working Children.

<http://www.pronats.de/assets/Uploads/reddy-ratna-a-journey-in-childrens-participation.pdf> accessed 6th September 2016

Rubin, J. and Brown, B. (1975) *The Social Psychology of Bargaining and Negotiation*, New York: Academic Press.

Shier, H. (2001) 'Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations', *Children & Society*, Volume 15, 107-117.

Smith, M. (1981) *Creators not Consumers* (2nd), Leicester: NAYC Publications.

Spannring, R. and Gaiser, W. (2008) Introduction, in R. Spannring, G. Ogris, and W. Gaiser (eds) *Youth and political participation in Europe*, Opladen: Barbara Budrich Publishers.

Taylor, T. (2012) 'From social education to positive youth development', in F. Cousée, H. Williamson and G. Verschelden (eds) *The history of youth work in Europe: Vol. 3*, Strasbourg: Council of Europe.

Thompson, N. (2006) *Anti-discriminatory Practice (4th edn)*, London: Palgrave Macmillan.

Tisdall, E., Davis, J., Hill, M. and Prout, A. (eds) (2006) *Children, Young People and Social Exclusion*, Bristol: Policy Press.

Treseder, P. (1997) *Empowering children and young people: promoting involvement in decision-making*, London: Save the Children.

Tuckman, B. (1965) 'Developmental Sequence in Small Groups', *Psychological Bulletin*, Volume 63, Number 6, Pages 384-99.

UNCRC (1991) *United Nations Convention on the Rights of the Child*, New York: United Nations.

White, S. (1996) 'Depoliticising development: the uses and abuses of participation', *Development in Practice*, vol. 61, 6-15.

Whyte, W. (1952) 'Groupthink', *Fortune*, March.

Williamson, H. (2007) Social exclusion and young people: some introductory remarks, in H. Colley, P. Boetzelen, B. Hoskins and T. Pareva (eds) *Social inclusion and young people: breaking down the barriers*, Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Yra daug pasiekiamos informacijos apie jaunimą ir dalyvavimą. Štai keletas šaltinių, su kuriais mes konsultavomės, tirdami šį Vadovą - tai tik žiupsnelis to, ką esame perskaitę!

NAUDINGOS NUORODOS

<https://issuu.com/search?q=Youth+participation+>

https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-3391/012_SALTO_MAG2015_WEB.pdf

<https://cdjplus.files.wordpress.com/2014/02/participation-report.pdf>

<http://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/citizenship-participation-and-information>

http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/reports/youth-work-nonformal-learning_en.pdf

<http://www.youthforum.org/youth-rights-info-tool/>

http://www.coe.int/t/dg4/youth/Coe_youth/Youth_Participation_Charter_en.asp

http://ec.europa.eu/assets/eac/youth/policy/youth_strategy/documents/youth-participation-study_en.pdf

<https://www.salto-youth.net/rc/participation/participationresources/>

<http://euth.net/2016/12/15/7-good-reasons-for-digital-youth-participation/>

<http://euth.net/2016/12/15/7-good-reasons-for-digital-youth-participation/>

https://www.researchgate.net/profile/Marc_Zimmerman/publication/44674474_A_Typology_of_Youth_Participation_and_Empowerment_for_Child_and_Adolescent_Health_Promotion/links/00b7d519d608d75566000000.pdf

<http://www.euthproject.eu/2016/08/26/youth-participation-is-the-key-to-a-more-just-society/>

<http://www.nonformality.org/participation-models>

<http://www.open.edu/openlearn/society/politics-policy-people/participation-now>

/// METODAI

„Aktyvus įsitraukimas,
darbas kartu, kad
ugdytumeisi, plėtotum
bendruomenes ir grupes“

Samantha, JK

**Evelina,
Lietuva**

„Raktas į
atstovavimą,
lyderystę ir
bendruomenės
atskaitomybę“

Į šiame skyriuje pateikiamų metodų sąrašą įeina vieni iš pačių populiariausių ir mėgstamiausių, kuriuos mums yra tekę patirti per keletą dešimtmečių darbo su labai įvairiomis grupėmis. Kai kurie jums bus pažįstami, bet mes tikimės, kad čia rasite ir naujų idėjų. Ten, kur autorius yra žinomas, mes jį atitinkamai įvardijome. Dėkojame tūkstančiams dalyvių, su kuriais dirbome ir kurie tyrinėjo ir pritaikė šiuos metodus.

Metodai yra labai skirtingi, kai kurie iš jų trunka neilgai, kai tuo tarpu kiti gali užtrukti keletą valandų. Jie gali būti naudojami kiekvienas atskirai arba juos galite sujungti į nuoseklią programą. Kad ir kaip nuspręsite juos naudoti, nepamirškite, kad svarbu kaitalioti mokymų programos intensyvumą ir tempą. Metodai nėra skirti kokiam nors specifinei grupei, dėl to juos galima naudoti dirbant su grupėmis, kuriose yra ir skirtingo amžiaus, ir skirtingoms institucijoms atstovaujančių asmenų. Nepamirškite, kad nagrinėjamos temos gali sukelti stiprių emocinių reakcijų, turėkite tai omenyje ir mokymų programą planuokite atitinkamai. Kai kurie iš metodų gali būti naudojami ir lauke – būkite drąsūs ir išeikite į gryną orą!

Trumpa pastaba dėl naudojamų priemonių: visi mokymų vadovai turi savo mėgstamiausias, bet geras priemonių rinkinys visada bus sudarytas iš skirtingų dydžių ir spalvų žymeklių konferencinei lentai, taip pat įvairių spalvų, dydžių ir formų lipnių lapelių, pieštukinių klijų, lipnios juostelės (ir siauros, ir plačios), tamprios, lipnios, į kramtomą gumą panašios medžiagos (jūs žinote, apie ką mes!), lipnių žymeklių, A4 ir A3 formato kartoninio ir paprasto įvairiaspalvio popieriaus, guminių juostelių, tvirtų siūlų ar špagato kamuoliukų, kabliukų, smeigtukų, segtukų, spaustukų ir kitokių tvirtinimo priemonių, liniuočių ar kampainių, įvairiaspalvės kreidos, skirtingų spalvų, dydžių ir medžiagos žaidimo kauliukų, Rubiko kubo ir dar kažko, ką mes pamiršome paminėti!

Prašome naudoti ir pritaikyti šiuos metodus, bet svarbiausia – **GERAI PRALEISTI LAIKĄ!**

1 METODAS: SUSIRINKIMAS SAVIVALDYBĖJE

TIKSLAS

Šis bendro pobūdžio metodas gali būti naudojamas įvairiems diskusijos tipo užsiėmimams – tiek tiems, kurie aprašomi šiame leidinyje, tiek kartu su kitais užsiėmimais. Pavyzdžiui, jį rekomenduojama naudoti kartu su metodu „SPRENDIMAI, SPRENDIMAI“.

TRUKMĖ

Metodo trukmė gali būti įvairi, priklausomai nuo temos ir nuo kartu naudojamų metodų; vienas šis metodas užims ne mažiau nei 30 minučių, bet gali išsiplėsti ir iki visos dienos.

PRIEMONĖS

Po kėdę kiekvienam dalyviui; žemiau pateikiamoje iliustracijoje mes kaip pavyzdį imame 6 kėdes vidiniame rate, tačiau jame reikia sustatyti tiek kėdžių, kiek jūsų pasirinktame metode yra vaidmenų (pvz., vadovaujantis šio leidinio pasirinkto naudoti kartu metodo aprašu) arba kiek reikalauja jūsų svarstoma tema.

EIGA

1. Kiekvieno **vaidmens** atstovai sėdi grupė už vienos iš vidinio rato kėdžių.
2. Vienas atstovas iš kiekvienos **vaidmens** grupės atsisėda į vidinį ratą; tik vidiniame rate sėdintys žmonės gali kalbėti.
3. Fasilitatorius pakviečia kiekvieno **vaidmens** atstovą išdėstyti savo argumentus.
4. Kai visi vaidmenys pasisako, kiti atstovai iš tų pačių vaidmenų grupelių gali užimti kėdę vidiniame rate, pakeisdami ankstesnį savo grupės kalbėtoją; tada prasideda debatai.
5. Po 30 minučių fasilitatorius stabdo debatus.
6. Visa grupė perstato kėdes ir susėda į vieną didelį ratą.

PASIRINKTINAI (jei reikalingas balsavimas)

7. Ant vienos salės sienos fasilitatorius pakabina lapą su nupieštu simboliu ☑, o ant kitos - ☒

8. Visa grupė pakviečiama balsuoti ir pritarti arba nepritarti pasirinktam teiginiui, pavyzdžiui: „**Ši bendruomenė pritaria naujo aplinkkelio tiesimui.**“

APTARIMAS (20 MIN.)

Susirinkimo savivaldybėje formatas gali sukelti gan daug aistrų, dėl to svarbu sukurti dalyviams galimybę išeiti iš savo vaidmens ir aptarti įvykusius procesus. Komentarai turėtų būti užrašomi ant lipnių lapelių ir pakabinami specialiai tam skirtoje erdvėje, pavadintoje „**Skelbimų lenta**“, ant vienos iš sienų; po renginio ją nufotografuokite ir išsiųskite dalyviams.

VERTINIMAS (10 MIN.)

Lygiai taip pat svarbu suteikti dalyviams erdvės įvertinti šio metodo panaudojimo naudingumą ir efektyvumą. Jie turėtų turėti galimybę pasisakyti, kaip jautėsi gavę vaidmenį, diskusijų metu ir kaip patys vertina savo dalyvavimą procese.

PRITAIKYMAS

Pakvieskite dalyvius siūlyti, kaip galima pakeisti šį metodą, taip pat kaip ir kur „**SUSIRINKIMO SAVIVALDYBĖJE**“ formatas gali būti panaudojamas; užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

2 METODAS: SPRENDIMAI, SPRENDIMAI

TIKSLAS

Tai sprendimų priėmimo metodas, kuriame naudojamos viena su kita besikertančios idėjos. Dalyviams gali tekti priimti nepažįstamus vaidmenis ir spręsti klausimus ar idėjas, kurie gali kirstis su jų asmeninėmis vertybėmis; visi sprendimai turi pasekmes, bet ne visi iš jų suteiks dalyviams laimės.

TRUKMĖ

75 minutės.

PRIEMONĖS

A. Iš anksto parenkite **vaidmenų kortas** su šiais teiginiais:

1. **VIETOS SAVIVALDYBĖS ATSTOVAS:** „Sumažėjęs automobilių eismo srautas reiškia, kad šis mikrorajonas bus saugesnis.“
2. **VIETINIS VERSLININKAS:** „Sumažėjęs automobilių eismo srautas reiškia, kad mažiau pirkėjų ateis į mano tortų parduotuvę, ir aš patirsiu nuostolių.“
3. **VIETINIS GYVENTOJAS:** „Sumažėjus automobilių srautui, čia bus tylu ir gera.“
4. **PER MIKRORAJONĄ Į DARBĄ VAŽINĖJANTIS ASMUO:** „Nutiesus naująjį kelią, mano kelionė į darbą gerokai sutrumpės.“
5. **VIETOS ŽEMĖS SAVININKAS:** „Savivaldybė man kompensuos, nupirkdama mano žemę.“
6. **VIETOS POLITIKAS:** „Ši seniai reikalinga investicija suteiks naudos visai bendruomenei.“

B. Taip pat reikėtų parengti šias **pasekmių kortas**:

1. Naujasis kelias bus labai brangus, už jį sumokėti teks vietiniams mokesčių mokėtojams.
2. Verslo susilpnėjimas gali reikšti darbo vietų sumažėjimą (ne tik tortų parduotuvėje).
3. Didesniu greičiu važiuojantys automobiliai naudoja daugiau kuro, o tai žalinga aplinkai.
4. Žemės savininkas praturtėja.

5. Kelias bus tiesiamas per mišką ir pakenks laukinei augalijai bei gyvūnijai.
6. Sumažėjus eismui, turėtų sumažėti ir avarijų.
7. Kelio tiesimas sukurs naujas darbo vietas.
8. Vėliau šiais metais vyks vietos savivaldos rinkimai.
9. Naujų kelių tiesimas paprastai nulemia tolimesnę vietovės plėtrą.
10. Kelio tiesimas gali pritraukti protestuotojus, pasisakančius prieš jo tiesimą ir prieš galimą žalą gamtai.
11. Tolimesnė plėtra reiškia naujus darbus.
12. Žemės pardavimai ir didesnis darbų skaičius reiškia daugiau surinktų mokesčių.

EIGA

1. Padalinkite grupę į 6 mažesnes grupėles ir duokite kiekvienai grupei išsitraukti po **vaidmens kortą**.
2. Visus dalyvius informuokite, kad: „**Savivaldybė siūlo tiesti naują kelią aplink miestą.**“
3. Iš savo **vaidmens** perspektyvos grupelės turi: **a)** pasiruošti argumentų, kuriais paremtų savo poziciją; **b)** numatyti bent tris galinčius kilti jų pozicijai prieštaraujančius argumentus ir pasirengti juos atremti (20 minučių).
4. Po 20 minučių fasilitatorius pakviečia kiekvieną grupelę ištraukti po 2 **pasekmių kortas**; dalyviai gauna dar 5 minutes, kad pasitartų ir pakoreguotų savo argumentus, jei reikia (5 minutės).

APTARIMAS (30 MIN.)

Visi dalyviai susirenka į bendrą grupę ir sustato kėdes **susirinkimui savivaldybėje** (žr. „1 METODAS: SUSIRINKIMAS SAVIVALDYBĖJE“):

1. Kiekvieno **vaidmens** atstovai susėda grupę už vienos rato kėdės.
2. Vienas žmogus iš kiekvieno **vaidmens** atsisėda į vidinį ratą; tik sėdintieji šiame rate turi teisę kalbėti.
3. Fasilitatorius pakviečia kiekvieno **vaidmens** atstovus išdėstyti savo argumentus.
4. Kai visi **vaidmenys** pasisako, kiti dalyviai iš tų pačių grupių gali pasisiūlyti užimti jų vietą vidiniame rate; prasideda debatai (20 minučių).

5. Po 20 minučių fasilitatorius stabdo debatus.
6. Visa grupė perstato kėdes ir susėda į vieną bendrą ratą.
7. Ant vienos salės sienos fasilitatorius pakabina lapą su nupieštu simboliu ☑, o ant kitos - ☒
8. Visa grupė pakviečiama balsuoti ir pritari arba nepritari šiam teiginiui: „**Ši bendruomenė pritaria naujo aplinkkelio tiesimui.**“

VERTINIMAS (20 MIN.)

Fasilitatorius pakviečia grupę pasidalinti savo patirtimis. Klausimai gali būti tokie kaip:

1. „Kiek lengva buvo prisiimti paskirtą vaidmenį?“
2. „Kaip jūsų grupelė apsisprendė, kokius argumentus pasirinkti?“
3. „Kokius jausmus jums sukelia balsavimo rezultatai?“
4. „Kas jus įtikino balsuoti taip, kaip balsavote?“
5. „Ar jaučiate, kad jūsų nuomonė yra svarbi?“
6. „Ką manote apie šį metodą?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

3 METODAS: BENDRADARBIAVIMO KVADRATAI

TIKSLAS

Šis metodas skirtas paskatinti veikti bendradarbiaujant.

Mes šį metodą atsimename iš vienu globaliojo švietimo mokymų, vykusių prieš porą dešimtmečių (nors tada šis metodas buvo vadinamas kažkaip kitaip), bet vienas iš mūsų teigia miglotai prisimenantis kažką panašaus dar iš tų laikų, kai dalyvavo skautų veiklose praėjusio amžiaus septintame dešimtmetyje!

TRUKMĖ

60 – 70 minučių.

PRIEMONĖS

Kvadratai, kurie pateikiami šio metodo aprašymo paskutiniame puslapyje; atkreipkite dėmesį, kad juos reikia iškirpti labai atidžiai. Jei manote, kad šį metodą naudosite nuolat, galbūt verta apsvarstyti, ar nereikėtų šių kvadratų pasigaminti iš tvirtesnės medžiagos nei plonas kartonas. Kvadratų komplektų reikės pasirengti tiek, kad padalinus visus jūsų renginio dalyvius į grupes po 5, kiekviena grupelė turėtų pilną kvadratų komplektą.

Vokai (po vieną kiekvienam dalyviui).

Stebėtojo lapas.

EIGA

1. Šiam metodui reikia pasiruošti iš anksto: sukarpykite 5 kvadratus pagal nubrėžtas linijas, sumaišykite gautas detales ir išdalinkite jas į 5 vokus (ne į kiekvieną voką turi patekti po 3 detales, jūs galite keisti šį skaičių). Pasižymėkite rinkinius skaičiais, kad nesumaišytumėte tarpusavyje.

2. Padalinkite dalyvius į grupes po 5, plus, priklausomai nuo bendro dalyvių skaičiaus, kiekvienai grupei paskirkite po 1 ar daugiau stebėtojų.

3. Kiekvienai grupei duokite vieną vokų rinkinį, kad dalyviai po vieną pasidalintų juos tarpusavyje.

4. Fasilitatorius paaiškina taisykles:

- Užduotis – kiekvienai grupei sudėlioti 5 vienodo dydžio kvadratus, po vieną

- kiekvienam grupelės nariui;
- Negalima kalbėtis ar padėti vienas kitam;
  - Dalyviai negali imti detalių, bet gali jas atiduoti;
  - Užduotis baigiama, kai kiekvienas grupės narys užbaigia kvadratą.
- (20 minučių)

5. Prieš grupelėms pradėdant, fasilitatorius kiekvienam stebėtojui duoda po „Stebėtojo lapą“:

- ✓ Atkreipkite dėmesį į grupelės narių elgesį (rankos / akys / gestai / judesiai).
- ✓ Pasižymėkite bet kokius komentarus apie parodytas emocijas (pyktis / nusivylimas).
- ✓ Kiek užtruko, kol prasidėjo bent koks bendradarbiavimas?
- ✓ Kaip bendradarbiavimas buvo pradėtas (vienas ar daugiau žmonių / gestai)?
- ✓ Ar kas nors slepia savo detales?
- ✓ Ar kas nors užbaigia dėlionę ir atsitraukia?
- ✓ Ar kas nors trukdo kitiems užbaigti (užbaigdami savo kvadratą, bet nepripažindami, kad detalės galėtų būti padalintos kitaip, kad visi grupės nariai galėtų užbaigti dėlionę – tai visiškai įmanoma)?

6. Po 20 minučių fasilitatorius pakviečia stebėtojus pasidalinti teigiamomis išvargomis su stebėtomis grupėmis (10 minučių).

APTARIMAS (20 MIN.)

1. Po 6 žingsnio vyksta aptarimas bendroje grupėje su visais dalyviais. Pasistenkite išklausti dalyvių komentarų apie grupelės narių elgesį (pozityvų ir negatyvų).
2. Paklauskite, kokį vaidmenį vaidino neverbalinis bendravimas.
3. Pakvieskite Stebėtojus pakomentuoti.
4. Paklauskite dalyvių, ar jie mano, kad reikalinga papildoma informacija, galbūt iš kitų šaltinių, kad būtų galima pereiti prie **VEIKSMŲ PLANAVIMO**.

VERTINIMAS (10 MIN.)

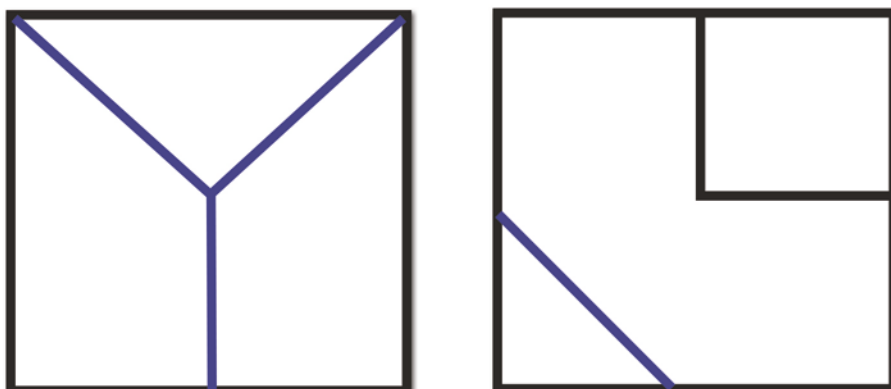
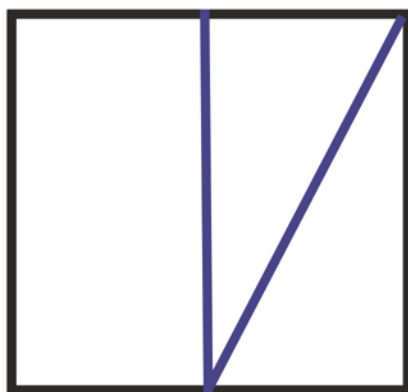
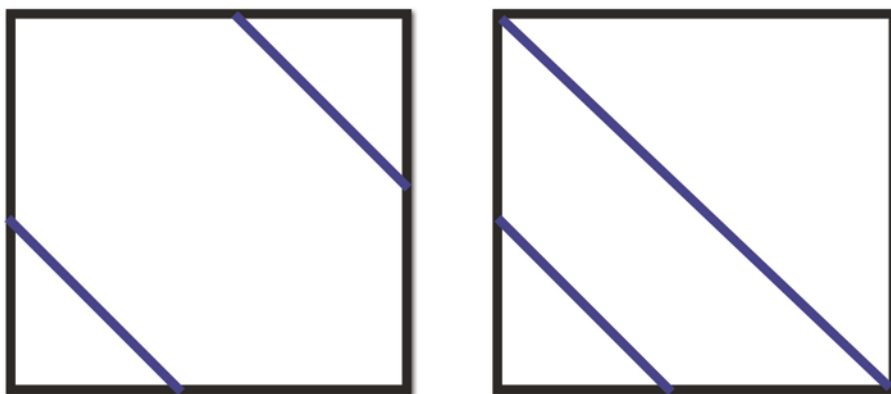
1. Paklauskite, kaip dalyviai jautėsi dalyvaudami „**BENDRADARBIAVIMO KVADRATŲ**“ metode (pavyzdžiui, ar jie jautėsi savanaudiškai, jei pabaigė greitai).
2. „Ar „**BENDRADARBIAVIMO KVADRATAI**“ yra efektyvus metodas ir ar jis atitinka tą paskirtį, kuria buvo panaudotas?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

BENDRADARBIAVIMO KVADRATAI

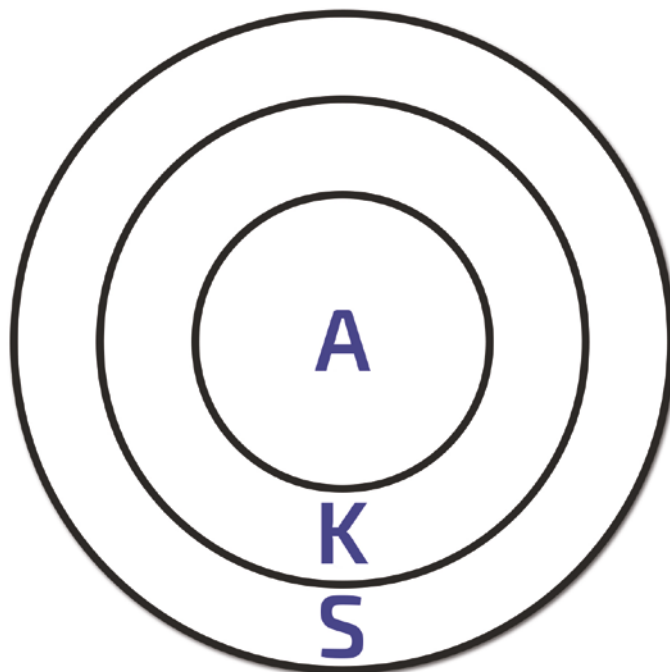
4 METODAS: A.K.S. MODELIS

Už įkvėpimą sukurti šį metodą esame skolingi Margaret Ledwith ir Jane Springett; jų knyga „Dalyvavimo praktika: Bendruomeninis veiksmas“ buvo naudojamas kuriant Neilo Thompsono A.K.S. (angl. *PCS – Personal, Cultural, Structural*) modelį ir tyrinėjo „dalyvavimą kaip socialinį teisingumą“ (2010: 26-27).

TIKSLAS

Kadangi dalyvavimas iš esmės susijęs su prieiga prie galios, svarbu aiškiai žinoti tikslą, dėl ko siekiama dalyvavimo, apibrėžti kontekstą ir nustatyti galimus barjerus sėkmei. Kadangi pasaulis yra nelygiavertė vieta, Thompsono A.K.S. modelis gali būti naudojamas kaip įrankis, kurį naudojant analizuojamas mūsų veikimo kontekstas. Pats modelis tiesiogiai nėra apie dalyvavimą, tai greičiau būdas išryškinti diskriminaciją, pripažinti antirepresines praktikas ir efektyviai užginčyti, mesti nusistovėjusiai tvarkai iššūkius, kurie kuria įtraukų ir pagarbų alternatyvų naratyvą. **ISPĖJIMAS:** tai labai emociškai intensyvus procesas, kurio nereikėtų naudoti pirmąją mokymų dieną ar kaip visiškai atskiro užsiėmimo.

Modelis įgalina dalyvius patyrinėti save, savo bendruomenes ir platesnę visuomenę trimis lygmenimis – A (asmeniniu), K (kultūriniu) ir S (struktūriniu) – ir įtraukia dalyvius į diskriminacijos ir antirepresinių praktikų nustatymą, įvardijimą ir užginčijimą:

© Neil Thompson, atgaminta
Palgrave Macmillan leidimu.

Asmeninis (A) lygmuo

Asmeninio lygmens paskirtis –dėmesį atkreipti pirmiausia į tuos požiūrius, kuriuos mes kiekvienas turime savo ir kitų atžvilgiu. Pavyzdžiui, jei dirbate su jaunų žmonių grupe, galite jų klausti: „Ką jūs manote apie politikus?“ Labai panašiai, jei dirbate su vietos bendruomene, galite klausti: „Ką jūs manote apie jaunus žmones?“

Pradėdami nuo **asmeninio** požiūrio leidžiame dalyviams atpažinti save ir savo požiūrius ir pradėti suprasti, kaip šios nuomonės yra palaikomos kultūriniame ir struktūriniame kontekste: išsakymas ir aptarimas su kitais įgalina dalyvius palyginti savo požiūrius su kitų žmonių požiūriais – o ši dalis gali būti nelengva. Be to, asmeninė fazė gali daug ką atskleisti apie pačius dalyvius, dėl to ji turėtų būti vykdoma jautriai. Kadangi dalyvavimą skatinantis projektas neabejotinai įtrauks ir kitus asmenis bei jų grupes, gali būti naudinga paskatinti projekto grupę nusakyti visas kitas galimas suinteresuotas šalis (tiek bendraminčius, tiek prieštaraujančiuosius) ir ištyrinėti dalyvių **asmenines** pozicijas bei patirtis jų atžvilgiu.

Kultūrinis (K) lygmuo

Panaudojant tai, kas buvo pradėta **asmeniniame lygmenyje**, tolimesnė fazė, **kultūrinis lygmuo**, skatina dalyvius tyrinėti tas kultūrinės, mentaliteto įtakas, kurios gali daryti poveikį efektyviam dalyvavimui. Iš pradžių dalyviai turėtų nusakyti, iš kokių elementų jų situacijoje susideda „kultūros“ sąvoka. Tokių elementų pavyzdžiai galėtų būti lytis, amžius, spalva, rasė, neįgalumas, lytinė orientacija, socialinis ar ekonominis statusas, gyvenimo būdas, religija ar pažiūros. Šis sąrašas nėra baigtinis, ir dalyviai turėtų nusakyti daugiau bruožų. Šie kultūriniai konstruktai turėtų būti tyrinėjami gerbiant įvairovę ir skirtingas kultūras bei jų vertybes; turėtų būti nustatytos bet kokios galimos grėsmės lygybei.

Surinktos idėjos gali būti naudojamos sudarant **VEIKSMŲ PLANUS**, skirtus įveikti nelygybę ir užtikrinti, kad visi dalyvaujantieji projekte jaustųsi vertinami ir orūs ir kad visi vieni su kitais elgtųsi pagarbiai. Kai kurios kultūrinės vertybės gali kelti sunkumų daliai dalyvių, tokiomis aplinkybėmis svarbu siekti konsensuso ten, kur jis įmanomas: pavyzdžiui, turėtų būti aptariami įsivaizdavimai apie tai, kas yra teisinga ar neteisinga, gera ar bloga, kadangi tai vertybiniai sprendimai, kurie yra iš kažkur atėję. Jie nurodo bendrus matymo ir veikimo būdus. Jei nebūna kvestionuojami, šie veikimo būdai tampa norma, taigi – priimami ir priimtini.

Struktūrinis (S) lygmuo

Struktūrinis lygmuo leidžia dalyviams pernelyg neapsisunkinant tyrinėti savo visuomenės ir pamatyti, kur jose yra skilimai, kaip juos stiprina **kultūrinių** normų įsitvirtinimas ir remia **asmeniniai** įsitikinimai. Yra nesunkiai nustatomų taikinių – pavyzdžiui, kai kurios žiniasklaidos priemonės, tam tikros politinės organizacijos, galingi komerciniai interesai, viešąsias paslaugas teikiančios institucijos ir valdžios įstaigos. Juos įvardiję, dalyviai gali analizuoti, kaip ir kodėl jie veikia ir palaiko šiuos skilimus. Tada grupė gali kurti strategijas, kuriomis pradedama keisti galios ir išteklių pasiskirstymą. Bet turėkite omenyje, kad šiame lygmenyje veikia ir politikų interesų

dinamika; visuomenės ir politikų galia susijungia, tokiu būdu išdidindami galios agentų įtaką ir įtakos sferas.

Thompsonas tikslingai naudoja koncentrinis ratus santykiui tarp lygmenų pavaizduoti: **asmeninis lygmuo (A)**, apimantis asmeninius jausmus, santykius su kitais žmonėmis, požiūrius ir savęs supratimą, yra įterptas į **kultūrinį lygmenį (K)**, kadangi mus supa normos, taisyklės, kitų žmonių požiūriai ir tarpasmeninės sąveikos, prie kurių dalies plėtojimo mes prisidedame, o kai kurių kitų stengiamės išvengti. Panašiu būdu A ir K įeina į **struktūrinį lygmenį (S)**, kadangi mes visi esame platesnės visuomenės dalis, susiję skirtingo stiprumo saitais, mums taikomos taisyklės ir susitarimai, ir dažnai kelia iššūkį tie, kurie turi galios ir mus kontroliuoja.

Nors ir įeina vienas į kitą, šie trys elementai visgi yra atskiri, jie susiję tarpusavyje, vienas kitam daro įtaką, bet jie pakankamai galingi ir kiekvienas atskirai. Kaip individai, mes galime daryti didžiausią įtaką **asmeniniame lygmenyje**, o galimas poveikis mažėja, kai bandome veikti **K** ir **S** lygmenimis – dažnai geriausias sprendimas yra jungtis į grupes, bendradarbiauti ir panaudoti vienas kitą papildančius mūsų įgūdžius, kad pasiektume pokyčius.

TRUKMĖ

Šis metodas yra labai įtemptas, kadangi dalyviai gali įsitraukti labai emociškai; dėl šios priežasties mes rekomenduojame, kad šiam metodui būtų skiriama visa mokymo kursų diena (apytiksliai 5 valandos). Svarbu suplanuoti tokią dienos struktūrą, kad liktų pakankamai daug laiko dienos pabaigoje dalyviams efektyviai įvertinti savo įsitraukimą.

PRIEMONĖS

Popieriaus konferencinei lentai lapas su trimis koncentriniais ratais AKS, kaip nubraižyta aukščiau;

Popieriaus konferencinei lentai lapai;

Žymekliai konferencinei lentai;

Lipnūs lapeliai;

A4 formato popieriaus lapai.

EIGA

1. Padalinkite grupę į mažesnes grupėles po 4 – 5 dalyvius, duokite kiekvienai grupei 3 lapus popieriaus konferencinei lentai ir paprašykite juos pažymėti raide „A“.

2. Fasilitatorius pakviečia visus dalyvius pasiimti po 3 lipnius lapelius ir individualiai pamąstyti apie klausimą „Ką aš manau apie politikus?“, o pagrindinius reikšminius žodžius užrašyti ant lipnių lapelių (3 minutės).

3. Grupelėse kiekvienas narys iš eilės priklijuoja savo lipnius lapelius ant „A“ lapo, paaiškindamas, ką užrašė. Ant lapo užrašoma „**Politikai**“, jis kabinamas ant sienos (apie 12 minučių).

4. Pakartojamas 2 žingsnis, bet šįkart fasilitatorius klausia, „Ką aš manau apie valstybės tarnautojus?“
5. Pakartojamas 3 žingsnis, klijuojant lapelius ant kito „**A**“ lapo, ant kurio užrašoma „**Valstybės tarnautojai**“.
6. Pakartojamas 2 žingsnis, bet šįkart fasilitatorius klausia, „Ką aš manau apie jaunus žmones?“
7. Pakartojamas 3 žingsnis, klijuojant lapelius ant kito „**A**“ lapo, ant kurio užrašoma „**Jauni žmonės**“.
8. Fasilitatorius pakviečia visą grupę įvardinti kitas kategorijas, kurių pavyzdžiai galėtų būti tokie: vietos gyventojai, verslininkai, policija, NVO darbuotojai. Šis sąrašas priklausys nuo galimų organizacijų partnerių, kurias galima įtraukti į projektą. Grupė balsuoja, ir dvi daugiausiai balsų surinkusios kategorijos sudaro dar du raundus, kai pakartojami 2 ir 3 žingsniai.
9. Iki šios dalies jau turėtumėte turėti visą sieną, kuri parodo grupės narių **asmeninį lygmenį**.
10. Fasilitatorius pakviečia grupes pavaikščioti po salę ir perskaityti tai, kas įvardinta (10 minučių).
11. Fasilitatorius pakviečia visus susėsti atgal į bendrą ratą ir paskatina diskusiją (20 minučių).
12. Dalyviai grįžta į savo mažas grupes ir yra paprašomi ant naujo konferencinio popieriaus lapo užrašyti raidę „**K**“. Fasilitatorius paaiškina, kad grupelės turėtų sudaryti rinkinį žodžių, apibrėžiančių „kultūros“ kaip mentaliteto sąvoką (kai kurie pavyzdžiai įvardinti prie **kultūrinio lygmens** aprašymo aukščiau) (15 minučių).
13. Grupelių paprašoma apibraukti tuos žodžius ar frazes, kurie gali reikšti atskirties didinimą, diskriminaciją, ir kurie kai kurių bendruomenės narių gali būti priimti kaip engiantys (10 minučių).
14. Grupelės perkelia kiekvieną šių žodžių ar frazių ant atskiro A4 formato lapo. Kiekvienas grupelės narys panaudoja po 3 lipnius lapelius, kad užrašytų veiksmus, kurie galėtų padėti kovoti su problema, užrašyta ant kiekvieno lapo (15 minučių).
15. Fasilitatorius surenka visus atgal į bendrą ratą ir pakviečia kiekvieną grupelę iš eilės pakabinti savo **kultūrinio lygmens** lapą ant sienos, kartu su A4 formato lapais ir lipniais lapeliais, ir pristatyti savo darbo rezultatus kitiems. Po kiekvieno pristatymo skirkite apie 5 minutes diskusijai (maždaug 45 minutės).
16. Fasilitatorius užbaigia šią dalį pakviesdamas dalyvius išsakyti likusias mintis, komentarus (10 minučių).

17. Fasilitatorius pristato **struktūrinio lygmens** dalį.

18. Fasilitatorius pažymi vieną konferencinės lentos lapą raide „S“. Dirbdami bendroje grupėje, dalyviai turi įvardinti tuos visuomenės elementus, kurie turi įtakos, galios, prieina prie resursų ir juos kontroliuoja (pavyzdžiui, žiniasklaida, politikai, organizuotos religijos, kiti). Paskatinkite pateikti pavyzdžių, kaip ta galia, įtaka ir resursų kontrolė atrodo (20 minučių – tikrai kils diskusijų!).

19. Ant atskiro konferencinės lentos popieriaus lapo fasilitatorius užrašo „veiksmi“ ir pakviečia dalyvius teikti siūlymus, kaip skilimai visuomenėje, resursų kontrolė ir priėjimo prie tikro dalyvavimo trukdžiai gali būti sėkmingai išjudinami. Grupė turėtų priimti atsakomybę užtikrinti, kad kiekvienas dalyvis galėtų pasisakyti, ir užkirsti kelią bet kurio vieno asmens dominavimui – fasilitatorius įsiterpia tik tada, jei tai neįvyksta (20 minučių).

APTARIMAS (30 MIN.)

1. „Kokius tris dalykus supratote ar išmokote?“ (atsakymus rašykite ant lipnių lapelių ir kabinkite ant sienos).

2. „Kokius tris dalykus pažadate nuveikti po šio užsiėmimo?“ (rašykite ant lipnių lapelių ir kabinkite kitoje vietoje ant sienos).

3. Leiskite grupei pavaikščioti ir apžiūrėti sukabintus užrašus (10 minučių).

4. Aptarimas visai grupei susėdus ratu: aptarkite įspūdžius, kilusius perskaičius tai, kas sukabinta ant sienų (20 minučių).

VERTINIMAS (30 MIN.)

Fasilitatorius pakviečia grupės narius pasidalinti išgyvenimais. Galimi klausimų pavyzdžiai:

1. „Kaip tu jautiesi?“ (Paskatinkite kalbėti visus, jei jie nori; gali būti, kad kai kuriems dalyviams metodas sukėlė daug emocijų – būkite tam pasirengę).

2. „Ar jaučiate, kad dabar geriau save pažįstate?“

3. „Ar manote, kad dabar geriau pažįstate visuomenę?“

4. Labai svarbu dieną užbaigti pozityviai. Apsvarstykite galimybę po šio metodo pritaikyti trumpą linksną metodą (angl. *energiser*), kad visus išlydėtumėte iš užsiėmimo gerai besijaučiančius.

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

Pavyzdžiui, metodas galėtų būti naudojamas kaip vienas iš elementų išsamesniame kurse, kuriuo siekiama tyrinėti diskriminacijos ir antirepresinių veikimo būdų problemas (šiuo kontekste šį metodą naudoti gan įprasta).

ŠALTINIAI

Ledwith, M. and Springett, J. (2010) *Participatory Practice: Community-based Action*, Bristol: Policy Press.

Thompson, N. (2006) *Anti-discriminatory Practice (4th edn)*, London: Palgrave Macmillan.

5 METODAS: IDĖJŲ ŽEMĖLAPIS

TIKSLAS

Tai minčių rikiavimo užsiėmimas, kuris natūraliai siejasi su įprastais „SMEGENŲ ŠTURMO“ ar kitais panašiais idėjų generavimo metodais ir gali eiti po jų.

TRUKMĖ

60 minučių

PRIEMONĖS

Popierius konferencinei lentai;
Žymekliai konferencinei lentai;
Lipnūs lapeliai (įvairių spalvų);
Ant spalvotų A4 formato lapų išspausdinti užrašai: „1 PROJEKTAS“, „2 PROJEKTAS“ ir t.t., taip pat užrašas „VEIKSMŲ PLANAI“. Pakabinkite juos ant sienos;
Paruoštas popieriaus konferencinei lentai lapas su užrašu „STOVĖJIMO AIKŠTELĖ“.

EIGA

1. Šiuo atveju mes įsivaizduosime, kad grupė naudojo „Smegenų šturmo“ sesiją ir kūrė naujų projektų idėjas. Pakvieskite grupę (jei ji to dar nėra padariusi) sureitinguoti idėjas, naudojant, pvz., „**BALSAVIMO TĄSKAIS**“ metodą (10 minučių, jei reikalinga atlikti reitingavimą).
2. Pradėdami nuo 1 temos, sukurkite klausimą ir užrašykite jį ant popieriaus konferencinei lentai lapo. Pavyzdžiui, jei naujasis projektas yra sukurti jaunimo reikalų tarybą, tada klausimas būtų: „Ką reikėtų padaryti, kad sukurtume jaunimo reikalų tarybą?“ Pakvieskite ką nors iš dalyvių nupiešti paveikslėlį, iliustruojantį iškeltą klausimą.
3. Pakvieskite kiekvieną dalyvį tyliai apsvarstyti klausimą ir užrašyti kylančias mintis ant lipnių lapelių (10 minučių).
4. Prie užrašo „1 PROJEKTAS“ ant sienos fasilitatorius be jokios konkrečios tvarkos sukabina visus lipnius lapelius su idėjomis.
5. Tada dalyviai atsistoja ir perskaito užrašus, pradeda juos grupuoti į tematinius klasterius (15 minučių).
6. Fasilitatorius pakabina popieriaus lapą su užrašu „STOVĖJIMO AIKŠTELĖ“ ir visus lipnius lapelius, kurie tarsis iš karto neprisiskiria jokiam klasteriui, gali laikinai „pastatyti“ ten. Jei ant kokių nors lipnių lapelių idėjos kartojasi, juos reikia suklijuoti šalia, kadangi tai rodo panašų mąstymą.
7. Kai dalyviai pabaigs klasterizavimą ar baigsis laikas, pakvieskite grupę pasiūlyti atskiriems klasteriams pavadinimus, susitarkite dėl jų ir užrašykite ant kitos spalvos lipnių lapelių (būtų gerai – ant didesnių) ir priklijuokite ant sienos (10 minučių).
8. Paprašykite dalyvių tyloje pamąstyti, kaip idėjos išsidėstė į klasterius (5 minutės).
9. Pakvieskite dalyvius keisti idėjų išdėstymą ar pasiūlyti naujų sujungimų tarp klasterių (arba pavadinimų naujiems susidariusiems klasteriams). Paprašykite apsvarstyti idėjas, esančias „STOVĖJIMO AIKŠTELĖJE“, ir pateikti siūlymų, ką su jomis daryti (5 minutės).
10. Dalyvių grupę padalinkite į mažesnes grupėles po 4 – 5 ir priskirkite šioms grupelėms po vieną ar daugiau klasterių.
11. Kiekviena grupelė dabar kuria **VEIKSMŲ PLANĄ**, remdamasi gautu klasteriu(-iais); planas turėtų būti rašomas ant popieriaus konferencinei lentai lapo.

KLASTERIO PAVADINIMAS				
UŽDUOTIS / IDĖJA	ATSAKINGAS ASMUO	REIKALINGI IŠTEKLIAI	DATA, IKI KADA TURI BŪTI ATLIKTA	KITA
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
pridėkite daugiau eilučių, jei reikia				

Šiai daliai gali prireikti 20 minučių.

12. Grupės iškabina savo **VEIKSMŲ PLANUS** ant sienos, visi susipažįsta su visų pateiktais planais (10 minučių).

13. Pakvieskite dalyvius pasiūlyti, kokia tvarka planai turėtų būti išrikiuoti. Jei tarp planų susidaro tarpų, pakvieskite visą grupę siūlyti, kaip tai išspręsti (10 minučių).

APTARIMAS

1. Pakvieskite grupę paskirti po konkretų asmenį, kuris prisiims atsakomybę už kiekvieną iš **VEIKSMŲ PLANŲ**, o kas prisiims atsakomybę už bendrą visų planų vykdymo koordinavimą (5 minutės).

2. Pakvieskite dalyvius išsakyti baigiamuosius komentarus (5 minutės).

ĮVERTINIMAS

Fasilitatorius pakviečia grupę pasidalinti savo išgyvenimais dalyvaujant šiame metode (10 minučių).

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

6 METODAS: POJŪČIAI

TIKSLAS

Tai refleksijos užsiėmimas, kuris skatina susitelkti į individualius požiūrius.

TRUKMĖ

75 minutės.

PRIEMONĖS

Jokių.

EIGA

1. Fasilitatorius pakviečia visus dalyvius atsistoti į dvi eiles vieniems priešais kitus. Jis paskiria pirmą žmogų iš dešinėje esančios eilės ir paskutinį žmogų iš kairėje esančios eilės į porą. Ši atsisėda kartu. Taip tęsiama, kol visi dalyviai susėda į poras. Jei vienas dalyvis lieka be poros, kuri nors iš porų gali jį pakviesti prisijungti ir suformuoti trijulę.

2. Poros turi sugalvoti, kur jie galėtų ateinančias 15 minučių stovėti ar sėdėti kartu. Šios 15 minučių turės būti praleistos tylint, dalyviai turėtų šį laiką skirti susifokusavimui į savo jutiminę patirtį (15 minučių).

3. Praėjus 15 minučių tylos, porose dalyviai vienas kitam pasipasakoja apie savo patirtis: ką jie matė, jautė, girdėjo, mąstė, užuodė (15 minučių).

4. Visa grupė sugrįžta į salę. Fasilitatorius pakviečia norinčius pasidalinti, kokias įžvalgas jie padarė šio metodo metu – kiti dalyviai tuo metu nekomentuoja, tai aktyvaus klausymo užduotis (1 – 2 minutės vienam žmogui).

5. Jei reikia, fasilitatorius gali pridėti keletą pastebėjimų ar minčių apie svarbą būti kantriems, tyloje, ramybėje.

APTARIMAS

1. „Kaip jūs nusprendėte, kur eiti ir ką daryti?“

2. „Kiek paprasta buvo atlikti šią užduotį?“

3. „Ar tai, kaip jūsų partneris apibūdino savo patirtį, papildė ir jūsų įspūdžius apie šią patirtį?“

VERTINIMAS

„Ką iš šios užduoties pasiimate?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

7 METODAS: MANO TAISYKLĖS

TIKSLAS

Šis metodas padeda tyrinėti ir geriau suprasti savo ir kitų daromus sprendimus. Jis taip pat suteikia galimybę dalyviams praktikuoti derėjimosi įgūdžius.

TRUKMĖ

80 minučių.

PRIEMONĖS

Popierius konferencinei lentai;
Žymekliai konferencinei lentai;
A4 formato spalvotas popierius.

EIGA

1. Fasilitatorius pakviečia visus dalyvius tyliai pamąstyti, kokius tris naujus įstatymus jie priimtų, jei būtų pasaulio valdovai. Jie turėtų sunumeruoti idėjas prioriteto tvarka nuo 1 iki 3 (10 minučių).
2. Padalinkite dalyvius į mažesnes grupes po 4 – 5 žmones.
3. Grupelėse kiekvienas dalyvis pristato savo pirmąjį įstatymą ir pagrindžia, kodėl jis turėtų būti priimtas (10 minučių).
4. Grupelių paprašoma balsuoti ir išrinkti 2 pasiūlymus iš visos grupės, jie užrašomi ant atskirų spalvoto popieriaus lapų (10 minučių).
5. Visi dalyviai sugrįžta į bendrą ratą; kiekviena grupelė pristato savo abu pasiūlymus. Fasilitatorius juos pakabina ant sienos, apytikriai 60 cm atstumu vieną nuo kito (10 minučių).
6. Kai pristatomi visi pasiūlymai, fasilitatorius pakviečia dalyvius atsistoti į eilę priešais jiems labiausiai patinkantį naują įstatymą (tai paprasta balsavimo sistema); balsuoti privalo **visi** (2 minutės).

APTARIMAS (APIE 25 – 30 MIN.)

Fasilituokite diskusiją, kurioje aptariami probleminiai klausimai. Pavyzdžiui, tokie kaip:

1. „Kiek lengva buvo kurti naujus įstatymus?“
2. „Kiek lengva buvo įtikinti kitus apleisti savo idėją ir palaikyti jūsiškę?“
3. „Kaip jūs įtikinote kitus?“
4. „Ar naujieji įstatymai yra palankesni kurioms nors visuomenės grupėms ir suteikia jiems privilegijų, tuo tarpu kai jais atimamos teisės iš kitų?“
5. „Kiek lengva buvo priimti sprendimus, kai reikėjo balsuoti?“
6. „Kaip jūs jautėtės, kai buvote priversti balsuoti?“

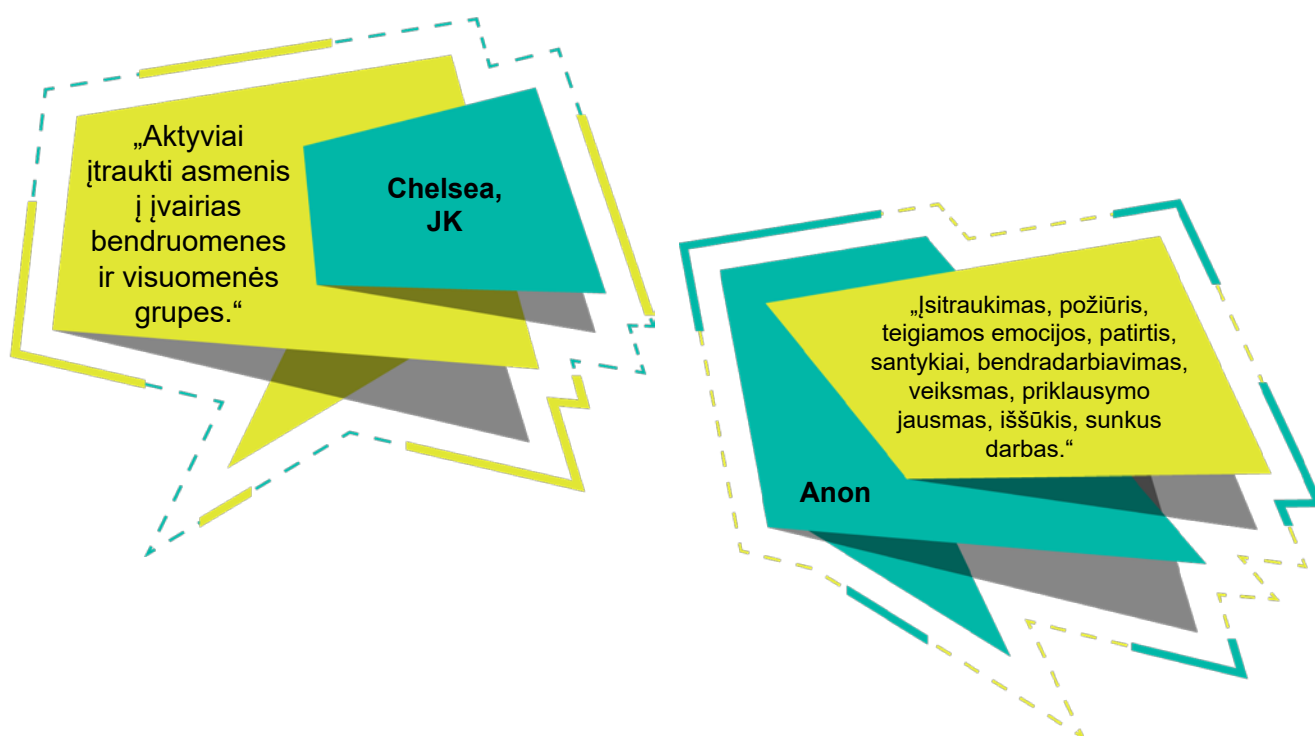
VERTINIMAS (10 MIN.)

Fasilitatorius turėtų kiekvieną dalyvį skatinti įsitraukti į vertinimą.

KLAUSIMAS: „Kokias sąsajas šis metodas gali turėti su jūsų organizacija?“

PRITAIKYMAS

1. Priklausomai nuo grupės, gali būti naudinga šį metodą panaudoti tyrinėjant klausimus, kurie yra svarbūs jiems – ar nacionaliniu, ar savivaldybės lygmeniu.
2. Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

8 METODAS: MANO VIETA

TIKSLAS

Šis metodas įgalina dalyvius apsvarstyti savo aplinką iš savo pačių ir iš kitų žmonių perspektyvos, taip pat užsiėmimo metu dalyviai tam tikrose ribose turi priimti sprendimus.

TRUKMĖ

115 minučių.

PRIEMONĖS

UŽRAŠŲ LAPAS (A4 formato popieriaus lapas su šia lentele) kiekvienam dalyviui:

SAŁYGŲ PAGERINIMAS REIKALINGAS ŠIAI GRUPEI:	SAJUNGININKAI	IŠŠŪKIAI	VEIKSMAI	PASTABOS
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

Popierius konferencinei lentai;
Žymekliai konferencinei lentai;
Maži spalvoti apvalūs lipdukai balsavimui.

EIGA

1. Kiekvienas dalyvis gauna po **UŽRAŠŲ LAPĄ** ir užrašo, kuriai bendruomenės grupei jie norėtų pagerinti sąlygas. Fasilitatorius gali pasiūlyti įvairių grupių – pavyzdžiui, „jaunimas“, „senjorai“, „neįgalieji“, „studentai“, „pabėgėliai“ ar kiti, priklausomai nuo dalyvių ir nuo to, kokie yra paties renginio tikslai. Fasilitatorius gali išvardinti išsąrašą grupių, kad sukeltų daugiau empatijos kitiems, arba kad nupieštų išsamesnį bendruomenės paveikslą.

2. Dalyviai individualiai įvardija, kokie 5 patobulinimai reikalingi jų bendruomenėje, nurodo asmenis ir / ar organizacijas, kurios galėtų tapti **sajungininkais**, įvardija, kas gali sukelti **iššūkius**, apibrėžia **veiksmų** eigą ir pasižymi bet kokias kitas susijusias **pastabas** (15 minučių).

3. Fasilitatorius dalyvius suskirsto poromis, kad jie galėtų pasidalinti planais (10 minučių).

4. Poros išskiriamos ir sukuriamos 3 ar 4 grupelės, kuriose dalyviai vėl pasidalina planais. Kiekviena grupelė sukuria bendrą reikalingų patobulinimų sąrašą ir užrašo jį ant popieriaus konferencinei lentai lapo. Fasilitatorius skatina dalyvius sujungti savo siūlymus (20 minučių).

5. Visi vėl susėda į bendrą ratą, kiekviena grupė pristato savo sąrašus ir pakabina juos ant sienos (15 minučių).

6. Kiekvienam dalyviui duokite po 10 spalvotų lipdukų ir pakvieskite juos balsuoti už labiausiai norimus patobulinius. Vienai ir tai pačiai idėjai vienas žmogus gali atiduoti ne daugiau nei 4 balsus (10 minučių).

APTARIMAS (25 MIN.)

1. „Ar kuri nors iš idėjų atrodė nepasiekiamo?“
2. „Kas jūsų bendruomenėje turi galią?“
3. „Kaip jūs galėtumėte įsitraukti į pasidalinimą galia?“

VERTINIMAS (20 MIN.)

Fasilitatorius turėtų paskatinti kiekvieną dalyvį prisidėti prie šios dalies. Metodas gali sukelti gan stiprių emocinių reakcijų, fasilitatorius turi būti tam pasirengęs.

Galimų klausimų pavyzdžiai:

1. „Ar jūsų pasirinkimai buvo labiau naudingi jums ir panašioms į jus žmonėms?“ (tai parodo galimybes šališkumui ir privilegijoms).
2. „Kiek lengva buvo įsijausti į kitų poreikius?“
3. „Kaip jautėtės balsavimo metu?“
4. „Kas jus paskatino balsuoti taip, kaip balsavote?“
5. „Ar jūs jaučiate, kad jūsų bendruomenėje jūsų nuomonė yra svarbi?“
6. „Ką manote apie šį metodą?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

9 METODAS: VERTYBINĖ LINIJA

TIKSLAS

Tai paprastas metodas, skirtas tyrinėti asmenines vertybes. Jis gali būti siejamas su kitais metodais, kad padėtų išplėtoti tam tikrą temą. Daugumai dalyvių jis bus pažįstamas, tad pasistenkite būti kūrybingi, kai planuosite, kada ir kaip jį panaudoti.

TRUKMĖ

Gali būti įvairi, priklausomai nuo temos.

PRIEMONĖS

2 spalvoto A4 formato popieriaus lapai su užrašais „**SUTINKU**“ ir „**NESUTINKU**“.

EIGA

1. Fasilitatorius padeda turimus 2 popieriaus lapus priešingose salės pusėse ir paaiškina, kad dalyviai turėtų įsivaizduoti, jog tarp jų yra nupiešta linija.
2. Fasilitatorius perskaito teiginį ir pakviečia dalyvius atsistoti išilgai linijos, tokiu būdu parodant savo poziciją teiginio atžvilgiu. Priklausomai nuo renginio programos, teiginiai galimai jau buvo sutarti tarp organizatorių, tačiau štai keletas galimų pavyzdžių: „Mūsų Vyriausybė turėtų neleisti daugiau pabėgėlių atvykti į mūsų šalį.“ „Ateitis priklauso jauniems žmonėms, dėl to asmenys, kuriems per 65 metus, turėtų netekti balsavimo teisės.“ „Žmonėms, kurie yra transseksualūs, turėtų būti leidžiama naudotis tais viešaisiais tualetais, kuriuos patys pasirenka.“ Gali būti panaudotas bet koks klausimas.
3. Fasilitatorius pakviečia dalyvius paaiškinti, kodėl jie atsistojo tam tikroje vietoje.
4. Kai pasisako visi norintieji, fasilitatorius pakviečia visus, kas norėtų, pakeisti pasirinktą vietą.
5. Pakeitusieji vietą pakviečiami paaiškinti savo motyvus (10 minučių).

APTARIMAS (APIE 25–30 MIN.)

Fasilituokite diskusiją, kurioje aptariamos su metodo metu įgyta patirtimi susijusios problemos. Pavyzdžiui:

1. „Kiek lengva buvo pasirinkti poziciją?“

2. „Ar jums pavyko perkalbėti kitus asmenis pakeisti savo poziciją ir prisijungti prie jūsų?“

3. „Kokius jausmus jums sukėlė temos?“

VERTINIMAS (10 MIN.)

Šioje dalyje pasisakyti turėtų būti skatinamas kiekvienas dalyvis.

KLAUSIMAS: „Kuo šis metodas galėtų būti susijęs su jūsų organizacija?“

PRITAIKYMAS

1. Priklausomai nuo grupės, gali būti prasminga panaudoti šį metodą aptariant klausimus, kurie yra svarbūs ir artimi jų realybei – ar tai būtų nacionalinis, ar vietos savivaldybės lygmuo.

2. Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

10 METODAS: BALSAVIMAS TAŠKAIS

TIKSLAS

Tai paprastas metodas, turintis daugybę pritaikymo būdų. Jis bus žinomas daugumai dalyvių, tad būkite kūrybingi ir kritiškai vertinkite, kaip ir kada jį naudoti.

TRUKMĖ

Priklauso nuo temos, bet paprastai vyksta greitai.

PRIEMONĖS

Lapeliai su apskritais lipdukais. Taip pat galite naudoti žvaigžduotes, trikampus, kvadratėlius ar tiesiog spalvotus žymeklius.

EIGA

1. Pirmiausia turite turėti, už ką balsuoti! Naudodami šiame leidinyje esančius, taip pat kitus pamėgtus metodus idėjų generavimui, dažniausiai jas užfiksuojate ar daugybe lipnių lapelių ant sienos, ar sąrašu ant lentos. Kur rekomendavome naudoti

„**BALSAVIMO TAŠKAIS**“ metodą, mes taip pat nurodėme ir kiek taškų kiekvienas dalyvis gali panaudoti, bet kokių nors besąlyginių taisyklių nėra, tad pritaikykite metodą prie savo tikslo.

2. Kai balsavimas baigiamas ir nustatomi prioritetai, dažnai tai veda prie naujo metodo, diskusijos ar **VEIKSMŲ PLANAVIMO**.

3. Kitas žingsnis priklauso nuo to, kaip naudojate „**BALSAVIMĄ TAŠKAIS**“.

APTARIMAS

Bet koks aptarimas bus susijęs su nagrinėjama tema.

VERTINIMAS

KLAUSIMAS: „Ar „**BALSAVIMAS TAŠKAIS**“ yra efektyvus ir padeda pasiekti norimą tikslą?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siūskite dalyviams.

11 METODAS: GENERATORIUS

TIKSLAS

Šis bendro pobūdžio metodas gali turėti daugybę pritaikymo būdų. Kaip alternatyva įprastam SMEGENŲ ŠTURMUI, metodas padės sukurti daug idėjų būsimam darbui.

TRUKMĖ

50 minučių.

PRIEMONĖS

Įvairūs lipnūs lapeliai: skirtingų spalvų, formų, dydžių – kuo daugiau, tuo geriau;
Iš anksto paruošti ir ant A4 formato lapų užrašyti **klausimai** (sutarti su mokymų organizatoriais prieš renginį);
Žymekliai konferencinei lentai.

EIGA

1. Fasilitatorius pakabina lapą su **klausimu** ant sienos.
2. Dalyviai tylėdami užrašo savo atsakymus į **klausimą** ant lipnių lapelių; vienam atsakymui skiriamas vienas lapelis (10 minučių).
3. Dalyviai pakviečiami priklijuoti savo lapelius ant sienos po klausimu ir trumpai pakomentuoti savo idėją. Apie pristatomas idėjas nediskutuojama (10 minučių).
4. Kai visi sukabina savo lapelius, bet kuris iš dalyvių, jei nori, gali parašyti ir pakabinti papildomų minčių (2 minutės).
5. Šis metodas gali būti kartojamas, jei yra keli tarpusavyje susiję **klausimai**.
6. Prie sukurtų idėjų plėtojimo bus grįžtama vėliau mokymuose, priklausomai nuo tikslo, kuriuo jos buvo sukurtos; gali būti naudojami papildomi metodai, pavyzdžiui, „**IDĖJŲ ŽEMĖLAPIS**“ arba „**BALSAVIMAS TAŠKAIS**“.

APTARIMAS (IKI 20 MIN.)

Bet koks aptarimas bus susijęs su nagrinėjama tema.

VERTINIMAS (5 MIN.)

KLAUSIMAS: „Ar „**GENERATORIUS**“ yra efektyvus ir padeda pasiekti norimą tikslą?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

12 METODAS: KLAUSIMAI, KLAUSIMAI

Įkvėpimas sukurti šį metodą mums atėjo iš pokalbio, kuris įvyko prieš keletą metų viename Reikjaviko bare leidžiant laiką su geru mūsų draugu Larsu Lagergrenu.

TIKSLAS

Šis metodas leidžia dalyviams išsamiai išnagrinėti temą prieš pradėdant ieškoti galimų sprendimų. Jei naudojate šį metodą, rekomenduojama vienos sesijos metu analizuoti tik vieną problemą. Problemos gali būti atsiradusios iš trumpos „**GENERATORIAUS**“ sesijos arba gali būti sutartos dar iki renginio pradžios.

TRUKMĖ

Bent 60 minučių.

PRĖMONĖS

Popieriaus konferencinei lentai lapai;

Lipnūs lapeliai;

Žymekliai konferencinei lentai;

Iš anksto sutarta tema, kuri bus nagrinėjama (kaip sutarta su renginio organizatoriais).

EIGA

1. Fasilitatorius sukabina į vieną liniją popieriaus konferencinei lentai lapus ant sienų gulsčiai (6 dalyviams skiriamas 1 lapas).
2. Viršutiniame kairiame kampe užrašoma problema, pavyzdžiui, „Sprendimų priėmėjai negirdi paslaugų gavėjų balsų“ arba „Kodėl turėtume leisti pinigus jaunimo projektams?“
3. Kiekvienas dalyvis turi 5 lipnius lapelius, sunumeruoja juos nuo 1 iki 5.
4. Fasilitatorius paklausia dalyvių, kodėl šis dalykas yra problema, ir paprašo jų užrašyti pirmas šovusias mintis ant pirmo lipnaus lapelio (2 minutės).
5. Tada fasilitatorius pakviečia dalyvius apsvarstyti, kodėl jie mano, kad ant pirmo lipnaus lapelio užrašyta mintis yra teisinga, ir užrašyti atsakymą ant antro lipnaus lapelio (2 minutės).
6. Dalyviai ir toliau klausinėja „Kodėl?“ ir užpildo trečią, ketvirtą ir penktą lapelius (6 minutės).
7. Jei dalyviai yra itin produktyvūs, gali prireikti procesą pratęsti užpildant dar vieną lapelį, tačiau nereikėtų pildyti daugiau nei 10-ies.

8. Pakvieskite dalyvius paeiliui prie sienos priklijuoti lapelius vieną žemiau kito (lapeliai klijuojami iš eilės, pirmasis lapelis viršuje). Galiausiai turėtumėte turėti visą eilę „kolonų“ (20 minučių).

9. Fasilitatorius gulsčiai pakabina naują popieriaus konferencinei lentai lapą ant sienos.

APTARIMAS (20 MIN.)

1. Fasilituokite dalyvių diskusiją apie pakabintus teiginius ir pabandykite pasiekti konsensuą, kurie penki pastebėjimai, susiję su problema, yra patys reikšmingiausi.

2. Pasiekite susitarimą dėl šių punktų išrikiavimo prioriteto tvarka nuo 1 iki 5, taip siekdami geriausiai iliustruoti bendrą jūsų grupės matomą problemos vertinimą.

3. Susitarkite, kad grįšite prie šių klausimų naudodami kitą metodą, kad galėtumėte ieškoti problemų sprendimo būdų, juos užfiksuokite savo **VEIKLOS PLANE**.

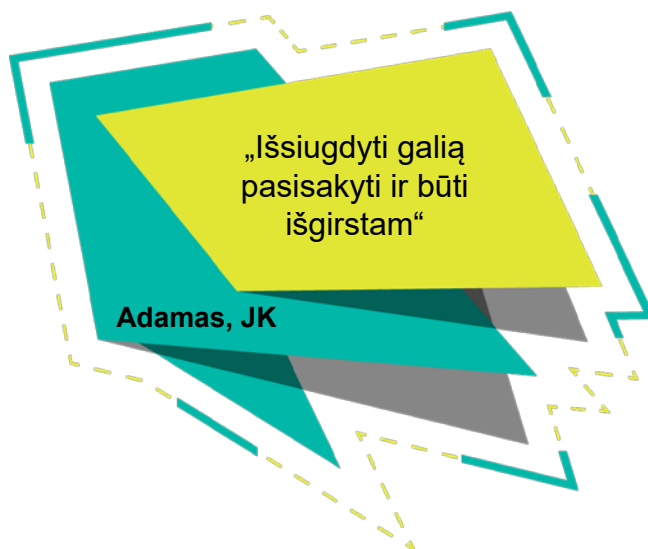
VERTINIMAS (10 MIN.)

KLAUSIMAS: „Ar „KLAUSIMAI, KLAUSIMAI“ yra efektyvus metodas, padedantis pasiekti išsikeltų tikslų?“

Koks metodas padėtų įgalinti dalyvius atrasti sprendimus? Galite remtis tiek šiame leidinyje esančiais, tiek kitais dalyvių žinomais metodais.

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

13 METODAS: KOMANDINIS GALVOJIMAS

TIKSLAS

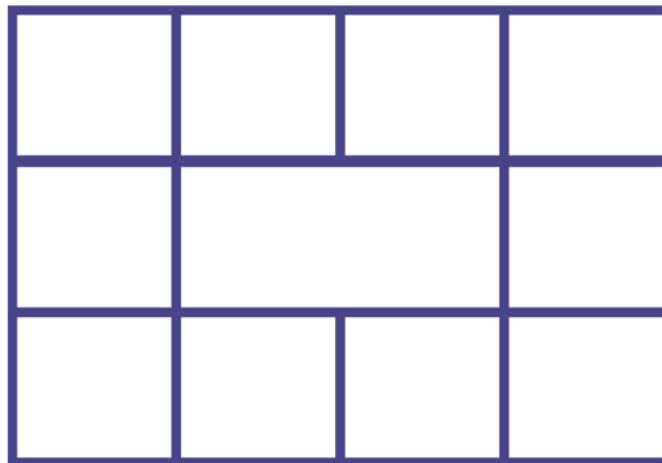
Šis metodas padės sukurti daug idėjų **bet kokiai** temai ar problemai. Jei jis atliekamas tyloje, sumažinama dominuojančių dalyvių įtakos galimybė ir užkertamas kelias vienoms grupės keliamoms idėjoms paveikti kitas.

TRUKMĖ

80 minučių (ilgiau, jei analizuojamos daugiau nei 3 temos).

PRIEMONĖS

Rašikliai, spalvoti A4 formato lapai su išspausdinta žemiau pateikiama schema (kiekvienos spalvos lapų turi užtekti visoms grupelėms, skirtingoms temoms imama skirtinga spalva).

EIGA

1. Fasilitatorius padalina dalyvius į mažesnes 5 – 6 žmonių grupėles.
2. Kiekviena grupelė gauna po spalvotą lapą su išspausdinta schema.
3. Fasilitatorius paskelbia pirmąją temą (ji gali būti organizatorių sugalvota iš anksto arba grupės sukurta kito metodo metu) ir paprašo grupelių užrašyti ją lapo viduryje esančiame didžiausiame langelyje (2 minutės).
4. Tylėdami dalyviai viename iš mažų langelių užrašo savo siūlomą sprendimą. Tokiu būdu sudaromos sąlygos idėjas kurti individualiai ir išvengiama kritikavimo.
5. Jie paduoda lapą dešinėje sėdinčiam žmogui, kuris užrašo savo idėją kitame langelyje. Lapas toliau keliauja į dešinę, kol visi langeliai užpildomi (15 minučių).

6. Fasilitatorius surenka lapus ir duoda naują lapą su nauja tema. Kai surenkami visi lapai, fasilitatorius juos pakabina ant sienos.
7. Dalyviai kartoja 4 ir 5 žingsnius (30 minučių, jei iš viso aptariamos 3 temos).
8. Ciklas tęsiamas, kol užpildomas sutartas kiekis lapų (arba kol sumažėja dalyvių interesas!).
9. Kai visi lapai pakabinami ant sienų, pakvieskite dalyvius prie jų prieiti ir perskaityti kolektyvinę grupių išmintį.
10. Gali būti naudinga panaudoti „**BALSAVIMĄ TAŠKAIS**“, kad būtų išryškintos trys įdomiausios idėjos, arba „**IDĖJŲ ŽEMĖLAPI**“, kad sujungtumėte sukurtas idėjas į temas.

APTARIMAS (20 MIN.)

1. „Ką grupė nori daryti su savo kūrybiškomis idėjomis?“
2. „Ar toliau būtų naudinga panaudoti **VEIKLOS PLANAVIMUI** skirtą metodą?“

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Kaip dalyviai jautėsi rašydami tyloje? Ar tai buvo naudingiau, ar mažiau naudinga nei kalbėtis?
2. Ar šis metodas yra efektyvus ir atitinką tą tikslą, kuriuo jis buvo panaudotas?

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

14 METODAS: AKVARIUMAS

TIKSLAS

Tai seniai naudojamas ir populiarus metodas, kuris kviečia dalyvius susikaupti aktyviam klausymui ir stebėjimui. Pavadinimas „AKVARIUMAS“ yra užuomina į tai, kad kai kurie dalyviai yra aktyvūs, o kiti juos tik stebi tarsi žuvis akvariume. Idėjos aptarimui turėtų būti sukurtos iš **anksto**, naudojant „KOMANDINIO GALVOJIMO“, „GENERATORIAUS“ ar įprastinį „SMEGENŲ ŠTURMO“ metodą.

TRUKMĖ

120 minučių.

PRIEMONĖS

A4 formato lapai su išspausdintomis **STEBĖTOJŲ UŽRAŠŲ** lentelėmis, spalvoti rašikliai (viena spalva vienai temai, tad dažniausiai reikės 3 ar 4 spalvų):

STEBĖTOJO UŽRAŠAI	TEMA:
Mintis Nr. 1:	Pagrindimas (pamačiau, išgirdau, žmonės, idėjos, t.t.)
Mintis Nr. 2:	Pagrindimas
Mintis Nr. 3:	Pagrindimas
Mintis Nr. 4:	Pagrindimas
Mintis Nr. 5:	Pagrindimas

EIGA

1. Fasilitatorius paprašo dalyvių sustatyti kėdes dviem ratais, kurių vienas yra salės viduryje, o kitas – aplink jį, „žiūrinčiais“ į vidurį. Ratus sudaro vienodas kėdžių skaičius.

2. Kiekvienam dalyviui paskiriama vieta arba vidiniame, arba išoriniame rate, naudojant paprastą išsiskaičiavimo pirmais-antrais, apelsiniais-citrinomis, A-B metodą ar kitu jūsų mėgstamu dalyvių padalinimo į dvi grupes būdu.
3. Kiekvienas išorinio rato dalyvis gauna A4 formato lapą su išspausdinta **STEBĖTOJO** lentelė.
4. Fasilitatorius pasako pirmąją temą, **STEBĖTOJAI** ją užrašo temai skirtame langelyje, esančiame viršutiniame dešiniame lapo kampe.
5. Fasilitatorius pasako vidinio rato dalyviams, kad jie gali pradėti aptarinėti duotą temą.
6. **STEBĖTOJŲ** vaidmuo yra užrašyti diskusijos metu išsakomas pagrindines mintis į tam skirtus langelius; „pagrindimo“ dalyje reikėtų pažymėti, kokius įrodymus kalbėtojas pateikia, kas su juo sutinka ir tai parodo žodžiu ar neverbaliniais būdais; pažymėkite bet kokį reikšmingą neverbalinį elgesį (pateikite pavyzdį), bet kokias įdomias idėjas.
7. Po 15 minučių Fasilitatorius surenka **STEBĖTOJŲ** korteles, o dalyviai susikeičia vietomis tarp vidinio ir išorinio ratų, naujiems **STEBĖTOJAMS** duodami nauji lapai, o fasilitatorius paskelbia naują temą. Surinktus užpildytus lapus fasilitatorius pakabina ant sienų.
7. Rekomenduojama, kad dalyviai sudalyvautų dviejuose ratuose kaip kalbėtojai ir dviejuose kaip **STEBĖTOJAI**.

APTARIMAS (APIE 45 MIN.)

1. Pakvieskite ką nors savanoriu pradėti pasakoti apie savo patirtį būnant vidiniame rate; tada pereikite prie jam iš dešinės sėdinčio žmogaus ir tęskite, kol pasisakys visi dalyviai.
2. Pakvieskite ką nors savanoriu pradėti pasakoti apie savo patirtį išoriniame rate; tada pereikite prie jam iš kairės sėdinčio žmogaus ir tęskite, kol pasisakys visi dalyviai.
3. Jei būtina, nukreipkite jų apibūdinimus, pasiteiraukite, ar lengva buvo tylėti.
4. „Ar lengva buvo sukaupti dėmesį?“
5. „Kas trukdė susikaupti, kas nukreipė dėmesį?“
6. „Ar antrą kartą būnant stebėtoju buvo kitaip?“

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Kaip dalyviai jautėsi rašydami tyloje? Ar tai buvo naudingiau, ar mažiau naudinga nei kalbėti?
2. Ar „AKVARIUMO“ metodas efektyvus ir atitinka tą tikslą, kuriuo jis buvo panaudotas?

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

15 METODAS: METAFORA

TIKSLAS

Šis metodas sukurtas taip, kad padėtų dalyviams mąstyti plačiau, suprasti ar interpretuoti kitaip nei yra įprasta. Jo tikslas yra leisti idėjoms skleistis ir skatinti kūrybiškumą – įvardinti daugiaprasmius objektus, kuriančius metaforą, kuria remiantis galima išskaidyti problemas ir sprendimus. Idėjos aptarimui turėtų būti sukurtos iš **anksto**, naudojant „**KOMANDINIO GALVOJIMO**“, „**GRUPAVIMO**“ „**GENERATORIAUS**“ ar įprastinį „**SMEGENŲ ŠTURMO**“ metodą.

TRUKMĖ

70 – 85 minutės (priklausomai nuo to, kokios priemonės naudojamos).

PRIEMONĖS

JEI NUSPRENDŽIAMA NAUDOTI TUŠČIUS A4 POPIERIAUS LAPUS

1. Fasilitatorius išdalina po lapą kiekvienam dalyviui.
2. Kaip minėta nusakant metodo tikslą, aptariama problema turėtų jau būti įvardinta naudojant kitą metodą. Čia fasilitatorius primena grupei apie problemą.
3. Dalyvių paprašoma vardinti atsitiktinius objektus (pavyzdžiui, namas, medis ir t.t.); fasilitatorius šiuos žodžius užrašo ant popieriaus konferencinei lentai lapo. Užtikrinkite, kad visi dalyviai pateiktų bent po vieną siūlymą (15 minučių).
4. Dalyvių paprašoma nupiešti po paprastą kurio nors pasirinkto objekto piešinį ir užrašyti tris svarbius su objektu susijusius elementus. Pavyzdžiui, jei kas nors

pasirinko medį, jų komentarai galėtų būti tokie: turi gilią šaknis, nukritę lapai pratręšia dirvožemį, į jį smagu lipti (10 minučių).

5. Kai visi grupės nariai nupiešia savo paveikslėlius ir parašo komentarus, fasilitatorius pakviečia savanorį juos visus surinkti ir pakabinti ant sienos.

6. Dalyviai pakviečiami papasakoti apie savo paveikslėlį ir pristatyti metaforas. Fasilitatorius užrašo panašumus ir sprendimus ant dviejų popieriaus lapų (20 – 30 minučių).

JEI NAUDOJAMI ATVIRUKAI

1. Atvirukai yra sumaišomi ir išdalinami dalyviams.

2. Pasirinkus problemą iš anksčiau sukurto sąrašo (kuris gali būti parengtas naudojant „**KOMANDINIO GALVOJIMO**“, „**IDĖJŲ ŽEMĖLAPIO**“, „**GENERATORIAUS**“ ar kitus metodus), dalyviai pakviečiami panaudoti atvirukus ir individualiai apmąstyti, kokį turimas paveikslėlis gali pasiūlyti sprendimą (10 minučių).

3. Dalyviai pakviečiami pasidalinti savo paveikslėliais (pakabinamais ant sienos) ir įvardinti, kuo jie panašūs į aptariamą problemą ir kokius sprendimus jie siūlo. Fasilitatorius užrašo panašumus ir sprendimus ant dviejų popieriaus lapų (20 – 30 minučių).

APTARIMAS (20 MIN.)

1. Paklauskite dalyvių, ar lengva buvo naudoti paveikslėlį kaip **METAFORĄ**.

2. Jei jie atrodo nusiteikę entuziastingai, paklauskite dalyvių, ar jie norėtų pradėti dirbti prie **VEIKSMŲ PLANŲ** jau dabar.

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. „Kaip jautėtės kurdami metaforas?“

2. „Ar „**METAFORA**“ yra veiksmingas metodas, ar jis padeda pasiekti užsibrėžtų tikslų?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

16 METODAS: POKYČIŲ AGENTAS

TIKSLAS

Šiuo metodu siekiama pajungti dalyvių vaizduotę ir paskatinti juos pamąstyti apie organizacijos ateitį. Idėjos svarstymui turėtų būti išskirtos dar iki pradedant šį metodą. Tam galima pasitelkti „**KOMANDINIO GALVOJIMO**“, „**GRUPAVIMO**“, „**GENERATORIAUS**“, SSGG ANALIZĖS ar įprastinį „**SMEGENŲ ŠTURMO**“ metodą.

TRUKMĖ

75 minutės.

PRIEMONĖS

A4 formato lapai su superherojais, pavyzdžiui, Žmogumi-voru, Deadpoolu, Moterimi-kate, Betmenu, Juodąja Našle, Neįtikėtinu Hulku, Audra, Erniu, Kapitonu Amerika ir t.t.;

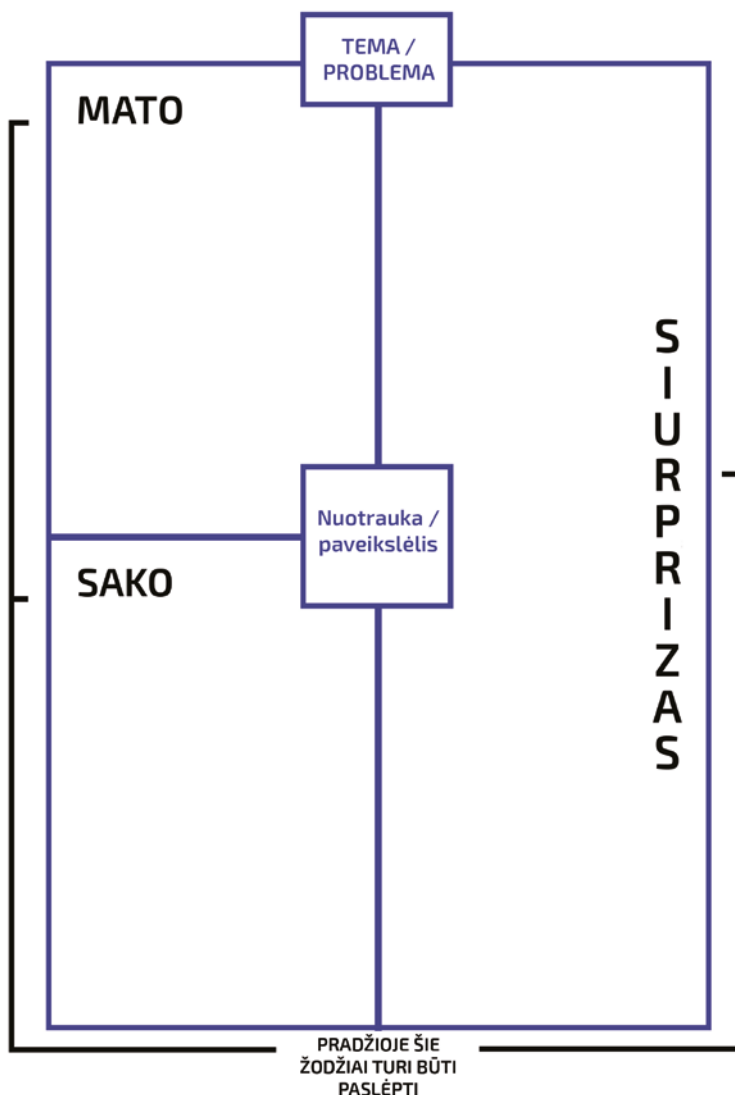
Spalvoto A4 formato popieriaus lapai su pavadinimais: pavyzdžiui, problemomis, įvardintomis kaip silpnybės ar grėsmės iš SSGG ANALIZĖS;

Žymekliai konferencinei lentai;

Klijai;

Popieriaus konferencinei lentai lapai (po vieną kiekvienai grupei);

Vienas lapas, pakabintas ant sienos, su tokia schema:

EIGA

1. Pradžioje fasilitatorius turėtų paklausti, ar kurie nors iš dalyvių žino superherojų – tokių kaip Betmenas ir kiti, – leiskite dalyviams išvardinti bent kelis. Reikėtų, kad kas nors iš dalyvių trumpai pakomentuotų, ką šie personažai sugeba.
2. Dalyviai suskirstomi į mažesnes grupes po 4 – 5 žmones.
3. Kiekvienai grupei duodama po popieriaus konferencinei lentai lapą ir paprašoma nusibraižyti aukščiau pateiktą schemą.
4. Grupelės pakviečiamos išsitraukti po A4 popieriaus lapą su užrašyta problema ar tema ir priklijuoti jį savo lapo viršuje, kaip parodyta schemeje.
5. Grupelės išsitraukia po superherojaus nuotrauką / paveikslėlį ir priklijuoja, kaip nurodoma schemeje (jei kas nors nežino pakankamai informacijos apie savo veikėją, paprašykite grupės eksperto pagalbos).
6. Fasilitatorius nuima popieriaus lapą, dengiantį viršutiniame dešiniame kampe esantį žodį ir paprašo grupės panaudoti savo vaizduotę, mintyse tapti išsitrauktais herojais ir viršutinėje kairėje lapo dalyje greitai užrašyti, kaip mano, ką jų herojus **matytų** žiūrėdamas į situaciją, užrašytą ant temos lapo. Pavyzdžiui: „Jauni žmonės nebūtų labai motyvuoti įsitraukti į jaunimo reikalų tarybos veiklą“ (10 minučių).
7. Fasilitatorius atidengia ir paprašo dalyvių užrašyti, kaip jie mano, ką jų herojus **pasakytų** apie turimą situaciją (10 minučių).
8. Paskutinė darbo grupelėse dalis – nuimdamas uždangą nuo kairėje pusėje esančio užrašo, fasilitatorius pakviečia dalyvius nustoti mąstyti racionaliai, pernelyg gilintis į problemą ar temą ir tiesiog prigalvoti idėjų-siurprizų, iš kurių tikrai ne visos (netgi nė viena) neprivalo būti praktiškos – būkite kūrybingi! Užrašykite idėjas dešinėje schemas dalyje.
9. Kadangi visi dalyviai tyrinėjo savo grupės herojus kaip „**POKYČIŲ AGENTUS**“ (galite paprašyti savo superherojų eksperto pakomentuoti „Marvel“ kompanijos „SKYDO agentus“), dabar jie turi galimybę pasirodyti visuomenei ir pristatyti savo darbo rezultatus (5 minutės kiekvienai grupei).
10. Fasilitatorius turėtų paskatinti diskutuoti apie išskylančias svarbias temas.

APTARIMAS (APIE 20 MIN.)

1. Paskatinkite diskusiją dėl iškilusių bendrų temų ir užrašykite jas ant konferencinės lentos lapo.
2. Fasilituokite grupės diskusiją, kad dalyviai susitartų dėl temų išdėstymo prioriteto tvarka, kad būtų galima šį sąrašą panaudoti būsimiems veiklos planams.
3. Paprašykite grupės narių sudaryti sąrašą labiausiai neįtikėtinų pasiūlymų ir pabraukite tuos, ties kuriais jie norėtų daugiau padirbėti ateityje.

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Kaip dalyviai jautėsi, kai reikėjo įsijausti į personažą?
2. „Ar „POKYČIŲ AGENTAS“ yra efektyvus metodas ir padeda pasiekti išsikeltų tikslų?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

17 METODAS: POŽIŪRIO TAŠKAS

TIKSLAS

Šis metodas skirtas įgalinti dalyvius sutelkti savo žinias ir pasižiūrėti į situacijas iš kitokios perspektyvos. Ugdyti sąmoningumą apie Europos Sąjungą ir programą „Erasmus+“. Tai ne geografijos egzaminas!

TRUKMĖ

65 – 70 minučių.

PRIEMONĖS

4 vnt. A3 formato (ar didesni) Europos žemėlapiai be jokių ženklų (mokymosi tikslams skirtą žemėlapij galite rasti čia: https://www.eduplace.com/ss/maps/pdf/eur_countrynl.pdf); (žemėlapij su atsakymais fasilitatoriui galima rasti čia: https://www.eduplace.com/ss/maps/pdf/eur_country.pdf); Europos Sąjungos ir Europos Tarybos valstybių – narių sąrašai (skirti fasilitatoriui); Žymekliai konferencinei lentai.

EIGA

1. Fasilitatorius pakabina žemėlapius keturiose skirtingose salės vietose (**jie pakabinami aukštyje kojomis**).
2. Dalyviai paskirstomi į 4 mažesnes grupes, kiekvienai jų priskiriama po žemėlapij.
3. Grupelėms skiriama pirma užduotis užrašyti valstybių pavadinimus (20 minučių).

4. Tada jos turi užrašyti valstybių sostinių pavadinimus (15 minučių).
5. Fasilitatorius pasako grupelėms, kad jei kurio nors iš renginio dalyvių valstybės nėra pateiktame žemėlapyje, jie turėtų pridėti jas prie piešinio (priklausomai nuo grupės sudėties, ši užduotis gali būti nebūtina).

APTARIMAS (APIE 20 MIN.)

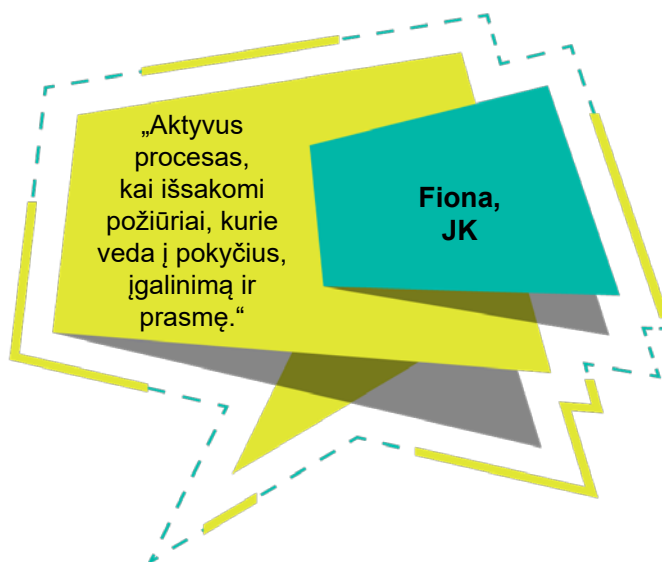
1. „Kiek lengva buvo atlikti užduotis?“ (Turėtų būti paminėta ir tai, kad žemėlapiai buvo pakabinti aukštyn kojomis, kadangi tai buvo padaryta tyčia, siekiant pakeisti **„POŽIŪRIO TAŠKĄ“**, sutrikdyti įprastinį mąstymą).
2. Paklauskite dalyvių, ar jiems pavyko įvardinti kiekvieną šalį ir sostinę. Panaudokite visą dalyvių grupę kaip išteklių, kad padėtumėte visiems dalyviams užbaigti savo žemėlapius. Fasilitatorius gali padėti, jei jie kažkur užstrigo (pavyzdžiui, ne visi gali pasakyti, kur yra Kosovas ar Andora).
3. „Ar kurio nors iš dalyvių šalis nebuvo pavaizduota žemėlapyje?“
4. Jei taip, paklauskite, kodėl. Jei ne, paklauskite, kodėl, grupės manymu, užduodate šį klausimą. (Pavyzdžiui, „Erasmus+“ programoje yra skirtingos šalių grupės, kurių vienos yra vadinamos programos šalimis, o kitos – šalimis partnerėmis, paaiškinkite šį skirtumą).
5. Paklauskite dalyvių, kokiomis kompetencijomis jie naudojosi vykdydami užduotis (galimi atsakymai: žinios, patirtis, nuojauta, gal dar kas nors?).
6. „Ar žiūrėjimas į ką nors iš kitokios perspektyvos suteikia ir kitokių įžvalgų?“ Paprašykite iliustruoti pavyzdžiais.

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Paklauskite, kaip dalyviai jautėsi šio metodo metu.
2. „Ar **„POŽIŪRIO TAŠKAS“** yra efektyvus metodas, padedantis pasiekti norimą rezultatą?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

18 METODAS: PAINIAVA

TIKSLAS

Šis metodas padeda išryškinti skirtumus tarp „vidaus“ ir „išorės“ žmonių turimos informacijos ir naudingumo. Kadangi tai fizinės veiklos metodas, priklausomai nuo grupės sudėties, gali reikėti skirti papildomo dėmesio kultūrinių skirtumų, lyčių, fizinio įgalumo klausimams.

TRUKMĖ

45 minutės.

PRIEMONĖS

Papildomų priemonių nereikės, tik grupės žmonių.

EIGA

1. Fasilitatorius pakviečia 3 savanorius (1 žmogus bus **stebėtojas**, kiti 2 – **vadybininkai**).
2. **Stebėtojas** ir **vadybininkai** atsistoja šone, o likusių grupės narių paprašoma atsistoti į ratą ir susikabinti rankomis. Tada jie turi nepasileisdami rankomis kiek įmanoma labiau „susinarplioti“.
3. Kai grupė sukuria pakankamai sudėtingą „**PAINIAVA**“, fasilitatorius paprašo **vadybininkų**, kad jie savo rankas laikytų už nugaros ir neliesdami likusių dalyvių, naudodami tik žodinius nurodymus, paaiškintų grupės nariams, kaip „išsinarplioti“. Grupė turi vykdyti nurodymus ir nekalbėti, nerodyti iniciatyvos (**stebėtojas** žymisi pastabas).
4. Jei grupė „neišsinarpliojama“ per 10 minučių, fasilitatorius pasako grupei paleisti rankas ir suformuoti naują ratą.
5. Dabar **vadybininkai** gali įsijungti į ratą. Visi vėl susikabina rankomis ir sukuria naują „**PAINIAVA**“.
6. Grupė tyloje vėl turi „išsinarplioti“ ir sustoti atgal į ratą (paprastai tai trunka 2 – 3 minutes; **stebėtojas** toliau žymisi pastabas!).

APTARIMAS (APIE 20 MIN.)

1. Pasiteiraukite grupės narių apie nurodymų laikymąsi (**vadybininkams** buvo suteikta galia duoti paliepiamus kitiems).

2. Pasiteiraukite **vadybininkų** apie jų patirtį duodant nurodymus.
3. Pakvieskite **stebėtoją** pasidalinti pastebėjimais.
4. Paklauskite grupės apie jų patirtį antroje „**Painiavoje**“, kai niekas iš išorės nedalino nurodymų.
5. Paklauskite **stebėtojo**, ar jis nori išsakyti papildomų komentarų.
6. Paklauskite dalyvių, kaip šis metodas, jų manymu, susijęs su galios dinamikos tyrinėjimu. Pakvieskite juos pateikti pavyzdžių.

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Paklauskite dalyvių, kaip jie jautėsi šio metodo metu (pavyzdžiui, kai kurie jų galėjo jaustis nepatogiai).
2. „Ar šis metodas yra efektyvus ir ar jo naudojimas padėjo pasiekti užsibrėžtų tikslų?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

19 METODAS: KĖDŽIŲ IŠŠŪKIS

TIKSLAS

Šis populiarus metodas tyrinėja įvairias temas: konfliktą, galią, destrukciją ir bendradarbiavimą. Priklausomai nuo grupės sudėties, gali būti svarbu skirti tinkamą dėmesį jautriems klausimams, susijusiems su kultūra, lytimis, fiziniu įgalumu (tačiau gali būti ir taip, kad kai kurie grupės nariai natūraliai taps **stebėtojais**).

TRUKMĖ

60 minučių.

PRIEMONĖS

Kėdės: bent po vieną kiekvienam dalyviui, kelios papildomos;
3 vnt. A5 formato kortelių, ant kiekvienos iš kurių užrašyta po užduotį:

- *Sustatykite visas kėdes ratu (turite 15 minučių);*

- *Sustatykite visas kėdes prie durų (turite 15 minučių);*
- *Sustatykite visas kėdes prie lango (turite 15 minučių).*

EIGA

1. Pakvieskite dalyvius išdėlioti kėdes bet kur po visą mokymų salę.
2. Padalinkite visus dalyvius į tris vienodo dydžio grupes. Paklauskite, ar kas nors iš dalyvių yra mokėsi pirmosios pagalbos. Pakvieskite po vieną dalyvį iš kiekvienos grupelės tapti stebėtoju, nusiveskite juos į šalį ir paaiškinkite, kad jų užduotis yra užsirašyti, ką pastebi, ir būti pasirengusiems metodo pabaigoje šiais pastebėjimais pasidalinti.
3. Fasilitatorius paaiškina, kad užduoties vykdymas prasidės tada, kai jis pasakys „PRADĖTI“, o baigsis – kai pasakys „STOP“. Taip pat paaiškinama, kad užduotis turės būti atlikta **tylint**.
4. Paprašykite vienos iš grupelių trumpam išeiti iš salės ir išeinantiems įteikite vieną iš kortelių su užduotimi; kitą grupelę nusiveskite į vieną salės galą ir duokite jiems kitą kortelę; tą patį padarykite su trečia grupele nusvedę į kitą salės galą.
5. Fasilitatorius pakviečia atgal į salę trečiąją grupę ir pasako dalyviams „PRADĖTI“.
6. Visiems dalyviams pasakoma, kad jie negali pasidalinti gautomis instrukcijomis su kitais, taip pat primenama, kad jie turi užduotį atlikti tylėdami.
7. Nors grupelėms duota 15 minučių, fasilitatorius turėtų spręsti savo nuožiūra dėl to, kada stabdyti užduotį: ar baigti ją anksčiau, ar leisti tęsti ilgiau (tačiau tikriausiai ne daugiau nei 25 minutes).
8. Fasilitatorius pasako „STOP“.

APTARIMAS (APIE 20 MIN.)

1. Paklauskite grupės, ar buvo lengva, ar sunku laikytis instrukcijų (įvykdyti užduotį, laikytis tylos).
2. Paklauskite, kaip jie apibūdintų, kaip jiems sekėsi dirbti grupėse.
3. Ar kas nors svarstė ar netgi padarė ką nors destruktivaus (pavyzdžiui, suorganizavo sėdimąjį protestą, pabandė atimti kėdes, nukreipinėjo grupes vieną prieš kitą).
4. Pakvieskite **stebėtojus** pasidalinti komentarais.
5. Paklauskite grupės narių, ką jie būtų darę kitaip, jei būtų galėję kalbėti.
6. Paklauskite grupės narių, ar jie turi siūlymų, kaip būtų galima pasiekti kiekvienos grupelės tikslą (pavyzdžiui, sustatyti kėdes dideliu ratu tarp lango ir durų arba vykdyti užduotį iš eilės pirma sustatant kėdes į ratą, po to pernešant jas prie durų, o tada – prie lango).
7. Ar kas nors norėjo pažeisti taisykles (pavyzdžiui, pastatyti trečdalį kėdžių į ratą, trečdalį prie lango ir trečdalį – prie durų)?

8. Ar kas nors ėmėsi destruktivių veiksmų (pavyzdžiui, parašyti „durys“ ir „langas“ ant lapo popieriaus ir padėti juos į kėdžių rato vidurį). Aptarkite „destrukciją“ kaip veikimo būdą.

9. Paklauskite grupės narių, kiek, jų manymu, šis metodas yra tinkamas galios pokyčių tyrinėjimui. Paprašykite pateikti pavyzdžių.

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Paklauskite dalyvių, kaip jie jautėsi „**KĖDŽIŲ IŠŠŪKIO**“ metu (pavyzdžiui, ar kurie nors jautėsi nepatogiai).

2. „Ar „**KĖDŽIŲ IŠŠŪKIO**“ metodas yra efektyvus ir padeda pasiekti išsikeltus tikslus?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

20 METODAS: REVOLVERIS

TIKSLAS

Šis populiarus metodas yra paprastas būdas įgalinti grupes nagrinėti problemas ir temas, kurios buvo sukurtos naudojant, pavyzdžiui, „**KOMANDINIO GALVOJIMO**“, „**GENERATORIAUS**“, „**IDĖJŲ ŽEMĖLAPIO**“, „**UŽDUOČIŲ MATRICOS**“, SSGG ANALIZĖS ar įprastinį „**SMEGENŲ ŠTURMO**“ metodą.

TRUKMĖ

90 minučių.

PRIEMONĖS

Popierius konferencinei lentai;
Žymekliai konferencinei lentai.

EIGA

1. Padalinkite grupę į dvi dalis, naudodami skaičiavimo 1 – 2, A – B ar kitą mėgstamą metodą. Pusė grupės sustato kėdes į vidinį, o kita pusė – į išorinį ratą taip, kad atsisėdę žiūrėtų vieni į kitus. Ratus skiria apie 1,5 metro.
2. Fasilitatorius užduoda grupei pirmą klausimą (iš temų, kurios buvo įvardintos grupei naudojant kitą metodą, arba kurias nustatė organizatoriais; pavyzdžiui, „Kuo dalyvavimas yra gerai?“).
3. Išorinio rato dalyviai 2 minutes kalba įvardindami atsakymus į užduotą klausimą, tuo tarpu vidinio rato dalyviai užrašinėja ir gali užduoti klausimus.
4. Po 2 minučių fasilitatorius pasako išorinio rato dalyviams persėsti dviem kėdėmis į kairę. Užduodamas su pirmuoju susijęs klausimas, pavyzdžiui, „Kuo dalyvavimas yra sudėtingas?“ Išorinio rato dalyviai vėl kalba 2 minutes.
5. Taip turėtų būti kartojama dar 2 raundus, naudojant naujas variacijas ta pačia tema.
6. Fasilitatorius paprašo išorinio rato dalyvius susikeisti vietomis su vidinio rato dalyviais.
7. Pasiūloma nauja diskusijos tema, kuri nagrinėjama keturis raundus (10 minučių).
8. Tada fasilitatorius pakviečia vidinio rato dalyviu pasiimti savo kėdes ir susėsti į naują ratą kitoje salės vietoje (ar kitoje patalpoje), kuriame kėdės jau bus atsuktos į vidų.
9. Subūrėme dvi grupes, kurios turi užrašus dviem temomis. Jų užduotis – apibendrinti išsakytas idėjas ir sukurti savo temos grafinį atvaizdą remiantis ankstesniais pokalbiais (20 minučių).
10. Visi dalyviai sugrįžta į bendrą ratą, kiekviena grupė pristato savo darbo rezultatą ir paaiškina klausimus (20 minučių).

APTARIMAS (APIE 20 MIN.)

1. Paklauskite dalyvių, ar lengva buvo sėdint vidiniame rate aktyviai klausyti ir užrašinėti (jie gali sakyti, kad juos blaškė kiti pokalbiai – gerai, leiskite jiems patyrinėti, kaip mes susidorojame su „triukšmu“, kuris dažnai mus supa).
2. „Ar kuo nors skyrėsi buvimas vidiniame ir išoriniame rate?“
3. Kalbant apie išorinį ratą: ar dalyviai jautė, kad su kiekvienu raundu jie atrasdavo, ką naujo pasakyti ta tema?
4. „Kiek naudingi buvo užrašai, kai reikėjo apibendrinti idėjas grafiniam atvaizdavimui?“

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Paklauskite, kaip dalyviai jautėsi dalyvaudami „**REVOLVERYJE**“ (pavyzdžiui, ar jautėsi taip, tarsi jų mintys kartotųsi?).
2. „Ar „**REVOLVERIS**“ yra efektyvus ir padėjo pasiekti užsibrėžtą tikslą?“

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

21 METODAS: GRANDININĖ REAKCIJA

TIKSLAS

Šis metodas yra planavimo įrankis. Jis orientuotas į veiksmą, dėl to jam reikalingos idėjos, į kurių įgyvendinimą dalyviai galėtų įsitraukti nedeldami. Idėjos apsvarstymui turėtų būti įvardintos dar iki šio metodo pradžios naudojant „**KOMANDINIO GALVOJIMO**“, „**IDĖJŲ ŽEMĖLAPIO**“, „**GENERATORIAUS**“, SSGG ANALIZĖS ar įprastinį „**SMEGENŲ ŠTURMO**“ metodą.

Metodą galima įgyvendinti keliais būdais:

1 variantas: padalinkite visą grupę į šešias mažesnes grupes, kurių kiekviena gauna po A3 formato lapą su vienu iš klausimų (kiekvienai grupei tenka skirtingas klausimas);

2 variantas: dirbama mažomis grupelėmis, kurios visos iš eilės gauna visus 6 klausimus;

3 variantas: metodas gali būti padalinamas į šešias atskiras (trumpas) sesijas, kai vienos sesijos metu nagrinėjamas tik vienas klausimas.

Varianto pasirinkimas priklauso nuo to, kaip grupei sekasi dirbti. Klausimai pateikiami eilės tvarka, kadangi, kai nustatysite, „KA“ reikia padaryti, tolimesnis logiškas klausimas yra „KODĖL“, ir taip toliau.

TRUKMĖ

180 minučių. (2 variantui; 1 ir 3 variantas yra trumpesni).

PRIEMONĖS

A3 formato lapai, ant kiekvieno iš kurių išspausdinta po klausimą „KA?“, „KODĖL?“, „KAS?“, „KAIP?“, „KUR?“, „KADA?“ (žodis išspausdintas lapo viduryje);

Skalbinių virvė ar špagato kamuoliukas;

Skalbinių segtukai arba spaustukai, smeigtukai;

Žymekliai konferencinei lentai.

EIGA

1. Dalyviai paskirstomi į grupes, kiekvienai grupei duodamas A3 formato lapas su klausimu „KA?“ (šiam pavyzdyje naudojame 2 variantą).

2. Fasilitatorius pakviečia dalyvius apsvarstyti sutartą idėją – pavyzdžiui, jaunimo reikalų tarybos sukūrimas ar paslaugų vartotojų grupės būrimas.

3. Dalyvių užduotis – aptarti idėją nusprendžiant, KA reikėtų padaryti, kad idėja būtų įgyvendinta. Pasiūlymai užrašomi ant gauto lapo, pavyzdžiui, „Įtraukti jaunų žmonių į tarybą“ (20 minučių).

4. Praėjus 20 minučių, fasilitatorius sustabdo diskusijas ir išdalina lapus su klausimu „KODĖL?“. Tas pats atitinkamai padaroma su likusiais keturiais lapais (100 minučių).

5. Kiekviena grupė gauna skalbinių virvės ir segtukų, kuriuos naudodami sukabina visus lapus iš eilės (seka iš kairės į dešinę: „KA?“, „KODĖL?“, „KAS?“, „KAIP?“, „KUR?“, „KADA?“), tokiu būdu sukurdami grandininės reakcijos vaizdą (5 minutės).
6. Fasilitatorius pakviečia kiekvieną grupelę savo skalbinių virvės pakabinti vieną po kita ir pristatyti savo siūlymus (20 minučių).
7. Baigdamas metodą, fasilitatorius primena grupės nariams, kad dabar jie turi didelį siūlymų paketą, kurie padeda spręsti kiekvieną iš esminių klausimų; jie sukūrė pagrindą kitam užsiėmimui, kuris skirtas **VEIKSMŲ PLANAVIMUI**.

APTARIMAS (APIE 20 MIN.)

1. Paklauskite dalyvių, ar lengva buvo susikaupti atsakinėti tik į vieną klausimą vienu metu.
2. Paklauskite, ar šių šešių klausimų užteko, kad būtų išgauta pakankamai geros informacijos.
3. Paklauskite, kaip dalyviai galėtų panaudoti sukurtus duomenis (šiam etape užtenka bendrų gairių).
4. Paklauskite, ar dalyviai mano, kad yra reikalinga daugiau informacijos, galbūt iš kitų šaltinių, kad būtų galima pereiti prie **VEIKSMŲ PLANAVIMO**.

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Paklauskite, kaip dalyviai jautėsi „**GRANDININĖS REAKCIJOS METU**“ (pavyzdžiui, ar jautėsi taip, tarsi jų mintys kartotųsi?).
2. Paklauskite, ar „**GRANDININĖ REAKCIJA**“ yra efektyvi ir padėjo pasiekti užsibrėžtą tikslą.

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siūskite dalyviams.

22 METODAS: NUOTAIKŲ LENTA

TIKSLAS

Šis populiarus metodas skirtas įgalinti grupes išreikšti savo idėjas naudojant vizualius būdus; jis labai naudingas, jei kai kurie dalyviai yra tylėsniai už kitus.

TRUKMĖ

90 minučių.

PRIEMONĖS

Popieriaus konferencinei lentai lapai;

Žymekliai konferencinei lentai;

Lipni juostelė, pieštukiniai klijai, žirkklės, špagatas, spaustukai ir įvairūs kiti biuro reikmenys;

Visų dalyvių iš anksto reikėtų paprašyti atsinešti rinkinį iš dešimties žurnalų, skrajučių, atvirukų, spalvų palečių, nuotraukų ar kitų daiktų, kurie bus panaudojami bendrai.

EIGA

1. Dalyviai sudeda visą atsineštą medžiagą ant mokymų patalpos grindų.
2. Fasilitatorius paaiškina, kad šio metodo tikslas yra sukurti minčių vizualizaciją naudojant visus salėje esančius objektus (kai kurie kūrybingi dalyviai gali sugalvoti išeiti į lauką parinkti šakų ar lapų).
3. Dalyviai padalinami į 4 – 5 mažesnes grupes (jei tai tarptautinis Erasmus+ projektas, tai gali būti nacionalinės grupelės, skirstyti galima ir pagal kitus požymius – pavyzdžiui, jaunimo darbuotojai ar valstybės tarnautojai – ar tiesiog atsitiktiniu būdu).
4. Fasilitatorius paskelbia temą, pavyzdžiui, „kultūra“, „identitetas“, „jaunimas“ ar pan. (temos gali būti apibrėžtos ir kito metodo metu, pavyzdžiui, „**GENERATORIUJE**“).
5. Kūrimui grupelės turi 60 minučių.

APTARIMAS (APIE 20 MIN.)

1. Paklauskite, ar buvo lengva imtis šios temos.
2. Paklauskite, kokių papildomų priemonių jie būtų norėję turėti.
3. Paklauskite, kaip jie norėtų panaudoti savo kūrinius. Kūriniai galėtų būti geras atspirties taškas diskusijai turima tema.

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Paklauskite, kaip dalyviai jautėsi kurdami „**NUOTAIKŲ LENTA**“ (pavyzdžiui, ar jautėsi taip, tarsi darytų kažką nerimto?)
2. Paklauskite, ar „**NUOTAIKŲ LENTA**“ yra efektyvi ir padėjo pasiekti užsibrėžtą tikslą.

PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

23 METODAS: ORO UOSTAS

TIKSLAS

Šis metodas yra paprastas būdas paskatinti pozityvų mąstymą. Jis nukreiptas į veiksmą, dėl to jam reikalingos idėjos, kurių grupės nariai galėtų imtis nedelsdami. Svarstomos idėjos turėtų būti **neigiamos**, įvardintos anksčiau, naudojant „**KOMANDINIO GALVOJIMO**“, „**GENERATORIAUS**“, SSGG ANALIZĖS ar įprastinį „**SMEGENŲ ŠTURMO**“ metodą. Šis metodas gali būti naudojamas sukurti medžiagą, kuri galėtų būti naudojama, pavyzdžiui, „**IDĖJŲ ŽEMĖLAPIO**“ ar „**UŽDUOČIŲ MATRICOS**“ metodams, kaip priemonė pereiti į kitą projekto etapą.

TRUKMĖ

90 minučių.

PRIEMONĖS

Spalvoti A4 formato lapai (po keturias spalvas kiekvienam dalyviui);
Balti A4 popieriaus lapai su iš anksto užrašytais teiginiais ar žodžiais (jie negatyvūs, kaip aprašyta aukščiau).

EIGA

1. Kiekvienas dalyvis gauna po lapą spalvoto popieriaus.
2. Fasilitatorius perskaito teiginį ar žodį ir savo sąrašo: pavyzdžiui, jei grupė nagrinėja jaunimo dalyvavimui kylančias kliūtis, vienas iš tokių žodžių galėtų būti „trukdantis suaugusieji“.
3. Dirbdami individualiai dalyviai per 5 minutes turi surašyti siūlymus, kaip kovoti su „trukdančių suaugusiųjų“ problema.
4. Tada dalyviai sulanksto savo lapus į lėktuvėlius. Kai visi tai padaro, fasilitatorius nurodo salės kampą, į kurį visi lėktuvėliai paleidžiami. Šis „**ORO UOSTAS**“ yra pažymėtas lapu su atitinkamu teiginiu (3 minutės).
5. Grupės nariai nueina į „**ORO UOSTĄ**“, kur kiekvienas pasiima po lėktuvėlį (ne savo).
6. Kiekvienas dalyvis paeiliui perskaito ant turimo lėktuvėlio surašytas mintis; vieno lėktuvėlio aptarimui skiriama ne daugiau nei 3 minutės (60 minučių, jei dalyvių grupė susideda iš 20 asmenų).
7. Tolimesnė eiga priklauso nuo grupės sprendimo. Fasilitatorius leidžia dalyviams nuspręsti, ar jie nori pakartoti 2 – 6 žingsnius su nauja problema, ar

(jei fasilitatorius mano, kad vertėtų pereiti prie kito metodo – pavyzdžiui, tokių kaip „IDĖJŲ ŽEMĖLAPIS“ ar „UŽDUOČIŲ MATRICA“ – ir toliau tyrinėti sukurtas idėjas) rekomenduoti sugrįžti prie „ORO UOSTO“ metodo vėliau programoje, kai svarstys naują problemą (2 minutės).

APTARIMAS (NE DAUGIAU NEI 10 MIN.)

1. Aptarimas vyksta 6 etape.
2. Paklauskite, ar jie mano, kad reikalinga išsamesnė informacija, galbūt iš kitų šaltinių, kad būtų galima pereiti prie **VEIKSMŲ PLANAVIMO**.

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Paklauskite dalyvių, kaip jie jautėsi dalyvaudami „ORO UOSTO“ metode (pavyzdžiui, ar jautėsi nerimtai lankstydami popierinius lėktuvėlius? Jaustis nerimtai yra nieko tokio, kadangi žaidimas yra svarbus mokymosi įrankis).
2. Paklauskite, ar „**ORO UOSTAS**“ yra efektyvus ir tinkamas naudoti šioje situacijoje.

PRITAIKYMAS

Pasiteiraukite grupės narių, kaip jie panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie ką nors jame keistų. Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

24 METODAS: UŽDUOČIŲ MATRICA

TIKSLAS

Šio metodo sukūrimas priskiriamas buvusiam JAV prezidentui Dwightui Eisenhoweriui. Jis gali būti naudojamas keliais skirtingais būdais. 1 variantas: kaip individualus procesas, kai dalyviai kiekvienas turi savo „UŽDUOČIŲ MATRICOS“ lapo kopiją; 2 variantas: dirbant mažose grupėse; 3 variantas: kaip visos dalyvių grupės užsiėmimas, kada fasilitatorius nupiešia diagramą ant rašymo lentos. Tai organizacinis metodas, padedantis nusistatyti prioritetus. Projekto užduočių sąrašas galėjo būti sudarytas naudojant, pavyzdžiui, „KOMANDINIS GALVOJIMAS“, „GENERATORIUS“, SSGG ANALIZĖ arba įprastą „SMEGENŲ ŠTURMO“ metodą.

TRUKMĖ

105 minutės.

PRIEMONĖS

Arba A4 formato lapai, arba rašymo lenta su nupiešta diagrama

EIGA

1. Jei dirbate pagal 1 variantą, visi dalyviai gauna po A4 formato lapą su diagrama. Fasilitatorius paskelbia temą, pavyzdžiui, „Jaunimo reikalų tarybos sukūrimas“.
2. Dalyviai turėtų dirbti individualiai, užpildydami gautos diagramos langelius savo idėjomis (15 minučių).
3. Po 15 minučių fasilitatorius pakviečia dalyvius susėsti poromis ir aptarti savo siūlymus (10 minučių).
4. Po 10 minučių fasilitatorius sujungia poras į 4 – 6 asmenų grupes; jose idėjos tobulinamos (20 minučių).
5. Po 20 minučių fasilitatorius surenka visus atgal į vieną didelę grupę. Kiekviena grupelė pristato savo „UŽDUOČIŲ MATRICĄ“ (20 minučių).
6. Fasilitatorius paprašo grupės sukurti bendrą „UŽDUOČIŲ MATRICĄ“, kurią grupė vėliau gali panaudoti **VEIKSMŲ PLANAVIMUI** (10 minučių).

APTARIMAS (APIE 20 MIN.)

1. Paklauskite, ar lengviau buvo dirbti individualiai, ar poromis, grupėmis.
2. Paklauskite, ar paskirta tema jus įkvėpė (o gal buvo nuobodi?).
3. Paklauskite, kaip jie galėtų panaudoti duomenis, kuriuos sukūrė (šiam etape užtenka nusakyti gaires).
4. Paklauskite, ar jie mano, kad reikalinga išsamesnė informacija, galbūt iš kitų šaltinių, kad būtų galima pereiti prie **VEIKSMŲ PLANAVIMO**.

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Paklauskite, kaip dalyviai jautėsi pildydami „**UŽDUOČIŲ MATRICĄ**“ (pavyzdžiui, ar jautėsi taip, tarsi jų mintys kartotųsi?).
2. Paklauskite, ar „**UŽDUOČIŲ MATRICĄ**“ yra efektyvi ir padėjo pasiekti užsibrėžtą tikslą.
3. Paklauskite, ar jie mano, kad galėtų šį įrankį panaudoti ir vėliau, pavyzdžiui, asmeniniais tikslais.

PRITAIKYMAS

1. Jei naudojamas 1 variantas, sugeneruojama daugiausia duomenų ir tylesni grupės nariai pasisako daugiau. Šis variantas naudingas proceso pradžioje, kai būtina ištyrinėti daug proceso elementų. 2 ir 3 variantai procesą pagreitina ir gali būti efektyvesni, kai klausimai jautresni.
2. Pasiteiraukite grupės narių, kaip jie panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie ką nors jame keistų. Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siūskite dalyviams.

25 METODAS: PASAULIO KAVINĖ

TIKSLAS

Šis gerai žinomas, netgi pasaulinio garso, metodas yra labai populiarus ir naudojamas įvairiausiai tikslais; jis mėgstamas nuo senų laikų. Daugiau informacijos, šaltinių ir įkvėpimo galite rasti tinklalapyje: www.theworldcafe.com

Užsukti į kavinę yra palyginti neilgas, bet (dažniausiai) smagus užsiėmimas, kuris turi savo tikslą ir kuriam būdingi pokalbiai.

TRUKMĖ

105 minutės.

PRIEMONĖS

Staltiesės, ant kurių galima rašyti: po vieną staltiesę kiekvienam staleliui.

EIGA

1. Fasilitatorius užsiėmimui patalpą turi paruošti iš anksto: sustatyti stalus, prie kurių galėtų susėsti 4 -5 žmonės, padengti juos staltiesėmis, padėti po keletą spalvotų markerių ant kiekvieno stalo.
2. Dalyviams įeinant į patalpą, fasilitatorius priskiria pirmą numerį tokiam skaičiui dalyvių, kad prie kiekvieno stalo išeitų atsisėsti vienam žmogui. Jie pakviečiami atsisėsti prie bet kurio stalo, kuris dar yra laisvas. Likusiųjų dalyvių prašoma sėstis prie bet kurio iš stalų, tačiau pasistengti atsisėsti kartu su tais dalyviais, kuriuos pažįsta mažiausiai (5 minutės).
3. Fasilitatorius bus iš anksto parengęs įvairių klausimų nagrinėjama tema (klausimų sąrašą taip pat gali parengti organizatoriai). Fasilitatorius užduoda klausimą – pavyzdžiui, „Ar jaunimo reikalų tarybos yra reikalingos ir atitinka poreikius?“, ir pakviečia dalyvius aptarti šią problemą, o kylančias mintis ir idėjas užfiksuoti ant staltiesių (naudojant žodžius, piktogramas, simbolius ir pan.). Paprašykite jų staltiesės centre palikti apvalią apie 20 cm skersmens laisvą erdvę (20 minučių).
4. Po 20 minučių fasilitatorius paprašo pirmąjį numerį gavusiųjų pasilikti prie savo staltiesių ir prisiimti „šeimininkų“ vaidmenį, tuo tarpu likusieji dalyviai turėtų pereiti prie kitų stalų, prie kurių jie atliks „ambasadorių“ vaidmenį, su savimi pernešdami ir idėjas, kurias panaudos plėtodami tas mintis, kurios surašytos ant jų naujo staltiesės. Priklausomai nuo grupės, fasilitatorius gali pakartoti tą patį klausimą, kuris buvo iškeltas 3 etape, arba toliau plėtoti temą, klausdamas, pavyzdžiui, „Kokį poveikį jaunimo reikalų tarybos gali daryti?“ Dalyviai turėtų toliau diskutuoti ir fiksuoti mintis (20 minučių).

5. Praėjus 20 minučių, kartojamas 4 etapas. Fasilitatorius arba užduoda naują klausimą, arba pakartoja pirmąjį. Be to, kad prašoma užfiksuoti naujas idėjas, dalyviai taip pat kviečiami užpildyti centre paliktą laisvą erdvę arba tekstu, arba piešiniais, arba nubrėžiant strėles nuo tų elementų, kurie yra arba itin svarbūs, arba kelia naujas temas. Jei nori, dalyviai gali sunumeruoti idėjas prioriteto tvarka (20 minučių).

APTARIMAS (APIE 30 MIN.)

1. Fasilitatorius dabar turėtų pakviesti kiekvieną stalelį pristatyti savo staltiesę (jas galima pakabinti ant skalbinių virvės su segtukais arba tiesiog priklijuoti ant sienos) – diskusija turėtų padėti plėtoti temas.
2. Paklauskite, kaip jie galėtų panaudoti duomenis, kuriuos jie sugeneravo (šiam etape pakanka nusakyti tik bendras gaires).
3. Paklauskite, ar jie mano, kad reikalinga išsamesnė informacija, galbūt iš kitų šaltinių, prieš pereinant prie **VEIKSMŲ PLANAVIMO**.

VERTINIMAS (10 MIN.)

1. Paklauskite dalyvių, kaip jie jautėsi dalyvaudami „**PASAULIO KAVINĖJE**“ (pavyzdžiui, ar jautėsi taip, tarsi jų mintys kartotųsi?).
2. Paklauskite, ar „**PASAULIO KAVINĖ**“ yra efektyvi ir padėjo pasiekti norimą tikslą.

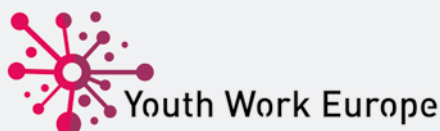
PRITAIKYMAS

Kaip grupės nariai panaudotų šį metodą ateityje ir ar jie jį keistų? Užrašykite idėjas, jas fotografuokite ir siųskite dalyviams.

Šis leidinys yra Erasmus + programos finansuoto strateginės partnerystės projekto "360° dalyvavimo modelis" (projekto numeris 2015-3-N002-KA2015-000615) rezultatas. Projektas įgyvendintas šių organizacijų: Medvirkningsagentene (Norvegija), Youth Work Europe (Jungtinė Karalystė) ir Politikos tyrimų ir analizės institutas (Lietuva).

Atsakomybės apribojimas: nuomonės, išvados ir rekomendacijos aprašytos šiame leidinyje nebūtinai atitinka Erasmus + ir Europos komisijos poziciją. Erasmus + ir Europos komisija negali būti laikomos atsakingomis už informacijos turinį ir turinio naudojimą.

MEDVIRKNINGS
AGENTENE

POLITIKOS TYRIMŲ IR ANALIZĖS
INSTITUTAS

ISBN 978-82-690818-8-7

9 788269 081887 >